

ГОД VIII

ТРАВЕНЬ - ЧЭРВЕНЬ

1954 г.

№ 60

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

ДВУМЕСЯЧНЫ ЧАСАЛІС БЕЛАРУСКАЕ РЭЛІГІЙНАЕ ДУМКІ

БАРКУЛАБАУСКАЯ ЦУДАТВОРНАЯ ІКОНА МАЦІ БОЖАЕ.

BOŽYM ŠLACHAM (SUR LA VOIE DIVINE)

BULLETIN RELIGIEUX BIELORUSSIEN BIMESTRIEL

Année VIII.

N° 60.

Mai-Juin 1954

51, rue des Ss-Pères — PARIS — VIe

Перадплата «Божым Шляхам» на 1954 г.

	За адзін нумар	На год
Францыя	60 фр.	350 фр.
Англія	1 ш. 10 пэн.	8 шыл.
Ар'янтына	2 пэз.	10 пэз.
Аўстралія	2 ш.	10 шыл.
З. Ш. А.	20 цэн.	1 дал.
Бэльгія	8 б. фр.	50 б. фр.
Данія	1 д. кар.	6 д. кар.
Канада	20 цэн.	1 дал. 20 ц.
Нямеччына	80 пф.	5 н. м.
Швэція	1 ш. кар.	6 ш. кар.

Грошы слашь на адрасы:

у ФРАНЦЫІ:

Chèque Postale : Paris c. 6287 44
 R. P. Horosko Leo, 95, rue de Sèvres,
 PARIS VIe.

у АНГЛІІ:

Rev. dr. C. Sipovic, Marian House, Holden Avenue, LONDON N. 12.

у АРГЕНТЫНЕ:

Asociacion Bielorusa en la Argentina C. Coronel Sayos 2981.
 4, de Junio, Buenos Aires.

у АЎСТРАЛІІ:

Mr. Jackievich Donat, 60, Fisher Str.
 East BRISBANE. Q-ld.

у БЭЛЬГІІ:

M. l'Abbé Czerniański François, Michelse 202. LOUVAIN.

у НЯМЕЧЧЫНЕ:

Dechant Michael Moskalik, Konto, № 135259,
 P. Sch. A. Hannover.
 in Goslar,

У Беларускіх Каталіцкіх Місіях у Лёндане і Парыжы можна купіць наступныя беларускія кнігі:

Друя В. — Ты і яна. 250 фр — 6 шыл.
 а. Л. Гарошка — Душа 40 фр. — 1 шыл.
 а. Л. Гарошка — Паходжанье чалавека 20 фр. — 10 пэн.

а. Л. Гарошка — Св. Еўфрасіня — Прадслава Полацкая 150 фр.— 4 шыл.
 Г-і Я. — Казкі № 2 — 30 фр. 15 пэн.
 Г-і Я. — Казкі № 3 30 фр. 15 пэн.
 Равенскі М. Арсеньева Н. — Магутны Бёжа. Песня з нотамі. — 5 фр. 3 пэн.

Народная казка — Музыка і чэрці 40 фр. 1 шыл.
 Сяднёў М. — Цень Я Купалы 30 фр. 15 пэн.
 Каваль П. — Беларусь у датах, ліках і фактах (друг. выд.) 450 фр. — 13 шыл.

Змагар А. — Случчакі-Апавяданье—100 фр. 2 ш.
 Змагар А. — Рэпка-казка — 30 фр. 15 пэн.
 Малітаўнік «Божым шляхам» 80 фр. 2 шыл.
 Малітаўнік «Holas Dušy» 200 фр. 5 шыл.

Камплект часопісу «Божым шляхам» за мінулыя гады 2500 фр. — 2 ф. і 10 шыл.

М. Bahdanovic — Weissruthenischer Heimat. Lyrik — 50 фр. 2 шыл.

Звяртанаца на адрасы: У Францыі:

R. P. Horosko Leo, 95, rue de Sèvres.
 Paris VI.

У Англіі: Rev. dr. C. Sipovic, Marian House, Holden Avenue, LONDON N. 12.

У Нямеччыне: Weissruthenischer Caritasdienst in Deutschland. (20b) Goslar/Harz, Sommerwohlenstrasse 1 A.

3 беларускае народнае мудрасьці

Замок не ад злодзея, а ад добрага чалавека.
 За правінку чэшучь съпінку.
 За сіратою Бог з калітою.
 За старанье Бог (дбайліваму Бог памагае).
 Заўтрае аднаму Богу ведама.
 За цярпеньне дасьць Бог збавен'не.
 За чужым не ганіся, на сваё азірніся.
 З Богам кепскія жарты. З Богам жартаваць нельга.
 З Богам кантрактаў не рабішь.
 З Богам таргавацца ня будзеш.
 З брахні ня мруць, да ім болей веры ня ймуць.
 З бяды да роскаши то хутка прывыкнүць, але з роскаши да бяды то не.
 З вялікай любосьці ня раз кій паломіць косьці.
 (Асьцярога дзеўкам перад хлапцамі з дрэннымі налогамі, п'янішамі).

Згубіш праўду і сам праладзеш.
 З добрага ўчынку і анёлы цешацца.
 З дурнем ні знайсыці ні згубішь.

НА ВЫДАВЕЦКІ ФОНД «БОЖЫМ ШЛЯХАМ»

апошнім часам прыслалі (сумы паданы ў французскіх франках): Бількевіч М. 200, Бобако Л. 350, Бондароўскі С. 3.000, Быковіч Я. 500, Верабей К. 350, Высоцкі Я. 700, Гл-кі Я. 350, Дан-іч Б. 700, Дан-чык Э. 1.000, Дунец У. (група Клевэлянд) 4.829, Ем-чык С. 400, Ка-ак Я. 500, Каскі А. 500, Каранеўскі М. 1.860, Ка-лян У. 500, Кобрын В. 1.950, Лы-ха М. 300, Малаш А. 1.000, Пу-скі З. 550, Скабей М. 850, а. Т-іч У. 350, а. Чарняўскі Ф. (група Бэльгія) 3.000, Чарнэцкі Я. 850, Юр-к Р. 500, Яшкевіч Д. (група Аўстралія) 2.610.

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

Год VIII.

ТРАВЕНЬ—ЧЭРВЕНЬ 1954

№ 60.

Дух часу

Як доўга жывуць людзі на зямлі, так доўга наракаюць на сваю долю. Такая ўжо натура чалавека, што ніколі не здавальняеца тым, што мае, бо ж чалавек прызначаны да бескансечнага шчасця, якога тут на зямлі немагчыма асягнуць.

І сёньня, не зважаючи на аграмадныя асягненныні тэхнікі, на аграмадныя мыгчымасці аблягчыць жыцьцё, людзі наракаюць і наракаюць, страшэнна, можа больш чым калі. Варта прыглінущыца ўважней да прычынаў сучаснага наракання.

Ня ўсюды і не ў адноўлькавай ступені сёньня чуваць нараканыні, а нават тыя, якія ў сапрауднасці найбольш цярпяць і якія перажываюць неімаверны зьдзек, ня маюць нават магчымасці аблігчыць хоць тым сваё цярпеньне, каб выказаць свой боль. Да гатага ўсіго ў вольным съвеце нямала ёсьць варожасці між народамі і паасобнымі групамі, якая палохае людзей няпэўным заўтрашнім днём; шмат дзе пануе страшэнная эксплётатацыя і зьдзек над слабейшымі, вузкі эгаізм вядзе да засыяплення і жарстокасці ў гаспадарчым жыцьці і атручвае нават тыя хвіліны, якія маглі-б прынесці радасць чалавеку.

Гэтыя зьявішчы ня ёсьць вытварам апошніх стагодзьдзяў. Не. Яны былі ведамыя ад вякоў, бо ж у натуры чалавека поруч з імкненнем да добра і дасканаласці дрэмлюць так-жа розныя дрэнныя нахілы і адзываюцца ніzkія гоны, якія ў мінулым няраз даводзілі народы і дзяржавы да страшэнных закаластаў. Але калісь чалавек меў меншую сілу над прыродай, дык абсяг японага ліхога дзеяння быў меншы. Цяпёр-же азброіўшыся асягненнямі навукі, чалавек змог вынішчаць цэлія народы і пакрываць моўчанкаю іхныя масавыя магілы, і... збольшы ѿ нараканыні на ліхую долю.

Калісь у сівай мінуўшчыне звычай і правы былі вельмі жарстокія, але такім-ж былі і ўмовы жыцьця. Ад калі на дзяржаўнае жыцьцё зымела ўпыш хрысціянства, звычай і правы ўсьціяж лагаднелі і адносіны між людзьмі зъмяняліся на лепшыя. Значыць сучасны стан гнобленьня і жудаснае эксплётатацыі ў краінах дзе пануе таталітарызм, ёсьць паважным крокам назад і ягонае рэха сачуваеца ў іншых краінах.

Гэты крок на стаўся неспадзевана. Ён быў падрыхтаваны доўгагадова прапагандою розных фальшывых і ў грунцы бязбожных тэорыяў, што за ўзор для чалавека ставілі неразумных жывёлаў, а за ўзор для ўзаемадачыненіяў — барацьбу за існаваныне, якую назвалі барацьбою клясаў і якая навучае: «жары іншых, каб цябе ня зжэрлі».

Такі драпежны съветагляд прышчэпліваўся не адразу. Для яго ўспрыняцца ад стагодзьдзяў падрыхтоўваўся адпаведны грунт праз пропаганду абыякавасці да рэлігіі. У выніку дзейнасці працыяналістаў і вольнадумцаў у кіраунічых кругах запанавалі такія адносіны, што людзі зусім не звязртаюць увагі на грэх. Аж страшна падумаць, як шмат людзей сёньня так плянует сваё жыцьцё і паводзіны, быццам граху няма на съвеце, быццам Божыя і царкоўныя прыказаныні запісаны толькі дзесь у кніжках, але мала ў като яны запісаны ў сэрцы. Да чаго можа давесці далейшае пашырэньне таго съветагляду, калі яму ня будзем супрадзейніцаць, съведчаць цярпеньні нашых блізкіх і родных за зялёнаю заслонаю.

Ведаючы сілу розных гонаў і дрэнных нахілаў, як яны могуць апанаваць сэрцы нават веруючых людзей, ці-ж можна дзівіцца, што дрэнныя нахілы могуць зусім атруціць сэрцы пазбаўленыя рэлігіі пад уплывам руйнаццае пропаганды і дрэннага прыкладу?! Ад вякоў людзі ведалі сваю слабасць і вялі барацьбу з сваімі дрэннымі нахіламі, каб на стацца іхнимі нявольнікамі, але вось ад XVIII ст. на дапамогу дрэнным нахілам прыйшоў бязбожны рух т. зв. працыяналістаў, які абвесціў, што гэта нягуманна апаноўваць свае ніzkія гоны — трэба ім дашь всюю. Хутка той рух прыняў арганізаваную фарму вольнадумства. У тайных і ўжых арганізацыях ён хутка так пашырэўся ў кіраунічых кругах, што пачаў надаваць агульны тон грамадзкай думцы ў Заходній Еўропе і пачаў плянаваць апанаваныне ўсіго съвету. У 1880 г. быў заснаваны ў Бруксэлі «Сусьеветны саюз вольнадумцаў», які вызначаўся сваім ваяўнічым бязбожжам. Як толькі ў 1925 г. заснаваўся ў Маскве «Саюз ваюочных бязбожнікаў», дык адразу стаўся сябрам «Сусьеветнага саюзу вольнадумцаў» і нават захапіў там кіруочыя становішчы. Такі стан рэчаў быў вельмі кампрамітуючым

для заходняеўрапейскіх бязбожнікаў і таму ў 1935 г. на зьездзе ў Віцебадэне былі створаны два бязбожных інтэрнацыоналы: балшавіцкі «Праletарскі саюз вольнадумцаў» з аседкам у Берліне і другі заходняеўрапейскі «Саюз вольнадумцаў» з аседкам у Бруксэлі. Але ў наступным годзе абодва бязбожных інтэрнацыоналы зрабілі зъезд у Празе і па загаду Комітэта аб'ядналіся ў адзін «Сусъствны саюз вольнадумцаў», які ў 1938 г. меў свае сэкцыі ўсіх краінах свету.

Праца вольнадумцаў у першую чаргу палаігае на руйнаваньні, яна мае на мэцэ зьнішчыць у чалавеку імкненіе ўвысь да апошняе міты жыцьця, да Сатварыця, і таму яе праводзіць шмат лягчэй як творчую працу. Заўсёды з гары скочвачца лягчэй, як уздымаца ўвысь. А да таго за час свайго існаваньня вельнадумцы маюць ужо не абы якую практыку. У Заходній Эўропе яны перадусім стараюцца пашыраць абыякавасць да рэлігійных практыкаў. Калі гэта асягаецца, рэлігіяне жыцьцё коціцца ўніз быццам незагамаваны воз з крутое гары. Як паслья чыгуначнае катастрофы, калекі і раненія запаўняюць больніцы стогнамі і енкамі, так і ахвяры руйнацкае працы вольнадумцаў запаўняюць съвет нараканьнямі.

Руіны доўга не астаюцца на паверхні зямлі. Або іх прыбірае дбайлівая рука гаспадара і нанова пачынае будову зруйнаванае рэчы, або яны зарастаюць пустазельлем, ці заносяцца пяском. Таксама і руіны рэлігійных перакананьняў ня могуць астаўляць людзкога сэрца незапоўненым; або чалавек зауважыўцы сваю страшэнную страту, старавец напрavіць сваю памылку, або ўспрымае на мейсце рэлігіі розныя фальшывыя ідэалёгі, якія вядуть да вечнае загубы.

Праца вольнадумцаў і сёньня ня спыняеца. Час які перажываем харектэрызуеца вельмі шырокая і глыбока распаўсюджанай абыякавасцю ў некаторых грамадzkих кругах. Не зважаючи на значнае ўзмацненіе рэлігійнага жыцьця ў некаторых краінах, усё-ж яшчэ сёньня духам часу астаеца абыякавасць. Абыякава глядзіць съвет на прасльедаваньні мільёнаў вернікаў за зялезнай

заслонаю, абыякава ўспрымае весткі аб зьнішчэнні католіцкае епархіі ў падбалшавіцкіх краінах і абыякава пераходзіць да парадку дня над весткамі, што ў таталітарных краінах мільёны людзей гіне ў прымусовых лягерах працы.

Трэба з сумам съцвердзіць, што шматлікія вернікі маюць вельмі прыгодны грунт для пашырэння абыякавасці — гэтым грунтам ёсьць летнасць. У гарачай і халоднай вадзе шкодныя і разрывныя бактэріі разводзіцца ня могуць, а ў летняй вадзе яны аж кішаць. Падобна і ў летняга верніка множацца нязлічаныя спакусы і грахуўныя ўпадкі, спалучаныя з страшэнным згоршаннем. Таму і асуджае Збавіцель летных людзей горш, як выразных бязбожнікаў: «Дзеля таго, што ты летні, а ня съцюдзённы, ані гарачы, Я выблюю цябе з вуснаў Маіх» (Апокал. III, 16).

Паслья вялікае французскае рэвалюцыі былі зьявіліся багасловы, што насупраць науки Каталіцкае Царквы і Святога Пісання пробавалі абараніць абыякавасць, тады папа Рыгер XVI у 1832 г. іх востра асудзіў у спэцыяльнай энцыкліцы. Варта аб гэтым сёньня прыпомніць.

Ведаючы нябесьпеку, якая пагражае з боку абыякавасці трэба ёй даць належны адп. Не бязбожнікі, але щырыя вернікі павінны фармаваць дух часу. Не бязмэтнае мадзеньне, але гарачая вера павінны кіраваць людзкім жыцьцём. Тады галасы нараканьня значна прыціхнуць. Хрыстос падчас свайго туземнага жыцьця казаў: «Алінъ прыйшоў Я кінуць на зямлю, і як хацеўбы, каб ён ужо запалымнёў» (Лук. XII, 49). І той съвяты агонь павінен зазвязаць ува ўсёй нащай дзейнасці; полныя съвятыя веры павінна асьвячаць нашы адносіны да Сатварыцеля, а жар съвятое любові павінен аграваць нашы адносіны да бліжніх. Тады ня будзе мейсца ў нашым сэрцы на падступныя руйнацкія нашэпты тайніх і яуных ворагаў нашага збаўлення і тады бязумоўна дух часу зьменіць сваё змрочнае ablічча на бодыш съветлае і радаснае.

а. Леў

Хрыстос—крыніца ўсякага добра

Хрыстос — гэта ўцелаўленае адвечнае Божае Слова, аб Якім эвангеліст Іван піша: «На пачатку было Слова, і Слова было ў Бога і Богам было Слова. Яно было на пачатку ў Бога. Усё праз Яго сталася і без Яго нічога ня сталася з таго, што сталася... I Слова сталася целам і праўбівала між намі... поўнае ласкі і праўды» (Ів. 1, 1-3, 14).

Філозофская мудрасць кажа: «Уласцівасць добра ў тым, што яно распаўсюджваеца і перадаеца другім». Праўда гэтая ўсеагульная і яе можна назіраць на кожным кроuku і ў прыродзе, і

між людзей. Кінеш добрае пісанічнае зерне ў ральлю, а адтуль вырасце буйны і важкі колас. Пасадзіш яблыну ці грушу, ушчэпіш яе добрым чаранком і праз колькі гадоў іх галіны будуць угінацца пад цяжарамі прыгожых пладоў. У людзей так-же перадаеца добрыя якасці ад бацькоў дзецям, на аснове прыроднага права спадковасці, але тут яшчэ даходзіць выхаваньне, якое скіроўвае чалавека на добрую, або на дрэннуюю дарогу. Добрае ўзгадаваньне надзвычайна ўзбагачвае маральныя, духоўныя і разумовыя здоль-

насыці чалавека. Чалавек з некаторага гледзішча падобны да съвetchі — яе трэба запальць, каб съвяціла ў цемры, так і чалавека трэба ўзгадаваць, развіць даныя Богам здольнасьці, каб яны зазвязлі і маглі далей запальваць да добра іншых. Усякаму ведама, колькі добра можа чыніць на съвече чалавек добры, цнатлівы, разумны, съвяты. І чым большае будзе ў ягоным сэрцы добро, tym мацией і ў шырэйшым абсягу яно будзе перадавацца іншым. Маленькі агоньчык дае мала съвяціла і цяпла, вялікі-ж — шмат! Вялічэзнае сонца асьвятляе і агравае ўесь съвет, а дробная съвечка ледва навокал сябе асьвятляе. Падобна і дабраты людзкая ў парадаўнаныі да дабраты Хрыста ёсьць яшчэ менш чым съвечкаю ў парадаўнаныі да сонца.

Прыгляньямася да дабраты Хрыста. Як адвечнае Божае Слова ў лоне Бога Айца ён праз свой творчы чын стварыў съвет, а калі споўнілася «паўната часу», ён прыйшоў на Зямлю, каб збавіць людзей, праз Свой збаўчы чын. І тут ужо праз сваё чалавецтва, праз сваю людзкую натуру ён распаўсюджваў на съвече добро і перадаваў яго другім. Чалавецтва для Бога-Слова было прыдаю ў вялікім дзеле распаўсюджвання добра і дасканаласьці.

У съвече ад мамэнту ствараныня было нямала розных дасканаласьцяў і нямала добра, дык народжаныне Хрыста ня было пачаткам разылівання і распаўсюджвання добра і дасканаласьцяў, не! Нараджэнье Богачалавека было тоилькі пачаткам Новага Запавету ў якім разылівалася больш добра, больш дасканаласьцяў і больш ласкі.

Ісус Хрыстос аж да трываліці гадоў свайго існаваныня на зямлі вёў укрытае жыццё. Аб Ім акрамя Язэпа і Марыі мала хто ведаў. Тому і дзівіліся людзі, калі пачулі Ягоную мудрую навуку і пабачылі цуды. «Ці-ж ён ня цесьляў сын? Ці-ж Ягоная маці не завецца Марыя і Ягоныя браты Якаў і Язэп і Сымон і Юда? А сёстры Ягоныя, ці-ж ня ўсе ў нас? (Тут гутарка не аб родных братох і сёстрах, якіх у Хрыста ня было, але аб дваюрадных) Дык адкуль у Яго ўсё гэта. І згоршваліся дзеля Яго» (Мат. XIII, 55-58). Але хоць Хрыстос у сваёй маладосьці ня быў ведамы ў шырэйшых кругох, дык ён ўсёроўна распаўсюджваў бязупынна сваё бязъмежнае дабро, свае бесканечныя дасканаласьці ў съвече, у які ён прыйшоў. Самая Яго прысутнасць была дабром і дасканаласьцю. Ён маліўся, працаваў і выконваў Божыя прыказаныні, даючи tym заўсёдны прыклад для людзей.

Прыгляньямася бліжэй да Яго публічната жыцця і дзеяніня. Ён аздараўляе няўпялячальная хворых, каторыя вераць у Яго. Аднойчы прыходзіць да Яго пракажонны і пресціць, каб вылячыць яго. Хрыстос прасцягвае руку, дакранаеца да яго і кажа: «Будзь ачышчаны!» (Мат. VIII, 3).

І пракажонны адразу стаўся здаровым і чистым. Іншым разам двох съляпых, даведаўшыся, што Хрыстос ідзе калі іх, лямэнтавалі: «Эжалься над намі Сыне Давідаў!» Ісус кажа ім: «Ці верыце, што Я магу гэтае эрабіць? Яны адказваюць: Так, Госпадзе! Тады ён дакрануўся да іх вачэй і сказаў: Хай станецца вам паводля вашае веры. І ўраз адчыніліся ім вочы» (Мат. IX, 28-30). Аднаго дня прывялі да Яго глуханямога і прэссяць, каб даў яму слух. Хрыстос бачыў іх гарачаю веру, таму і выслушаў іх просьбу. Ён «глянуўшы на неба ўздыхнуў і сказаў... Эффата! што значыць: адчыніся! і ўраз-жа расчыніліся (глуханямому) вуши і развязаліся путы ягонага языка і пачаў гаварыць» (Марк. VII, 34-35).

Гэтыя цуды былі вялікімі дабрадзеяствамі, але Хрыстос робіць яшчэ большыя цуды і большыя дабрадзеяствы. Ён уваскрашае памёршых: адзінага сына беднае ўдавы (Лук. VII, 11-18), дачку Іаира (Мат. IX, 18-28) і Лазара, хоць ягонае цела ўжо было пачало раскладацца (Ів. XI 38-44). І шмат якім іншымі спосабамі памагаў Ісус бедным і веруючым людзям. Карміў гладных, бараніў перад бағатымі і сільнымі гэтага съвету, бязълітасна граміў фарысэяў за іхны руйнацкі ўплыў і крывадушнасць: «Гора вам, кніжнікі і фарысэі, крывадушнікі, што аб'ядаеце дамы ўдоваваў, адмаўляючы доўгія малітвы, за гэта дастаўце цяжэйшы прысуд» (Мат. XXIII, 14).

Мноства прыкладаў дабрадзеяству Хрыста апісана ў Эвангельлях, але трэба ведаць што гэта толькі частка таго, што рабіў Хрыстос падчас свайго туземнага жыцця. Аб шматлікіх дзеяньнях Хрыста Эвангельлі маўчаць. Толькі апостал Іван кажа: «І многа другога учыніў Хрыстос, але каб апісаць аб усім паасобна, дык думаю, і съвет не зъмісціў-бы напісаных кнігаў» (Ів. XXI, 25).

Хоць якім шматлікім і вялікімі былі дабрадзеяствы Хрыста ў бачымым съвече, але большыя былі ягоныя дабрадзеяствы для людзей у духовым і надпрыродным съвече. Хрыстос ня толькі аздараўляў хворае цела людзей, але перадусім аздараўляў душы. Аздараўляючы паралітыка, аллушчае яму грахі, выклікаючы гэтым вялікае зьдзіўленыне ў людзей (Мат. IX, 2-6) (Лука V, 20). Падобна і здаровым целам, але вялікім грэшнікам, ён даруе грахі. Так ён зрабіў з публічнаю грэшніцаю, якая яму аблымавала ногі алеем і выцірала сваімі валасамі (Лук. VII, 47-50) і жанчыне блудніцы, якую фарысэі хацелі ўкаменаваць (Ів. VIII, 7-11) — уваскрашаючы іх праз гэта да духовага жыцця. І так ён рабіў пры кожным аздараўлені; калі даваў зрок съляпым, слух глухім, і аздараўляючы ўсякае іншае калецтва, заўсёды асьвячуаў іх розум съветам надпрыроднае веры і ў душы ўліваў дары Свяятога Духа.

Тое, што Хрыстос рабіў падчас туземнага жыцця, ён не перастае рабіць ніколі, бо «Хрыс-

тос учора, і сяноння, і на векі той-жа» піша ап. Павал (Жыд. XIII, 8). Чому так? Бо Ён Сын Бога Жывога, Богачалавек, дзеля таго Ён, як кропніца Усякага дабра, ласкаў і дасканаласцяў, якою быў ад вякоў, ёсьць цяпер і будзе на векі вечныя. І да людзей Ён гарыць і палымнене той-жа любоюю, якою гарэў і палымнену тады, калі хадзіў па Палестынскай зямлі, калі ўстанавіў Таёмства Любові — Найсвяцейшую Эухарыстыю і ўсе іншыя съвятыя Таёмствы, і калі заснаваў Сваю Царкву, калі цярпеў найстрашнейшыя муки і памёр на Крыжы паміж двох разбойнікаў у ганьбе і пасаромленыні — ўсе гэта Ён перанёс дзеля таго, што любіў Свайго Нябеснага Айца і усё людзтва і кожнага з нас паасобку вечнаю і бесканечнаю любоюю.

Дык зъвярнемся да Хрыста, каб атрымаць ад Яго прабачэнне і адпушчэнне грахоў, каб адрадзіцца ў Яго съвятой ласцы, каб жыць пабожна і тварыць добрыя учынкі для дабра ўсяго людз-

тва, для добра свайго народу і для добра самых сябе.

Але дзе-ж сягнення знайсці Хрыста? Хрыстос той-жа Сам, што ў съв. Эвангельлі, прабывае ў Ягоных Таёмствах і ў Ягоіай сусьветнай Царкве — там заўсёды астаетца той-жа Хрыстос, толькі пад другім відам. І тут нам трэба глыбокае і съвятое веры, каб Ён стаўся нам так блізкім, як быў блізкі падчас туземнага жыцця да жыхароў Палестыны. Але і там у тых майсцівасцях, дзе Ён быў так блізкі да людзей, але дзе Яму на верылі Хрыстос на чыніў шмат чудаў (Мат. XIII, 58), бо да Хрыста трэба зъвяртацца з непахіснаю вераю. Дык малем Бога, каб даў нам глыбокую і гарачую веру. Гэта першы крок да сапраўднага адраджэння, якое поўнасцю даканае Хрыстос. А Ён Сам кліча нас да Сябе: «Прыядзенце да Мяне ўсе працуочыя і абцяжаныя, і Я супакою Вас» (Мат. XI, 28).

а. Я. Тарасевіч

Цудатворныя іконы Божай Маці на Беларусі

(Заканчэнне)

Месяцьцкая. Яе знайшоў адзін плытнік з в. Месяцьчи Пінскае акр. калі гнаў плыт па Прывіці ля Мозыра ў канцы XIX ст. Спачатку паставіў яе на покуці ў сваёй хаце, але ў 1894 г. яна раптам закрылася быццам нейкую белаю плёнкай. Пераліканы гэтым зъявішчам, селянін перанёс ікону ў майсцовую паraphвіяльную царкву съв. Параскевы Пятніцы. Там яна на кароткі час праісніялася ў 1904 г. і зусім адкрылася ў 1939 г. Пры царкве ёсьць апісаныне яе гісторыі. Святкаванье на Дзясятиху.

Нова-Сьвержанская. Паходзіць дзесь з 1500 г. і ўславілася 22. III. 1638 г. Знайходзілася ў Успенскай царкве ў Новым Сьвержане каля Стойпцаў. Святкаванье 22 сакавіка.

Нова-Троцкая. Паводле майсцовага пераказу яе меў падараўваць бізант. імп'ератар Мануіл II Палеалог вялікаму Князю Вітаўту, а той яе памясыці ў Троцкай царкве. Ікона намалёвана ў готычным стылю, але паводле малярскае гэхнікі паходзіць з XVI ст. Ля іконы дзеяліся шматлікія чуды. Дня 7 верасеня 1719 г. віленскі біскуп Бжостоўскія яе каранаваў.

Оссовецкая. Знайходзілася ў паraphвіяльнай царкве ў Оссаве ў Наваградчыне. Дзеля заступніцтва Багародзіцы былі пераможаны татары, туркі і швэды каля Оссава-Дзядзілаўская царквы. Дня святкаванья ня мае.

Падлесская. Яе знайшла на камені каля прыдаражнага крыжу ў в. Падлесьце сълепанараджаная дзяўчынка і адразу стала відушчай. Затым ля

іконы аздаравеў мсьціслаўскі ваявода Юры Сапега і на яе чэсьць пабудаваў Святадухаўскую царкву, куды перанесена ікона. Дня святкаванья ня мае.

Пархімовіцкая. Арыгінал гэтага іконы меў быць вельмі старога паходжанья. Яе знайшоў селянін Пархім у Бабруйскім лесе каля в. Бартнікі на бярозе і там пабудаваў хачінку ды жыў як пустэльнік. З часам там паўстаў пасёлак Пархімовічы і пабудована царкву Ражства Багародзіцы, але тады няма ведама хто і калі забраў арыгінал іконы, асталася толькі копія, якая была зроблена перш, і каля яе так-же дзеяліся чуды. Святкаванье 8(21) верасеня і на Праводнью нядзелью.

Пружанская статуя Маці Божая ўславілася на Вялікдзень 1934 г. Тады праз некалькі дзён цяклі ў яе сълёзы з вачэй. Дня святкаванья ня мае.

Пустынска-Патрыяршая. Зъявілася ў першай палове XII ст. мсьціслаўскуму князю Сымону. Ён быў асьлёп і аднойчы ў сънне бачыў якогася старога чалавека, які раіў яму памыцца ў кропніцы, што выцякала з Пустыні. Князь распытаўся, дзе знайходзіцца Пустынская кропніца, памыцся ў ёй і стаў відушчым. Пры гэтым ён акрамя цуда аздаравлення яшчэ быў моцна зъдзўлены, што на ліпе каля кропніцы, дзе ўзняўшы вочы да неба дзякаўваў Богу, убачыў ікону Багародзіцы. Там ён збудуваў каплічку і ля яе потым паўстаў Пустынскі манастыр 8 км. ад Мсьціслаўя. На іконе Богамаці схіле сваю галаву да Боскага Дзіцятка. Святкаванье 15(28) жніўня.

Ракуская. Яе знайшоў селянін у лесе каля крыніцы недалёка ад мястэчка Ракава. Ля іконы пачалі дзеяцца шматлікія цуды. Потым каталіцкія духоўныя ўлады дакладна дас্তавалі яе зьяўленыне і цуды. У 1737 г. на мейсцы зьяўлення была збудаваная Узыдзвіжэнская царква. Дня сьвяткавання ня мае.

Рудзенская. Была знайдзена 12. X. 1687 г. у мястэчку Рудня 62 км. ад Віцебска. У 1689 г.

святар Васіль перанёс яе ў жаночы Кіява-Пячэрскі манастыр і там яна асталася, але і астаўся яе назоў ад мейсца знаходкі. Сьвяткавання 12 (25) кастрычніка.

Себежская. Знайходіцца ў вёсцы Ліпкі на Смаленшчыне. Аб яе паходжаныні вестак няма. Дня сьвяткавання ня мае.

Смаленская Годзігітрыя. Бізантыйская традыцыя яе зацічае да іконаў намаляваных апосталам Лукою. Яна была калісь уласнасцю бізантыйскіх імпэратараў і знайходзілася ў Влахэрнскай царкве ў Канстантынопалі. Туды алночы Божая Маці прывяла двух съяліпых і вярнула ім зор; ад таго часу яны не патрабавалі правадніка — δ θ γ ρ ζ, але ад таго часу ікона пачала называцца правадыркаю па шляхах — годзігітрыю і супрадажала бізантыйскіх імпэратараў ува ўсіх паходах. Калі ў 1046 г. імпэратор Канстантын Парфіяродны выдаваў сваю дачку Ганну за чарнігаўскага князя Усевалада, дык перадаў ёй між іншым гэтую ікону, а сын Ганны і Усевалада Уладзімер Манамах перавёз яе ў 1103 г. у Смаленск і ад таго часу яна пачала называцца Смаленскаю. Па працягу вякоў ікона двойчы вывозілася ў Москву (1404-1456 і 1812-1813). Сьвяткаваньне

28-га ліпеня. Шматлікія цуды, што дзеяліся ля іконы, зрабілі яе вельмі славу ўсёй Усходняй Эўропе. З іконы роблена шмат копіяў для манастырскіх і параходвільных цэркваў у Беларусі, Украіне і Расіі. Некаторыя копіі так-жа ўславіліся цудамі, напр.: Смаленская-Харкаўская, Смаленская-Густынская, Смаленская Троіцка-Сергіеўская лаўры, Смаленская-Варонежская, Смаленская-Сямівазёрная, Віленская Годзігітрыя і шмат іншых.

Копія Смаленска Годзігітрыі, што знайходіцца ў Троіцка-Сергіеўской лаўры

Старчыцкая. Ёсьць два пераказы аб яе паўстаныні. Адзін кажа, што яе меў прывезыці з Смаленску ў Старчыцы ў 1689 г. князь Рыгор Асланскі, як копію з Смаленскае Годзігітры. А другі пераказ кажа, што яе меў знайсці ў густым лесе Старажышчы на Вышкавай гары ў Случчыне селянін Леў Шапока ў XVII ст. На мейсцы знаходкі пабудована царкву і ля іконы пачалі дзеяцца цуды. У 1670 г. ля царквы пабудована Петрапаўлаўскі манастыр, зынішчаны ў XIX ст. Перш ікона была ў манастыры, а потым у царкве Ражства Багародзіцы ў Старчыцах. Святкаваньне 29 чэрвеня, 15 (28) жніўня і 8(21) верасьня.

Супрасльская. Яе паходжанье няведамае, але з падабенства да Смаленскае Годзігітры да-

гадваюцца, што яе прывёз з Смаленску каля 1500 г. яп. Ісіф Солтан, заснавальнік Супрасльскага манастыра. Спачатку яна знайходзілася ў іконастасе манастырскай царквы, а ў палаўніне XVII ст. была перанесена на калённу, якая падтрымоўвае купал з левага боку. Святкаваньне 25 сакавіка і 28 ліпеня.

Свірская. Яе прынёс смаленскі князь Давыд Расціславіч ў 1195 г. ў новазбудаваную Свірскую або Міхайлаўскую царкву ў Смаленску. Дня святкаваньня ня мае.

Троцкая глядзі Новатроцкая.

Тупічэуская або **Сямігародная**. Яна знайходзілася ў Тупічэўскім манастыры каля Мсціслава ў Магілёўшчыне. Святкаваньне 15(28) жніўня і ў Панядзелак Св. Духа.

Усьвіцкая або **Цэзарская**. Яе знайдзена ў XII ст. у мяйсцоўасці Бор каля мястэчка Усьвіт, таму часам называецца так-жа **Бораўская**. У 1589 г. уславілася захаваньнем мяйсцовых жыхароў ад халеры і з таго часу ўстаноўлена сьвята на яе чэсць 30 траўня. Знайходзілася ў Спаскай царкве м. Усьвіт Віцебскае акр.

Уміленыне-Смаленская. Яна знайходзіща ў Смаленску ад 1103 г. Ікона прадстаўляе Багародзіцу, як Яна глядзіць з уміленнем на Дзіцятка Ісуса, Які ляжыць на Яе вонраты і ў правай руцэ трymae зямную кулю. Святкаваньне 19 сакавіка. Ёсьць яшчэ другая ікона «Уміленыне» ў Смаленскай царкве, што ў Акопах.

Фалькавіцкая. Яе знайдзена на пачатку XVIII ст. на беразе рэчкі ў бярозавым лесе каля мястэчка Фалькавічы 14 км. ад Віцебску і там-же пабудована царкву. Богамаці і Дзіцятка на іконе ўкаранаваныя і ўпрыгожаныя багатымі рызамі. Уславілася яна шматлікімі цудамі. Святкаваньне 15 і 22 жніўня.

Уканцы трэба яшчэ зацеміць, што акрамя вышэйпералічаных беларускіх іконаў Богамаці, ёсьць яшчэ некалькі іконаў, якія былі намаляваны на Беларусі і потым перавезены ў іншыя краіны і там уславіліся шматлікімі цудамі. Але так-жэ і між беларускімі іконамі ёсьць некаторыя, што паходзяць з іншых краін.

Беларуская іконаграфія да гэтага часу даследавана вельмі мала, але падаючы съпіс беларускіх іконаў Богамаці, нельга ня ўспомніць прынамсі аб нейважнейших харэктэрных азнаках беларускай іконапісі. Найстарэйшыя беларускія іконы належаць да тыпу чыста бізантыйскага мастацтва, а некаторыя проста паходзяць з Бізантыі. Згодна з агульнаю традыцыянальсцю ў рэлігійным жыцці бізантыйскі тып іконаў астанецца на Беларусі ўвесел час, але нават у найстарэйшых іконах беларускага паходжанья съледнія асаблівія рысы беларускага мастацтва ў іконапісі, яны назіраюцца ў злагоджаныні рысаў аблічча, у вонраты і фоне.

Харэктэрнаю азіякаю для шматлікіх беларускіх іконаў усіх часоў ёсьць кароны. Праўда гэта ня ёсьць выняткова беларускаю азіякаю, бо на Украіне і ў Польшчы так-жэ ёсьць шмат каранаваных іконаў, але расейскія іконы каронаў ня маюць, а калі дзе такія ёсьць, дык гэта пераважна беларускага паходжання. Напрыклад, каранаваная ікона «**Спяручніца грэшных**» у Ордыне Арлоўская губ., была прынесена з Захоўніяе Беларусі. Каранаваная ікона «**Благадатнае неба**» ў Архангельскім саборы ў Маскве, была прынесена туды Вітаўтаваю дачкаю Софіяю, як выходзіла замуж за Маскоўскага князя Васілем.

Ад XVI ст. на Беларусі пачынае адчывацца моцны ўплыў заходняе тэхнікі, гэта значыць, што

на іконах зьяўляюща азінакі жывапісі: яны назірающа ў рысах ablіčча, у зложанай кампазыцыі і ў акружаючых абетавінах, якія быццам бяруцца з натуры — чаго ня было ў чыстата бізантыйскім мастацтве. Тоны хварбай на беларускіх іконах заўсёды больш съветлія, як у Бізантыі і Рәсей. У тым-ж часе намесныя іконы ў іконастасе і некаторыя цудатворныя маліваліся не па пояс, як гэта было ў Бізантыі, але ў 2/3 росту.

У XVII ст. беларускія іконы маюць вельмі харктаўна апрацаванае поле. На дошку накладаўся гіпс і ўціскаўся пры помাচы формы з выразанымі ўзорамі. Гэткім чынам атрымоўвалася рэльефнае поле, якое потым малівалася ці пазалочвалася.

У XVIII ст. на беларускія мастацтва мейманды ўплыў італьянскі жывапіс. Тады пад ўплывам італьянскіх мадоннаў зьявіліся на Беларусі іконы на ўесь рост.

а. Л. Гарашка

Прыродаведы аб Богу

Старае як съвет прыказка кажа: Словы навучаюць, з прыклады прыцягваюць. Гэтая траўда адносіца так-жа і да рэлігійнага жыцця і да рэлігійных практыкай. Шмат хто з людзей любіць аглядцаца на іншых і ў адпаведнасці да паводзін іншых снаваць свой жыццёвы съветагляд і праектаваць свае штодзенныя паводзіны да сваіх бліжніх і да Бога. Гэтая рыса характару можа быць багаславенствам, калі звязтраецца ўвага на добрае, але можа быць страшэнным няшчасцем; калі малпушца дрэннае.

Таму, што на вучоных звязтраецца большая увага чым на іншых; а нават быў час і мода, якая яшчэ і сёньня пакутуе за зялезнай заслонаю, што аўтарытэт вучоных бязбожнікі выкарыстаўвалі для свае разбуральнае работы, дык будзе вельмі карыена даведацца аб рэлігійных перакананьнях тых вучоных, якія зьяўляюцца найбольшымі аўтарытэтамі ў прыродазнаўстве: ці яны знайшли съляды Бога ў прыродзе?

Лік вызначыных прыродаведаў вельмі вялікі; таму каб лішне не расцягнуць артыкулу, прыдзецца абмежавацца да найбольш ведамых, пачынаючы ад канца XVIII ст. да нашых дзён.

Лінней (Linneé) Карло (1707-1778) геніяльны шведскі прыродавед і першы клясыфікатор расылін. Свой твор «Ботанічнай філязофіі» ён закончыў такімі словамі аб Богу: «Я ня бачу Яго ablіčча, але Ягонае аллюстратраныне ахапіла маю душу. Я тут і там заўважыў Ягоныя съяды ў Ягоных сатварэннях».

Бартэз (Barthez) Паўло-Язэп (1734-1806) французскі біялог і мэдык. У біялогіі ён ведамы з свае тэорыі віталізму. Усё жыццё быў веруючым і калі Лілянд умасыць яго імя ў слоўніку бязбожнікаў, дык гэта ўважаў за абразу для сябе. Быў моцна перакананы аб несьмяротнасці души. Адносна гэтага казаў: «пасъля съмерці людзкое цела раскладаецца... а прынцып жыцця... ягоная душа, вяртаецца да Бога. Які яе яму быў даў і забяспечвае ёй трываныне і несьмяротнасць».

Лямарк (Lamarck) Іван-Пятро-Антон (1744-

1829) французскі прыродавед і асновапаложнік эвалюцыйнае тэорыі. Існаванье Бога ня толькі прызнаваў, але ўважаў, што вывучэнне прыроды зіначна прычыняеца да Яго пазнання. Аб гэтым так пісаў у сваіх творы «Аналітычнае систэма»: «Чалавек... даходзіць да того, што ўздымае сваю душу аж да найвышэйшага Аўтара ўсяго што ёсьць, або найвышэйшага Быцця, яб Якім я гаварыў ўканцы, яб Богу, Якому ўва ўсім годзінца беска-нечнасць... Вось-жа існаванье ўсемагутнага Бога зьяўляецца складаваю чацткаю ўсякага пазытыўнае веды чалавека адносна Бóства». У іншым творы ён пісаў: «Толькі адзін Бог можа тварыць, а прырода можа толькі прадукаваць».

Шпрэнгель (Sprengel) Хрысціян-Конрад (1750-1816) нямецкі батанік, які вызначыўся ў досьцедах аб расплодзе расылін. Быў веруючым.

Дэ Сосюр (de Saussure) Мікалай-Хедар (1767-1845) швайцарскі батанік, які першы выкрыў ў расылінах калёрыгэнэз у звязку з іх дыханынем. Усё жыццё быў веруючым:

Жоффруа-Сан-Гілер (Geoffroy-Saint-Hilaire) Сыціпан (1772-1844) французскі заалёт, што вызначыўся сваю тэорыяю аб эвалюцыі жывёлаў; праўда ня вельмі ўдалаю. Усе свае досьцеды ўважаў; як «яшчэ адзін крок бліжэй да пазнання Бога» і казаў, што быў-бы вельмі щасціўны, каб сваімі досьцедамі прыслужыўся людзям «больш уславінні Бога». Уміраючы ён пачынаў сваю дачку так: «Мы хутка разлучымся, але мы зноў пабачымся»:

Дэ Бленвіль (de Blainville) Гэнрык (1777-1850) французскі прыродавед акадэмік, супрацоўнік Кювье, ведамы сваімі працамі ў галіне клясыфікацыі жывёліннага съвету, парашнага анатоміі і філязофіі прыродазнаўства. Мейхарактар не асаблівы; алё затое быў працавіты. У сваёй «Гісторыі навукі і арганізацыі» пісаў: «Суцэльнасць людзкіх і Божых ведаў творыць суцэльныя кругі, якія маюцца ўсю землю: Бога, або разумную творчую сілу.... Алкуль адказ на пытаныні: хто я ёсьць?—Сатварэнне Божае, зробленае на Яго падабенства. Алкуль я паходжу? Ад Бога. Куды я йду? Да Бога».

Дэ Кандоль (de Candolle) Аўгустын (1778-1841) выдатны швайцарскі батанік, які апісаў і склясыфікаваў больш 80.000 расылін. У сваіх успамінах ён пісаў: «Агульны пагляд батанікі ўздымает душу, пабольшвае яе і, незалежна ад таго, ці назіраенца суцэльнасць, ці дэталі, яна выклікае падзіў і паshanу да Таго, Чыя рука арганізавала расыліннасць».

Агард (Agardh) Карло-Альф (1785-1859) швэдзкі батанік, які вызначыўся ў досьледах вадаростаў. Аб ягоных рэлігійных перакананнях съведчыць ягонае становішча — быў пратэстанцкім біскупам.

Дюналь (Dunal) Міхал-Фелікс (1789-1856) французскі батанік. Усё жыццё быў практикуючым веруючым і памёр, прыняўшы сув. Тайны.

Эрэнберг (Ehrenberg) Хрысціян-Готфрид (1795-1876) паважны няменкі заалёг шмат прычыніўся ў досьледах протозояў, інфузорыяў і караляў. Ён шмат разоў выступаў супраць матэрыялістаў, заяўлячы пры гэтым аб сваіх глыбокіх рэлігійных перакананнях.

Жюсіе (Jussieeu) Адрыян (1797-1853), а таксама ягоныя сваякі Антон, Бэрнард і Антон-Лаўрын — усе яны ёсьць выдатнымі французскімі батанікамі і ўсё шчыра веруючыя.

Ліндлей (Lindley) Джон (1799-1865) ангельскі батанік, які вызначыўся ў досьледах ружаў і архілэй, быў веруючым.

Гэпэрт (Göppert) Гэнрых-Робэрт (1800-1884) няменкі батанік, які шмат прыслужыўся ў дасыльданыні праразстання насеñення і вэгетациі, быў веруючым.

Оўэн (Owen) Рышард (1800-1892) адзін з перадавых ангельскіх прыродаведаў свайго часу. Ззаалёгія і палеонталёгія яму заўдзячаюць вельмі шмат. Быў глыбокаверуючым і ў кнізе «Прынцыпы парашунауччае ёстыёлётгії» пісаў: «Больш глыбокае пазнанне сапраўднае прыроды прыводзіць істоту абдараўваную розумам да ўтварэння больш ласканалага пынаніцця аб сваім пачатку і аб сваім Сатварыцелю... Адзінства плянаў нас вядзе да адзінае Інтэлігэнцыі, Якая іх утварыла. Нязнанне або запяречанне гэтае праўды кінула-б на людзкую філязофію вэлію, які ніколі не дазваліў-бы яе паднімць».

Броніяр (Brongniard) Адолльф-Хведар (1801-1876) французскі батанік-акадэмік, асновапаложнік палеанталагічнае батанікі, ўсё жыццё ён быў веруючым і ў сваіх выкладах падчыркваў надпрыродную прычыну пачатку існуючых рэчаў.

Шімпэр (Schimpfer) Карло Фрыдрых (1805-1867) няменкі батанік, які сумесна з сваім суродзічам **Браун (Braun)** (1805-1877) стварылі тэорыю філётаксіі. Абодва быў веруючымі.

Кютынг (Kützing) Фрыдрых-Траут (1807-1893) няменкі батанік, які запачаткаваў батанічную філязофію. Быў веруючым.

Дарвін (Darwin) Карло (1809-1882) ангельскі прыродавед сусветнае славы, які сваім творам «Паходжанне відаў» стварыў цэлы пераварот у прыродазнаўстве. З ягоным іменем звязана эвалюцыйная тэорыя разывіцця відаў. Бязбожнікі звычайна выкарыстоўваюць дарвінскую тэорыю імя вучонага для падмацавання розных бязбожных тэорый. Сённяня ад дарвінскае тэорыі мала што асталася, бо ягоныя аргументы выявіліся як неабаснаваныя, аднак ягоныя некаторыя іллюстраціі заўсёды маюць сваю вартасць і важна тое, што яны ніяк ня могуць служыць на карысць бязбожных тэорый. Наадварот быць некаторыя паважныя вучоныя, якія з іх чэрпаюць доказы на існаванне адзінага Бога. І сам Дарвін быў веруючым пратэстанцтвам. Калі аднайчы прыйшоў да япосябра Уолэс, дык яго прасілі крыху пінакаць, бо «Дарвін моліцца Богу». Важна так-жа асьвялечанне самога Дарвіна: «Я ніколі ня быў няверуючым, ніколі не пярэчыў існавання Бога... і думаю, што тэорыя эвалюцыі дасціца пагадзіцца з вераю ў Бога». Як сам Дарвін стараўся пагадзіць сваю тэорыю з вераю можа съведчыць заканчэнне кнігі «Паходжанне відаў», у якой кажацца: «Ёсьць штосьці прываблюючэ ў назіраныні дзікае зарослае скалы з яе зялёнаю вонраткаю з самымі рознымі расылінамі, плюючымі ў кустох птушкамі, хмарамі жамяры і кучамі рабакоў... Ёсьць штосьці ўзынёсле ў гэтым разважаныні аб жыцці з яго рознымі сіламі, якое першапачаткова было ўдзымухнена Сатварыцелем можа толькі нямногім формам, або нават толькі адной алгінай». Яшчэ выразней Дарвін прызнае існаванне Бога ў кнізе «Мой съветагляд».

Грай (Gray) Аза (1810-1888) амэрыканскі батанік, які шмат унёс новага ў галіне батанічнае геаграфія. Сваю веру ў Бога ён выказаў у творы «Прыродная сэлекцыя ня супяречная прыроднай тэалёгії» — сам назоў кнігі кажа аб яе зъмесце.

Жордан (Jordan) Аляксей (1814-1897) французскі батанік, які міма некаторых памылак у сваіх досьледах нямата ўнёс новага ў тэорыю трансфармізму. Быў практикуючым католікам і памёр вярнуўшыся з Службы Божая.

Браты **Тюлян (Tulasne)** Людовік-Рэнэ (1815-1885) і Карло (1817-1884) французскія батанікі, якія вызначыліся досьледамі маленьких грыбоў. Іхны трохтомны твор аб грыбох, мае шмат пабожных думак, а нават цэлья сказы ўзятыя з Сув. Пісанінья.

Мэндэль (Mendel) Рыгор (1822-1884) чеські манах аўгустынец і выдатны батанік. Сваімі доўгагодовымя досьледамі ён выкрыў законы спадковасці і tym даў пачатак новаму кірунку ў біялогіі, які ўдзельнічыў імені называецца мэндэлізмам. Лішне гаварыць аб ягоных рэлігійных перакананнях, бо ж аб гэтым вымоўна гаворыць ягонае жыццё — быў манахам.

Пастэр (Pasteur) Людовік (1822-1895) геніяльны французскі фізіялёт і біялёт. Ягоныя досьледы ў галіне бактэрыялётгі выкрылі магчымасць профіляктычных прышчэпліваньняў супраць шматлікіх хваробаў і сталіся зваротным пунктаам у мэдыцыне і біялётгі. Рэлігійныя перакананыні Пастэра былі надзвычайна глыбокія, ён ўсё жыцьцё быў практикуючым католікам. Калі яго аднойчы спыталі, як ён быдучы так вялікім вучоным, можа быць так глыбока пабожным, адказаў: «Якраз тamu, што я шмат перадумаў і шмат студыяваў, стаўся веруючым, як брэтонец (найбольш пабожная правінцыя ў Францыі). А калі-б яшчэ больш разважаў і больш студыяваў, дык-бы быў веруючым, як брэтонка». Аб сваёй веры Пастэр заяўляў публічна пры розных нагодах, асабліва, калі ён выступаў супраць пазытыўізму.

Вэліс (Wallace) Альфрэд-Русэль (1823-1913) выдатны ангельскі прыродавед, заснавальнік заалагічнае тэаграфіі, быў веруючым і ў сваім вялікім творы «Съвет і жыцьцё» падаў шматлікія доказы існаванья Бога з прыродных звязаў.

Фабр (Fabre) Іван-Гэнрык (1823-1915) выдатны французскі прыродавед-энтамалёт. Калі яго аднойчы спыталі, ці верыць у Бога, дык адказаў: «Я не могу сказаць, што я веру ў Бога, бо я Яго бачу. Без Яго, я не разумеў-бы нічога; без Яго ўсё было-б цемраю. Я ня толькі захаваў гэтае перакананье, але яшчэ яго ўзмошніў, ці палепшыў, калі так льга сказаць. Кожная эпоха мае свае прывярэлівасці. Я ўважаю атэізм за прывярэлівасць — гэта хвароба часу. А што да мяне, дык хутчэй мне можна зьдзерці скuru, чым вырваць веру ў Бога».

Фон Мюльлер (von Müller) Фэрдынанд (1825-1896) ведамы нямецкі батанік, быў веруючым.

Годрі (Gaudry) Альберт (1827-1908) французскі прыродавед, заснавальнік гістарычнае і філізафічнае палеонталётгі. Трымаўся эвалюцыйнае тэорыі, але ўважаў, што гэта Бог кіруе эвалюцыйным працэсам. Быў глыбока перакананы, што жыцьцё мае свой пачатак ад Бога. «Жывыя істоты не маглі самі вытворыць жыцьцёвых сілаў, бо ніхто ня можа даць таго, чаго сам ня мае. Калі мы сабе ўявім усе фізычныя і хэмічныя сілы, дык убачым, што яны ня твораць жыцьцёвае сілы, а перадусім сілы думаючае. Вось-жо гэта першая прычына, аб якой кажуць: гэта Бог, Які стварыў сілы».

Фон Сакс (von Sachs) Юлі (1832-1897) выдатны нямецкі батанік, які шмат прыслужыўся да выясняньня некаторых звязаў у фізіялётгі расылін, быў веруючым.

Цайлер (Zeiller) Карло-Рэнэ (1847-1915) французскі інжынер, які, працуячы ў шахтах, пасяяціўся студыям палеобатанікі, робячы паважныя адкрыцці ў гэтай галіне. Потым быў пра-

фэсарам і акадэмікам. Заўсёды быў шчыра веруючым і ў рэлігійных практыках знайходзіў падтрыманьне ў сваіх цярпеньнях. Яго можна было часта бачыць, як у сваёй парахвіяльнай царкве Сан-Сюльпіс ён разам з гуртам пабожных вернікаў прыступаў да сув. Прычасця.

Райнкэ (Reinke) Іван (1849-1931) першакласны нямецкі батанік, які ў сваім творы «Съвет як чын» пісаў: «Паводле майго пераканання атэізм нельга пагадзіць з неўпярэджаным даследаваннем прыроды. Пазнаньне прыроды вядзе непамыльна да ідэі Бога і якраз на аснове права прычыновасці я таксама перакананы аб быцці Бога, як і аб быцці прыроды».

Васман (Wasmann) Эрык (1859-1931) нямецкі прыродавед энтомалёт, шырока ведамы ягонія досьледы жыцьця мурашкаў. Аб агоных рэлігійных пракананьнях вымоўна съведчыць ягоны стан, быў езуітам.

Морган (Morgan) Тамаш Гунт (1866-1945) амэрыканскі біялёт, які ўславіўся сваімі працамі ў спадковасці. У 1933 г. атрымаў нагароду Нобля і быў сябрам шматлікіх акадэмій у тым ліку і Папскае. Аб сваіх рэлігійных перакананьнях ён так казаў, атрымоўваючы дыплём папскае Акадэміі: «Я не каталік, але я веруючы і думаю, што съвет не павінен забывацца аб тым, якую вялізарную прыслугу зрабіла нам Каталіцкая Царква, нам тым, што працуяць на полі навукі, бо яна зьяўляецца звязаўчым звязком між старою і сучаснай навукой. Забывацца аб гэтым, было-б ня толькі няудзічнасцю, але і сапраўданай трагэдыяй».

Лекомт-дю-Ною (Lecomte du Noüy) Пятро (1883-1947) выдатны французскі біялёт і фізіялёт, зрабіў шмат адкрыццяў, якія сёньня выкарыстоўваюцца ў мэдыцынскіх лябораторыях. Шыроковедамае яго адкрыццё біялётгічнага часу. Усе ягоныя творы азначаюцца глыбока рэлігійнасцю, але асаблівае мейсца зэтага гледзішча займае книга «Чалвек і яго прызначэнне» ў якой на ўступе аўтар сцьвярджае, што «калісь выкарыстоўвалі навуку, каб підкапаць асновы рэлігіі. Вось-жо сёньня трэба ўжываць навуку, для ўмацаванья асноваў рэлігіі» і ў гэтым дусе ён падае нязылічаныя аргументы.

Кюено (Cénot) Лука-Клод-Юлі сучасны французскі біялёт шырокаведамы сваімі працамі ў галіне спадковасці і гэнэтыкі. У творы «Вынаход і мэтанакіраванасць у біялётгі» (1941) ён кажа, што ані тэорыя мутацыяў, ані прыпадкі не выясняюць эвалюцыі, дык не астаецца нічога іншага, як верыць «у духовую магчымасць вынахадаў, што яе маюць у сабе жывыя істоты і якая дзейнічае на матэрыю, як ідэя мастака на матэрыял, які ён ужывае».

Конклін Эдвін Г. сучасны амэрыканскі біялёт. Ён кажа, што працэс эвалюцыі, вытвораючы ўсё

вышэйшыя і вышэйшыя формы жыцця, ня толькі не падкопвае нашае веры ў Бога, але наадварот, умацоўвае гэтую веру ў тым, што сапраўды Рашумны Пачатак кіруе ўсім тварэннем у съвеце.

Пілэрэк сучасныя нямецкія біялёт. Пасля за-
канчэння апошніх вайны казаў: «Мы прыходзім
да таго перакананьня, што мы былі на фальшивай
дарозе жыцця, бо былі адварнуліся ад сапраўд-
нае прыроды і ад усяго, што Божае ды ўтапіліся
у выдуманым непраудзівым съветаглядзе. Вяртай-
мася да беспасрэднага перажывання прыроды, да
таго перакананьня, што сапраўды існуе вышэйшы
самастойны свет па-за межамі зямнага матэры-
яльнага і разумовага ды ўтварэм перадумовы зра-

зуменія для паважных і пераважаючых мэральных
і рэлігійных вартасцяў».

Вышэй пералічаныя съведчаныя прыродаве-
даў даволі вымоўныя і не патрабуюць паясьнен-
ня. Калі аднак іх супаставіць з папярэдне апуб-
лікованымі съведчанынямі аб Богу: астрономаў (Нр. 5-6, стар. 6), фізыкаў (Нр. 35-36, стар. 2),
геалёгаў (Нр. 54, стар. 6) і іншых (Нр. 55, стар.
4) дык сапраўднае становішча перадавых вучоных
адносна Бога і рэлігіі стане яшчэ ясьнейшым і
вымаўнейшым.

Сабраў а. Л. Гарошка

У справе назову Царквы

Два гады таму зьявіўся ў «Зынічу» Нр. 17 артыкул: «Па лініі вытрыманай кансеквенцыі», у якім аўтар, схаваны пад крыптонімамі «П. Д.» за-
крануў справу беларуское рэлігійнае тэрміналёгіі і спэцыяльна затрымаўся над словамі «Царква», «Касцёл», прапануючы на іх мейсца свой нова-
твор.

Назоў такое важнае ўстановы, якою ёсьць рэлігійная ўстанова, заснаваная самім Ісусам Хрыстом для збаўлення людзкіх душаў, ёсьць бязумоуна вельмі важнаю справаю і дзеля гэтага неабходна разглядзець тую прапанову.

Да гэтага часу ўспомнены артыкул ёсьць адзіны, які катэгарычна дамагаецца зъмены назову і ўвядзіць новатвор, а рэдактар «Зыніча» не чакаючы прыніцця тae прапановы кампетэнтнымі ўладамі, ані нават адабраючых галасоў з боку грамадзкасці і вернікаў, пачынае карыстацца новатворам, як агульнаўпрынятым словам, уводзячы гэтым баламутства.

Першым разъбіраць самую прапанованую зъмену, не ад рэчы будзе пашукаць і яе аўтара. Знайсьці яго зусім лёгка, бо і стыль і мова артыкулу выяўляюць, што «П. Д.» гэта сам рэдактар «Зынічу» кс. др. П. Татарыновіч, які першы ўжыў слова «субожня», перавыдаючы ў 1949 г. малі-
таўнік «Голос души».

Сваё дамаганье зъмяніць слова «Царква», «Касцёл» кс. Татарыновіч ставіць у катэгорычнай форме. Ці сапраўды гэтая зъмена такая неабходная?

Беларусы прынялі хрысціянства ў X стагодзьдзі і адначасна прынялі тую тэрміналёгію, якую несла з сабою новая рэлігія, у тым ліку і слова для азначэння тae Хрыстовае арганізацыі, якую называюць Царквой. Ужо дзесяць стагодзьдзяў існуе на Беларусі хрысціянства і за гэты час беларускі народ перажываў пэрыяды дзяржаўнасці і пэрыяды паняволення, перажывала гэтыя пэрыяды і беларуская мова. Некаторыя слова

адпадалі, некаторыя зъмяніліся і нямала тварылася новых слоў, але да гэтага часу ніхто ня выказваў патрэбы зъмены слова «Царква», не адчуваючы відавочна да гэтага ніяке патрэбы.

Як-жа матыве неабходнасць зъмены кс. Татарыновіч? Ён кажа, што «Царква» гэта «эмаскалены, ці згэрманізаваны (Kirche) баўгарызм», а «Касцёл — палянізм». І адно і другое цверджаюне непраудзівае. Аб паходжанні слова «Царква» ёсьць каля дзесятка тэорый, але ніхто з моваведаў не называе яго баўгарызмам. З сумам трэба съцвердзіць, што кс. Татарыновіч за-
крануў пытаныне якога зусім ня ведае, хоць адносна слова «Царква» ёсьць вельмі багатая літа-
ратура. Даволі сказать, што ў кнігцы Гінара Гінарсона, якая прысьвечана спэцыяльна гэтаму слову толькі самая бібліографія займае цэлых пяць старонак (1). Хто цікавіца гэтым пытаньнем, дык там знойдзе вычэрпваючыя інфармацыі. Тут німа сэнсу пералічаць усе тэорыі адносна паходжання слова «Царква», бо некаторыя з іх зусім адкіненыя, напр. тыя, што стараліся вывесыці яго паходжанне ад лацінскага слова *circa* (2). Нямецкія і пронямецкія тэорыі, якія выводзілі яго ад старавысокагерманскага слова *chiricha* (3), ці ад пазнейшых яго формаў у далейшым самі мусілі шукаць пачатку гэтага слова ў грэцкай мове. І сёння ўсе моваведы канчаткова прыйшли да выснажку, што слова «Царква» паходзіць ад грэцкага слова *κυριακόν*, *κυριακή* — Господні (4).

1) Gunnar Gunnarsson, *Das slavische Wort für Kirche*. «Upsala Universitets Arsskrift», Upsala 1937. star. 58-62.

2) Miklosich Franz, *Die Christliche Terminologie der slavischen Sprachen*. «Denkschriften der Phil.-histor. Classe der Kais. Akademie der Wissenschaft» Bd. XXIV. Wien 1876. star. 17.

3) Miklosich, op. sit. star. 17.

4) Gunnarsson, op. cit. star. 5.

Нават гістарычна бяручи слова «Царква» нельга называць змаскаленым, ці згэрманізаваным, бо яно ўспрымалася і ўжывалася славянамі незалежна ад немцаў і задоўга да таго як яго ўспрынялі расейцы. Святыя браты Кірыла і Мяфод ведалі славянскую мову яшчэ перад тым, як прыйшлі ў Баўгарыю. У старым жыццяпісе гэтых святых гаворыцца, што імпэратор Мануіл, выпраўляючы іх на місію, казаў: «Вы ёсьць салуняне, а ўсе салуняне гутараць чыста па-славянску». Што гэтая слова імпэратора адказваюць праудзе съведчыць той факт, што ад VI в. у Грэцыі каля Солуня пасялілася вялікая група славян, якія адарваліся ад беларускага племені Дрыгвічоў. Баўгарскі манах Храбар (VIII ст.) іх называе Другувітамі, значыць іхняю моваю і гаварылі святыя браты Кірыла і Мяфод. Прымарочы пад ўвагу гэтая весткі нам ня толькі ня выпадае ствараць нейкае ўпярэджанье да слова «Царква» але хутчэй съцвердзіць, што беларусы да яго маюць найбольшую права.

Што да слова «касьцёл», дык хоць яно на Беларусь сапраўды прыйшло з Польшчы, але яно ня ёсьць польскае, бо-ж палякі ўзялі яго ад чехаў, а чехі стварылі яго ад лацінскага слова *castellum* — замак (5). Пры гэтым неабходна падчыркнуць, што ў чэскай і славацкай мовах гэтае слова адносіца толькі да азначэння святыні, а да азначэння рэлігійнае арганізацыі яна маюць слова *Cirkev*.

Як яшчэ адзін закід супраць слова «Царква», «Касьцёл» кс. Татарыновіч падчырквае, што яны ня выйшлі «з нетраў незалежнай беларускай душы». Гэтае цверджанье ёсьць праста дэмагогіяй, бо-ж і самое хрысціянства ня выйшла з нетраў беларускай души, дык ці-ж яго так-же трэба зъмяніць? Прытым большасць рэлігійнае тэрміналёгіі паходзіць з гэбрейскае, грэцкае і лацінскае моваў — ці іх усе неабходна мнянць? На ўсім съвеце хрысціянства несла з сабою багатую тэрміналёгію для азначэння ўсяго таго духоўнага і культурнага багацця, якое яно мела ў сабе і ўсе ўважаюць гэты факт не як штосьці годнае заганы, але як паважны здабытак (6). Ці-ж у нас белае павінна для арыгінальнасці называцца чорным?

Далей кс. Татарыновіч дадае яшчэ адну прычину да зъмену назоваў — гэта «утаеная нехаць да слова «касьцёл»... і... упярэджанье да слова «царква». У гэтым цверджаныні ёсьць частка прауды, але толькі частка, бо ўласціва ўпярэджанье і нехаць адносяцца ня так да рэлігійных установаў, што называліся «Царквою» і «Касьцёлам», але да духавенства, якое ў тых установах рабіла надужыцці рэлігіі. У такім палажэнні зъмена слоў нічога новага ня дасыць, а калі-б і

5) Miklosich, op. cit. star. 18.

6) Siegert H. Griechisches in der Kirchensprache. Heidelberg. 1950.

ўесьці якое новае слова, дык яно хутка станецца такім-жа, як тыя, што яно замяніла. Затое зъмена на лепшае адносінаў духавенства да вернікаў і бяз зъмены слоў зънішчыць і ўпярэджанне і нехаць.

Далейшая заўвага кс. Татарыновіча, што «ня можа існаваць дэзвёх моваў» для аднаго народу, ёсьць зусім слушная. Трэба толькі пажадаць, каб ён сам дастасаваўся да яе і пакінуў тварыць нейкую дэзвосную «зынічаўскую» мову, пераладаваную новатворамі, правінцыяналізмамі і барбарызмамі. Дзе-як-дзе, але ў рэлігійных часапісах такая практика зусім недапушчальная, бо тут абавязвае правила, што да народу трэба звязацца зразумелаю моваю. Рэлігійны часапіс заўсёды закранае рэлігійныя пачуваныні з якімі эксперыментамі рабіць нельга.

Уканцы кс. Татарыновіч прапануе замест «Царква», «Касьцёл» новае слова «Субожня», якое нібыта мае быць «вынятым із старых наших назоваў святыні» і спасылаецца пры гэтым на твор I. Малышевскага «Творенія Отца нашага св. Кирилла Туроўскага», Кіевъ 1880, бач. XLV. Названую кніжку знайсці нялёгка, але вось знайшоўшы яе дарэмна там шукаць слова «субожня». Такога слова ня ведае, ані Малышэўскі, ані св. Кірыла Тураўскі. І гэта відаць з далейших слоў кс. Татарыновіча, бо ён замест называць той твор і сказ, дзе можна знайсці тое слова, пачынае апавяданьці гісторыю: «Турукія князі, палоненія ў Кіяве Валадзімерам тамашні. сваю фамілійную святыню называлі «божэнка» «божня», не «царква»». І далей падае ўесь працэс тварэння новага слова: «Каб данаравіць гэты адноўлены прыгожы архаізм да паніцца суспольнасці Божай, якой і зъўляеца «эклесія» (sic!) дадана суфікс (sic!) «су» і выйшла «субожня» «субажэнскі». Тут, што ні сказ дык памылка. Як ні прыкра съцвярджаць гэты факт, але яго съцвердзіць неабходна. Асабліва прыкра, што кс. Татарыновіч спасылаючыся на твор Малышэўскага, стараецца съведама ўвесьці чытача ў блуд. З цытаты відаць ясна, што «субожня» ня выята з ніякага старога твору; гэтага слова ніколі ня вedaў ні св. Кірыла Тураўскі ні Малышэўскі; горш таго яны нават ня ведалі слова «божня», ад якога хоча кс. Татарыновіч вывесьці свой новатвор.

Успомнены Малышэўскі на старонках XLIV і XLV кажа даслоўна: «Далее Туръ, какъ знатный варягъ могъ быть начальным строителемъ упоминаемой въ летописи подъ 1144 годомъ турской божницы, стоявшей противъ того святого места, где совершилось крещеніе кіевлянъ. И если такъ, то это была фамильная церковка Тура, ставшая потомъ усыпальницей его, его рода и пришлыхъ съ нимъ туровскихъ варяговъ, почему и называлася божницей, т. е. усыпальникою, кладбищеною церковью». У нотцы дадана: «Божницами, божен-церковью».

ками назывались у нась и церкви, но по преимуществу церкви или церковки усыпальныя, нагробные, кладбищенскія». Вось-жа аб «божні» ані на той старонцы, ані на інших няма ўспаміну і таму спасыланье кс. Татарыновіча на Малышэўскага ёсьць недапушчальным фактам і асабліва прыкра, што ён яго паутарае ў паясьнені да перакладу съв. Эвангельля паводля Матэя (на стар. 93), зынішаючи тым самым давер да перакладу і асабліва да паясьненія.

Выдумаўшы слова «божня» кс. Татарыновіч творыць далей ад яго паходнае слова, дадаючы да яго префікс «су», які ён яшчэ на дадатак называе памылкова суфіксам.

Да гэтага трэба заўважыць, што нават калі-б «божэнкі» дзесь хтось і называў «божнямі», дык яны ня прыгодныя да таго, каб з іх выводзіць назоў царквы-святыні і Царквы-установы. У вышэйцитаваным тэксьце Малышэўскі выразна «божэнкі» разрознівае ад іншых святыні, ба гэта былі цэркаўкі ўсыпальніцы, намагільнія капліцы, ці як іх цяпер у нас некаторыя называюць матільні — гэтыя святыні свой пачатак вывоздзяць яшчэ з дахрысьціянскіх маўзолеяў. У божэнках культ адпраўляўся рэдка, або толькі прынагадна, тады калі фамілійныя святыні маглі мець гробы ў сваіх падвалах, або і зусім іх ня мець, але мелі сталы культ. Нажаль гэтае розынцы кс. Татарыновіч зусім не заўважвае.

А слова «бажніца» захавалася і да сёньня ў беларускай мове, але для азначэння нехрысьціянскіх святыні: «жыдоўская бажніца». Таму Пушча выказваючы вобразна сваю нязгоду з камунізмам, пісаў: «Ня гнуся каленімі ў бажніцы-святыні».

Цяпер, не зважаючы на ўсе беспадстаўніці і недарэчнасці, якіх дапусціўся кс. Татарыновіч пры тварэнні слова «бубожня» трэба пацікавіца, што яно новае ў беларускай мове? Зусім не! Праўда сёньня ў літаратурнай мове гэтае слова ня ўжываеца, але Насовіч ў сваім слоўніку падае некалькі слоў блізкіх да яго: «Субожній — имеючій Бога в сердце. Мілосердны.; Субоженій — доказаваны до нишчэты. «Калі дасі тым ня будзе субожні; Субоживіца — доводзіць до убожества». (7). У некаторых мяццовых гутарках і цяпер яшчэ захаваліся гэтыя слова і паводля іх «субожня» азначала-б даводжанье да жабрацтва, ці інстытуцыю, якая даводзіць да жабрацтва.

7) И. И. Носовичъ, Словарь Бѣлорусскаго нар҃ечія. С.-Петербургъ, 1870, стар. 620.

Пад знакам „рускае і польскае веры“

АКТУАЛЬНАСЦЬ ТЭМЫ

Між шматлікімі балочымі пытанынямі беларускага рэлігійнага жыцця, бадайшто найбольш балочым было і нажаль сёньня яшчэ ня зусім пе-

Калі-б не звяртаць увагі на стары слоўнік Насовіча і папрабаваць азначыць зъмест слова «субожня» згодна з духам сучаснае беларускае літаратурнае мовы, дык яно магло-б азначыць згуртаванье багоў — гэта значыць тое, што грэкі называлі пантэснам. Назваць аднак такім словам Христовую Царкву — гэта ёсьць глумам над рэлігійнымі пачуццямі і пахне гэрэзіям.

Таму, што «Зыніч» выдаенца ў Рыме, сталіцы каталіцызму, камусыці магло-б здавацца, што тыя моўныя «эксперыменты», ад якіх роіща на старонках «Зынічу», маюць якуюсьці рымскую інспірацію адносна беларусаў. Вось-жа каб так ніхто ня думаў, на гэтым мейсцы сцвярджаенца, што моўныя дзвіацты кс. Татарыновіча ёсьць выключна ягонымі дзелам.

Бязумоўна, калі камусыці непадабаеца нейкае слова, ён мае поўнае права шукаць іншае, але з усяго вышэйсказанага відаць, што няма ніякай ані асновы, ані патрэбы да змены ад вякоў зьбеларушчанага і агульнапрынятага слова «Царква» (Каталіцкая Царква, Праваслаўная Царква). Да таго варта дадаць, што ім карыстаючыся ня толькі беларусы, але агулам усе славянскія народы за выняткам палякаў і то толькі ад XVI ст. Кожны народ вымаўляе гэтае слова на свой лад, адпаведна да духу свае мовы: баўгары — Църква, беларусы — Царква, кашубы — Cerkvo, лужычане — Cark'oї, македонцы — Црква, палякі да XVI ст. Cerkiew, (8) а потым Kościół, расейцы — Церковь, славакі — Cirkev, славенцы — Crkev, сэрбы — Црква, украінцы — Церква, харваты — Crkva, чэхі — Cirkev. Гэтыя-ж слова звычайна ўжываюцца і да азначэння святыні, толькі чэхі і славакі, як ужо было зазначана, маюць асобнае слова kostel. На Беларусі да XVI в. ужывалася толькі слова «царква», а потым пачаў пашырацца польскі звычай называць цэрквамі толькі святыні ўсходняга абраду, а касцёламі — святыні лацінскага абраду і з часам гэты звычай стаўся агульным; з такім станам рэчаў хочашня-хочаш, але неабходна ражавацца, бо міма ўсіх старанняў вернікі заўсёды будуць называць рознымі словамі святыні, якія і нутрана і вонкава рознічаюцца між сабою. Толькі тады, калі ў іх вернікі будуць сябе пачуваць аднолькава, як у доме аднаго супольнага Нябеснага Айца, зынікне розыніца ў назовах святыні.

а. Леў Гарашка

8) Edward Klich, Polska terminologja chrzescijanska, Poznań 1927. star. 88.

нажаль вельмі агульна і звычайна толькі часткава. Калі-б надужыцьцё рэлігіі ўжо належала да мінулага, і калі-б сёньнямаглі спакойна зажывань глыбокія раны Беларускае Царквы і беларускага рэлігійнага жыцця, спрычиненая калішнімі надужыцьцямі, дык можна было-б абходзіць маўчаньнем гэтае далікатнае пытаньне, згодна з агульным звычаем, што зямлёю зарыта, хай будзе забыта — нажаль так ня ёсьць. Яшчэ і сёньня ня спыняюща атакі і падступныя плянаваныні супраць беларусаў у імя ці то «польскае», ці «рускае» вераў і вынікі гэтых атакаў час-да-часу даюць аб себе знаць у розных непараўменьнях у рэлігійным і грамадzkім жыцці. Таму маўчань абы тых нягодных плянаванынях супраць аднае з найважнейшых галінаў беларускага духовага жыцця аніяк нельга і то з трох прычынаў: 1. Хто ведае, ці не за вяковыя надужываньні рэлігіі Бог дапусціў на нашых і на суседніх землях, так цяжкае рэлігійнае прасльедаваньне, якім ёсьць балышавіццае прасльедаваньне? 2. Усякае надужыцьцё рэлігіі ў нерэлігійных мэтах спрычиняе страшенну шкоду самой рэлігіі, таму неабходна гэтamu зьявішчу супрацьставіца якнайболыш ращуча, але перш трэба яго дакладна пазнаць. 3. Прасякнутае палітыканствам духовенства акупуючых Беларусь народаў прывыкла да бязглуздых прэтэнзій адносна беларусаў і ўважае гэта за нармальнае зьявішча, а ўсякі праяў беларускага рэлігійнага жыцця стараецца кляйміць даносамі, як «палітыканства». Даходзіць да таго, што нават калі беларус да Бога зверненца ў роднай і Богам данай мове, дык гэта навываюць нейкай страшнай «палітыкай».

Звычайна ўсякія надужыцы дзеюцца прыхавана пад найкімі «шляхотнымі матывамі». Дык першым крокам у супрацьдзеянні ім ёсьць вынясеньне іх на дзённае съятло. Аднак у эміграцыйных умовах даволі цяжка выясняць гісторию Царквы на Беларусі, ня маючи доступу да архіваў на бацькаўшчыне. У сілу гэтага факту прыдзеца юбілавацца толькі да тых дакументаў і фактаваў, якія ўжо апублікованы, але астаюцца мала ведамымі ў шырэйших кругах.

Неабходнасць такіх публікацыяў з галіны гісторыі Царквы на Беларусі ачуваеща ат даўжэйшага часу даволі востра. Дзеля нястачы такіх публікацыяў кожны той, хто цікававаці беларускім рэлігійным жыццём, проста змушаны карыстацца чужымі і звычайна тэндэнцыйнымі публікацыямі, трапляючы пад іхны ўплыў. У выніку гэтага здэраліся сапрауды жалюгодныя выпадкі; нават беларусы патрыёты ставаліся ахвярамі чужое і варожае пропаганды. За прыкладамі далёка хадзіць ня трэба.

Нядаўна ў газэце «Бацькаўшчына» №р. 45

(176) звязвіўся артыкул «Няtrapны выбор». Аўтар артыкулу, скаваны пад псеўдонімам С. Грынева, паўтарае бяз нікае засыяроті закіды супраць съв. Ёзафата, якія праудападобна вычытаў з украінскай кніжкі «Життя Ёсафата Кунцевіча» Вінніпег 1948.. Але аўтар тae кніжкі В. Кудрык з уласцівым сабе засыяпленнем і нянявісцю да каталіцызму паўтарыў толькі тое, што пісаў калісі расеец Бантыш-Каменскі М. Н. у кнізе «Історическое известие о возникшей въ Польше унії» (Выдавалася яна аж тро разы: С. Петербургъ 1806, Вильна 1864 і Масква 1905, Гэтаю кнігаю карысталіся і Сапуноў і Энгельгардт і інш.). Тымчасам агульна ведама, што Бантыш-Каменскі быў ня толькі бяскрытычным, але съведама ўводзіў фальшаваньне. Так зрабіў ён з некаторымі сказамі ў лісце канцлеру Льва Сапегі з дня 17-III-1622 г. да съв. Ёзафата і якраз адно з тых мейсц трапіла на старонкі «Бацькаўшчыны». Там між іншым у абзаци, надрукаваным тлустым шрыфтам, чытаем: «Тыя, якія ня хочуць прынесьць вунії — пішаце вы далей — мусіць быць выгнанымі зь дзяржавы» і т. д. Няхай Бог бароніць нашу бацькаўшчыну перад такай глупотай...» А ў артыкуле гаворыцца: «Гэтак каталіцкая рымская вера і апушчаная і выгнаная з дзяржавы і т.д. — Absit tantum scelus a patria nostra » (Няхай ня будзе тэхога злачынства ў нашай бацькаўшчыне). Вос-жа сэнс зусім алваротны; а гэтае мейсца з лісту Грынену выбраў нібы найважнейшы аргумент для апраўдання свайго няпрыхільнага становішча супраць съятога. Тымсамым Грынену стаў ахвяраю свае бяскрытычнасці.

Можна думаць, што Грынену нават ня быў съвёламы, што карыстаўся сфальшаваным тэкстам і відавочна стараўся засыгерагчыся ад гэтага, бо бачна ягонае старанье абгрунтаваць сваё становішча аргументамі зачэрпнутымі з вуснаў такога вялікага патрыёта, якім быў Лев Сапега, але зъявіўся да нясумленных пасрэднікаў, якія пекракуцілі не адзін факт з нашае гісторыі і праз гэта ўнёс лішнюю калюшку ў грамадzkі апінію.

Калі а. Сіповіч зъвярнуў увагу Грынену на некаторыя памылкі і падаў крніцы, дзе можна знайсці дакументальны матэрыял, каб тыя памылкі паправіць, дык Грынену чамусыні не захацеў з іх скарыстаць. Горш таго, ён у «Бацькаўшчыне» №р. 8(189) апублікаваў артыкул «Усё-ж няtrapны выбор», як алказ а. Сіповічу, у якім між іншым піша: «Аўтар гэтых радкоў (значыць С. Грынену) таксама як і а. Сіповіч чытаў выданыне Атаназа Вэлыкага: «съв. Ёзафат Геромартыр».. Я чытаў і ладам, з асаблівай увагай лісты выменьваныя між Львом Сапегам і съв. Ёзафатам». Гэты сказ Грынену нельга называць іначай, як звычайна хлуснёю, бо ў названай кнізе а. Вэлыкій спэцыяльна зъвяртае ўвагу на некаторыя пафальшаваныя

мейсцы лісту і між імі якраз на той сказ, якім ка-
рыстаўся С. Грынэў(1).

Гэта толькі дробны прыклад, як расейская прапаганда і фальшаванье з мэтаю агідзіць нашу мінуўшчыну, пранікла на старонкі прэзы, якая мае на мэце сеяць любоў да роднага. Падобных прыкладаў ёсьць нязылічаная колькасць.

Чужацкая прапаганда мела выразную сис-
тэму ў супрацьбеларускай дзейніці. Каб вы-
нарадавіць беларусаў, перш-на-перш неабходна
іх адчужыць ад усяго роднага, каб «ня нашай
наша краіна нам сталась» і за гэта, каб прысабе-
чыць тую краіну «ужо лет сотні Масква і Варша-
ва торг гругановы вядуць між сабой». Іхняя дзе-
насьць не аставалася бяз выніку. Не дарма Янка
Купала перад вайною адзываўся з горычу ў сэр-
цы: Скора сын бацька, а бацька сыночка

Не распазнаоць адзін аднаго;
Дзеци чужашкія корміць ўжо дочка,
Маці працуе на злыдня свайго.

І гэта якраз было вынікам вяковое прапаган-
ды «рускае» і «польскае» вераў; было-б злочынам
з нашага боку, каб атакі на душу беларускага
народу пакінуць неадбітymі.

«РУСКАЯ ВЕРА»

Калісъ, у шэрью мінуўшчыну было звычайн-
ым зъявішчам, што кожны народ меў адно вера-
вызнаныне і таму няраз атоесамлівалася веравыз-
наныне з народнасьцю. Здараўліся выпадкі, што
народы трацілі сваю незалежнасць, але у паня-
воленіні далей трymаліся свайго веравызнаныня
і яно для іх становілася азнакаю апрычонаці. Тады зъмена веравызнаныня раўнялася зъмене на-
цыянальнасьці. Хрысціянства ўнесла паважную
зъмену ў рэлігійна-нацыянальныя адносіны, бо
яно прызначана для ўсіх людзей і ўсіх народу.
Пасылаючы апостала Хрыстос паслаў ім Свято-
га Духа і дар гаварыць на розных мовах(2). Гэтым
Бог выразна выказаў, што хрысціянства ня мае
на мэце зьнішчаць нацыянальную апрычонасць
ніводнага народау.

Нажаль няма на съвеце такіх съвятасцяў,
якіх-бы людзі не надужывалі. Так няраз здарала-
ся і з хрысціянствам: валадары некаторых хрысці-
янскіх краінаў выкарыстоўвалі рэлігію да зусім
нерэлігійных мэтаў.

Калі ў Эўропе ад XVI ст. зъявілася магутная
нацыянальная плынь, дык амаль ўса ўсіх краінах
патварыліся нацыянальныя Цэрквы. Тады ў Мас-
коўскім княстве нацыянальнаю Царквою сталася
Праваслаўная Царква з асабліваю азнакаю моцнае
перавагі нацыяналізму над рэлігійнасьцю. Тады
расейская Царква значна ўзрасла, але слушна ка-

1. P. Athanasius Welykyj OSBM. S. Josaphat hieromartyr. Documenta Romana beatificationis et canonisationis. Vol. 1. Roma 1952. star. XXI.

2. Дзеян. Апост. 2, 6-12.

жа расейскі гісторык: «Нацыянальнае ўзвялі-
чэныне рускае Царквы было дзелам больш палі-
тычным чым духовым»(3). Ад таго часу Царква ў
Расеі «паставіла сябе на службу дзяржаве, перас-
тала быць «сумленынем» дзяржавы, каб ператва-
рыцца ў апору і амаль інструмант Москоўскага ім-
пэрыялізму»(4).

Шмат хто забываецца, або і зусім ня ведае, што
Маскоўскае княства распачало свой імпэрыялі-
стичны паход на Захад пад прыкрыццём рэлі-
гійных матываў. Першую ахвяраю таго паходу
сталася «единственная Бѣлоруссія» нібы якраз та-
му, што была адзінаверна з Москоўшчынаю. Тады
маскоўскія цары абвяшчалі войны, ламалі
мірныя дагаворы, прымалі да сябе з Вялікага
Княства Літоўскага апалых магнатаў і ра-
блі ўсякія подступы ў імя «абароны праваслаў-
нае веры на Белай Русі».

Да якое ступені маскоўскія цары выкарыстоў-
ваті праваслаўную рэлігію, каб мяшанца ў нут-
раныя справы беларускага дзяржавы, можа съвед-
чыць карэспандэнцыя князёўны Алены, жонкі вял.
кн. Аляксандра, з яе родным бацькам маскоўскім
царом Іванам III. Вось вынятак з ліста Алены, піса-
нага ў 1503 г. Успомнішы на пачатку, што трymа-
еца моцна праваслаўнае веры і ходзіць у цэркви,
яна кажа: «Мой кароль, яго маці, браты... і ўся
зямля — усе спадзяваліся, што са мною ў Літву
прийдзе ўсё добрае, вечны мір, любоў кроўная,
дружба, помач на паганства; а цяпер бачаць, што
са мною толькі ліха да іх прыйшло; вайна, вой-
ска, узяцце і спаленьне гарадоў і валаўшчёў,
разьліццё крыві хрысціянскае; жоны ўдовамі,
дзеци сіратамі, палон, крык, плач, галошаныне на
ўзрыд! Такое спачуванье і любоў твая ка мне!
Па ўсім съвеце паганства радуеша, а хрысціян-
скія валадары ня могуць надзівіца і цяжка жа-
лующа: ад веку, кажуць, нячувана, каб бацька
сваім дзесяцам бяду прычыняў. Калі валадар, тату-
ля мой, Бог табе не палажыў мяне, сваю дачку
жалаваць, дык зачым мяне з зямлі свае выпус-
ці і за такога-ж (як сам) брата свайго выдаў?
Тады і людзі дзеля мяне ня гінулі-б і кроў хрыс-
ціянская ня лілася-б. Лепш-бы мне пад твайм
нагамі ў тваёй зямлі памерці, чым такую славу
аб сабе чуць; усе адно толькі і гавораць: дзеля
таго ён аддаў сваю дачку ў Літву, каб тым лепш
землю і людзей выглядзе...» (5).

I што адказаў цар на той ліст дзечкі, пісаны
горкімі съязамі і крывёю? Апраудваўся толькі
рэлігійнымі меркаванынями: «Гэтая справа, дачка,
сталася не праз цябে... я спадзяваўся, што як ты

3. П. Мілюковъ, Очерки по истории русской культуры. Парижъ 1931. Том 2. ч. 1. стар. 27.

4. Прот. А. Шлеман, Исторический путь Православия. Нью Йорк 1954. стар. 351.

5. С. М. Соловьевъ, История России съ древніѣшихъ временъ. С. Петербургъ 1895. Кн. 1. стар. 1473.

прыйдзеш к яму (вял. кн. Аляксандру) дык з табою ўсёй Русі, грэчаскаму закону будзе ўмаваньне» (6).

Амаль праз усё XVI стаг. адно з найболыш крывавых стагодзьдзяў на Беларусі, калі Маскоўскае Княства разрасталася на Захад, праваслаўная вера ў вуснах цароў апраўдвалася ўсякіх іх мэрапрыемств супраць Беларусі.

Падобна і пасяганыні ўдносна іншых краінаў у Маскве прыкрывалі царкоўнымі матывамі. Напрыклад Земскі Сабор у Маскве, які 1-га красавіка 1653 г. пастановіў прыеднаць Украіну да Маскоўшчыны, апраўдаў сваю пастанову перадусім тым, што цар прымае украінскія гарады і землі «пад сваю дзяржаўную высокую руку дзеля праваслаўнае хрысціянскае веры і святых божых цэрквau, таму што паны-рада і ўся Рэчы-Паспалітая на праваслаўную веру і на святыя божыя цэркви паўсталі і хочуць іх вынішчыць» (7).

Уласціва нельга было-б выказваць ніякага дакору расейскай Праваслаўнай Царкве затое, што дбала пра сваю нацыянальную справу, бо-ж гэткім ёсьць абавязак кожнага рэлігійнага дзеяча, як грамадзяніна свае дзяржавы, але справа ў тым, што ад XVI ст. у расейскай Царкве нацыянальны элемэнт ня толькі пераважае над рэлігійным, але нават стаєща якоосьці «догмаю воры». Калі ў 1708 г. украінскі гетман Іван Мазэпа, пакінуўшы расейскага цара Пятра, перайшоў на бок швэдаў, дык за гэта па загаду цара расейскія епархі ўрачыста выкліялі (анатэмізavalі) Мазэпу дня 12 лістапада 1708 г. як нейкага страшнага гэрэтыка, і гэтае пракляццце не скасавана да сёньня. І да сёньня палітычныя правіны расейскай Царквы выклінае як гэрэзіі, ідуучы старым шляхам палітыканства. Зусім на ўзор выкліцця Мазэпы савецкі праваслаўны Сабор у Маскве 8. IX. 1943 г. прыняў між іншым такую пастанову: «усякі, што вінаваты ў зрадзе ў агульнацаркоўнай справе і перайшоў на бок фашызму, як праціўнік Гасподнія грыжа, мае лічыцца адлучаным, а япіскап, або клірык пазбаўленым сана» (8).

У гісторыі ведама нямала выпадкаў, калі хрысціянскія народы заваёўвалі няхрысціянскія народы, каб там шырыць хрысціянства, а Расея рабіла наадварот, яна выкарыстоўвала праваслаўнега хрысціянства, каб заваёўваць адзінавернія праваслаўные народы і вынішчаць там самабытную культуру, а потым на руінах шырыць русыфікацыю — як гэта сталася на Беларусі і Украіне.

Акцыя русыфікацыі Беларусі распачалася адразу пасля таго, як Беларусь трапіла пад уладу Расеі падчас разбораў Рэчыпаспалітае. Галоўную

6. Там-жа стар. 1477.

7. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы. . Москва 1954. Том III. стар. 413.

8. Патриарх Сергей и его духовное наследство. Москва 1947. стар. 45.

ролю ў гэтай акцыі было даручана выкананы Праваслаўнай Царкве. Першы Менскі праваслаўны япіскап Віктар Садкоўскі, сабраўшы ў Слуцку майсцовае беларускае праваслаўнае духавенства, абрушыўся на іх беларускую мову, дамагаючыся, каб яны гаварылі толькі пацасейску, пагражаючы пры тым: «Я вас скрофню, зьнішчу, што-б і языка не было вашого проклятого літоўскага і вас саміх; я вас у зылкі порозылаю, альбо ў солдаты поітдаю, а своіх з закордону (гэта значыць з Расеі) панавожу» (9).

Пагроза Садкоўскага ня была пустою, царыца Кацярына II хутка пасля першага падзелу Рэчыпаспалітае пасылала на занятыя абшары праваслаўнае духавенства з глыбіны Расеі і з Смаленшчыны, але таму, што яны і умысловіа і духова стаялі шмат ніжэй за майсцовае беларускае духавенства, а так-жа дзеля прывязаньня да Каталіцкага Царквы усх. абраду, дык вернікі іх байкатаўвалі. Для дакладнага азнямленыя з гэтым станам рэчаў, наступнік Кацярыны II Паўло I дэлегаваў Менскага губэрнатора З. Корнеева, і той, об'ехаўшы сваю губэрнію, пісаў цару 6 ліпеня 1797 г. «...Прысланыя з Смаленскай епархіі (святыя) ня здольныя да выконвання свае годнасці і да ўтрымоўвання добрых адносінаў з людзьмі... яны сталіся ненавіснымі ў народзе» (10). А калішняя і сучасная расейская пропаганда расыпісваеца, што яна несла на Беларусь культуру.

Як характэрная азнака самабытнасці беларускага народу ў рэлігійным жыцці быў каталіцызм усходняга славянскага абраду (Вунія), гэта была непераможная перашкода для русыфікацыі, і вось на гэту перашкоду расейцы нажіралі свой наймацнейшы наступ. Дакладней аб гэтым будзе гутарка на іншым мейсцы, але тут трэба сцьвердзіць іншы прыкry факт: Расейскі націск наслінага касаваньня Вуніі, для правядзеньня пасля русыфікацыі, выклікаў у народзе зусім адваротнае зъявішча — узмешненую хвалю палянізацыі. Каб ня трапіць да расейскіх бацюшкав, у шматлікіх вуніяцкіх паraphвіях, пачаўся рух пераходу у лацінскі абраду з маніфэстацийным прыйманнем польскасасці, каб быць якнайблізчы непадобнымі ў нічым да расейцаў. Подобнае зъявішча паўтарылася на Беларусі ў 1945 г. калі беларусы каталікі запісваліся палякамі, каб выехаць у Польшу на «адзысканыя землі», а ў Нямеччыне ў лягчрах Д. П. так-жа тварылася нешта падобнае, каб ня трапіць «на родіну».

9. Eugen Sakowicz, Cerkiew Prawosławna w Polsce podczas Wielkiego Sejmu 1788-1792. («Prawosławne Teologiczne Rozprawy») Warszawa 1935, star. 79. «Калосьсе» Нр. 2(11) Вільня 1938, стар. 110.

10. «Русский Архивъ» Нр. 9. Москва 1868, стар. 1359; WI. Wielhorski, Litwini, Białorusini i Polacy w dziejach kultury W. Ks. Litewskiego. London 1951, star. 60.

Праўда на пачатку XIX ст. Вунія ўрадох свае епархіі мела німала палякаў і спаленізаваных беларусаў, але вясковое духавенства было пераважна беларускім і карысталася беларускаю моваю ў штодзеннім жыцьці і ў казаньнях. Талеруючы польскую мову ў Каталіцкай Царкве, з беларускаю моваю расейцы ніяк не моглі зымрыцца, таму і ўплянована рашучы наступ супраць каталіцызму ўсходняга абраду (Вуні) і праведзена яго з ўсёю брутальнасцю, якую азначаўся тагачасны царскі рэжым.

Пасыль скасавання Вуні ў 1839 г. русыфікацыіны наступ праз Праваслаўную Царкву ўзмацняўся з дня-на-дзень. У 1840 г. было забаронена гаварыць казаныні пабеларуску і япіскапы пачалі вымагаць ад падудлнага духавенства, каб яны нават у прыватным жыцьці карысталіся толькі расейскаю моваю. Менскі яп. Міхаіл Галубевіч (1848-63) дакараў сваіх святароў і асабліва іхных жонак за тое, што гавораць моваю народу, а не парасейску і налягаў, каб хутчэй навучыліся расейскае мовы і давалі ў сэтым «прыклад сваім паraphіям» (11).

Адноса сіламі пераведзеных з каталіцызму ўсходняга абраду на праваслаўе было выдана спэцыяльнае законадаўства, якое сурова забараняла паварот у каталіцызм. Першая такая забарона была выдана яшчэ 22. IV. 1794 г. а потым 10. IX. 1830 г. яна была адноўлена і ўзмоцнена, (12) ды ўвайшла ў карны колэкс Расейскае Імпэрыі § 187. Гэтую забарону паўтарялі пры розных нагодах высокія царскія ўрадоўцы і нават цары асабіста. Напрыклад цар Аляксандар II, адведваючы Вільню 13(25) чэрвеня 1867 г., выклікаўшы спаміж прадстаўнікоў беларускіх сялян тых, якіх ня так даўно перацягнена з каталіцызму на праваслаўе, казаў ім: «Я вельмі рад, што вас бачу праваслаўнымі. Я ўпэўнены, што вы перайшлі да старое веры свайго краю з перакананьня і шчыра. Аднак раз стаўшыся праваслаўнымі, ведайце, што: я не дазволю і не дашучу, каб вы вярнуліся да каталіцызму. Чуецце? Я паўтараю, што радуюся, бачучы вас праваслаўнымі» (13). Сапраўды «шчырая» гутарка да тых, што перайшлі «з перакананьня і шчыра».

Калі на Беларусі зявіўся Мураўёў з неабмежаванымі правамі, дык для русыфікацыі Беларусі створана ў Вільні «Камісію для русыфікацыі Заходняга Краю». У туго Камісію пісаў куратар

11. Adrien Boudou S. J., Le Saint-Siège et la Russie. Tome 2. Paris 1925. s. 353.

12. Полное собрание законовъ Российской империи. С. Петербургъ 1831. Том. V. отд. 2. стар. 27. паз. 9908. «О воспрещении Духовенству Римско-Католического исповедания обращать людей Православного исповедания въ свою вѣру». Там-же паданы і кары за гэта.

13. С. С. Татищевъ, Императоръ Александръ II. Его жизнь и царствование. С. Петербургъ 1903. Том. 2. стар. 24.

Карнілаў 3. VIII. 1866 г.: «Калі хочаце, каб «рускі» народ з заходніх правінцыяў меў цягу да ўсходу, распаўсюджвайце праваслаўе» (14). Такая думка была ня толькі Карнілава, але агулам усіх панасылённых на Беларусь царскіх чыноўнікаў, дык ня дзіва, што на Праваслаўную Царкву ўскладалася штораз больш заданьня ў русыфікацыйнай працы. Калі сбэр-пракурорам Свяцэйшага Сыноду стаўся Победоносцев (1880-1905) дык насельная русыфікацыя праз Праваслаўную Царкву даходзіла да нячуваных разъмераў. Расейскі гісторык Зарнов кажа, што Победоносцев прыклад да гвалтоўнае русыфікацыі ўзяў з нямецкае ідэі дэнацыяналізацыі славянаў. Але скуль-бы ён ня ўзяў прыкладу, у тых вобласцях Расейскае Імпэрыі, дзе насельніцтва ня было праваслаўным, Праваслаўная Царква сталася «сымбалем русыфікацыі і крыніцай прасыледаванья языка і веры мяйсцового насельніцтва» (15).

Перш было ўспомнена, што русыфікацыю заўсёды паперажала руйнацкая праца. Адным з галоўных пунктаў руйнацкай дэйнасьці было вынішчэнне беларускага Каталіцкага Царквы ўсходняга абраду, а ў далейшым руйнацкая дэйнасьць абымала ўсе галіны беларускага культурнага жыцця. У даным выпадку нас перадусім цікавіць тая дэйнасьць, якая праводзілася праз расейскую Праваслаўную Царкву і ў імя «рускага веры». Выкарыстоўваючы барапыту супраць каталіцызму ўсх. абраду (Вуні) расейцы і іх прыслужнікі з асаблівым жарам накінуліся на беларускую старсъвеччыну. Старая беларуская кнігі забіраліся з усіх паraphіяў і паліліся. Праўда прыклады палення кнігаў на Беларусі здараліся ўжо ў XVI ст., але тады нішчыліся пратэстанцкія выданыні, якія пераважна былі польскімі, дык і школа ад гэтага для беларускага культуры была ўсяго патолькі балючая, паколькі гэты прэтэкст надужываўся для нішчэння беларускіх кнігаў. Затое ў XIX ст. вынішчаліся толькі беларускія кнігі так літургічныя-вуніяцкія, як і іншыя, якраз таму, што яны былі беларускія, бо яны былі съведкамі беларускага самабытнастці.

Віленскі мітрапаліт Ёсіф Семашко (1839-1868) галоўны актыўіст у зынішчэнні Вуні, дакладна апісвае ў сваіх «Запісках», як праводзілася акцыя вышукванья і вынішчанья старых беларускіх кнігаў. Ён кажа, што толькі за тры годы было сабрана і спалена па яго загаду больш 2.000 кнігаў (16). На месца спаленых съвятаром прысыпаліся кнігі маскоўскага выданьня.

Вынішчальную работу Семашкі прадаўжалі

14. A. Boudou. op. cit. Star, 362.

15. Николай Зарнов. Вселенская Церковь и Русское Православие. Париж 1952. стар. 213-214.

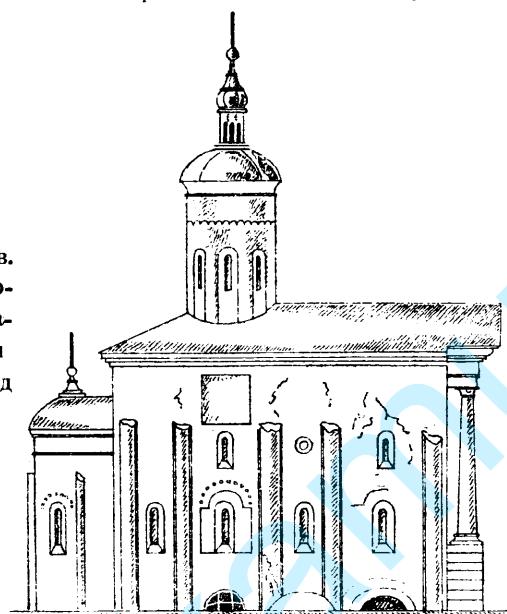
16. Записки Иосифа митрополита Литовскаго. С. Петербургъ 1883. Том. I. А так-жэ: «Крывіч» №р. 2(8) Коўня 1924. стар. 32.

яго наступнікі ӯ Вільні і ӯ іншых беларускіх праваслаўных епархіях. Япіскапы Менскі і Віцебскі яшчэ ӯ 1860 г. выдавалі ӯказы, каб паліць усе старыя вуніяцкія кнігі, якія дзе да таго часу захаваліся. Гэтую руйнацкую дзейнасць праваслаўнае духавенства выконвала паводле тых самых дырэктываў, якія царская ўлада выдала сваім урадоўцам у 1846 г. (17). Каб каму не здавалася, што вынішчаліся толькі кнігі рэлігійнага зместу, трэба з націкам зазначыць, што вынішчаліся агулам усе старыя беларускія кнігі ӯва ўсіх кнігасховішчах на Беларусі. Дакладнейшыя весткі аб гэтай руйнацкай дзейнасці падае ӯ адным з сваіх артыкулаў Шлюбскі (18).

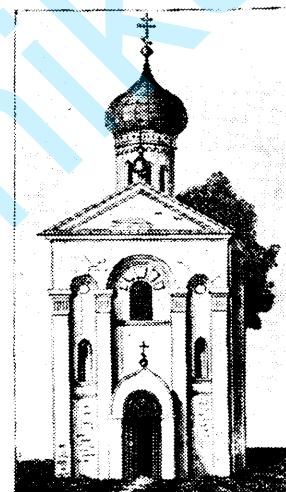
Адначасна з старымі кнігамі да канца XIX ст. палена старыя памяткі **беларускага мастацтва**. Да глыбіны праймаючыя абразы звынішчэння старых

Асабліва вызначыўся ӯ нішчэнні старых беларускіх рэлігійных памятак яп. Савва Тихоміров падчас сваё бытнасці ӯ Полацку. Беларусы маюць поўнае права называць яго вандалам ӯ расе. Успомнены вышэй Красавіцкі характэрizuе яго гэтак: «Ніамала памятак старасьевеччыны і мастацтва было звынішчана і скалечана. Але зло спрычинене прэсв. Савваю мяйсцовай царкоўнай старасьевеччыне гэтым ня вычэрпваецца, што было зроблены ім беспасрэдна і паводле яго распараджэння для дагоджэння яму падчас ягонага нядоўгага праўяння на Полацкім пасадзе (1866-74). Больш глыбокое зло, якое дае сябе адчуваць да цяпер, гэта дух **пагарды** да роднае старасьевеччыны і дух вузкага **фанатызму**, які ён унёс у асяродзьдзе мяйсцового духавенства ды некаторае часткі вернікаў» (20). Зрэштаю сам яп. Савва дае аб сабе

Царква сьв.
Спаса пры По-
лацкім Спаса-
Еўфрасінінскім
манастыры. Від
у 1832 г.

Тая-ж царква
пасля перабу-
довы. Фран-
тальны від у
1903 г.

беларускіх памятак царкоўнага мастацтва падае нгвоцы съведак пэктаторых такіх учынкаў у Полаччыне і Віцебшчыне П. Красавіцкі. Стэрарызованыя расейскімі ўладамі і расейскаю епархію са-мая съвтары нішчылі старую насыщенну ікона-пісць, старыя іконастасы, кнігі, рызы і пад. толькі на тое, каб на іх мейсца паставіць штосьці згоднае з «маскоўскім стылем». Скульптурныя творы нішчыліся поўнасцю, бо яны быццем былі «вышэйшым пунктам прайяўлення каталіцкага духа» (19), супрань якога вялася няумоельная вайнэ на Беларусі.

17. Руководство къ изысканию древностей въ Западной Руси. «Виленская Губернская Вѣдомости» 1846 г. №р. 17-19.

18. А. Шлюбскі. Доля кнігасховішча і архіваў. «Крывіч». №р. 1(9). Коўня 1925. стар. 18-68.

19. Г. М. Красавіцкій. Памятники церковной ста-рины въ Віцебской губернії и ихъ охранение. «Полоц-ко-вітебская Старина». Кн. 1. Вітебскъ 1911. с. 44.

самым і аб сваіх учынках на Беларусі нядвузначнае съвездчанье ӯ свай аўтабіографіі (21).

Будаўніцтвъ святыняў на Беларусі так-жа адчула на сабе моцны расейскі ўплыў. Шмат прыкладаў перароблівання цэрквеў і сабораў падае Успомнены вышэй Красавіцкі. Часткава дапаўніе і выясняне прычыны перароблівання А. Сапуноў. Ён цьвердзіць, што афіцыяльна перараблялі цэркви, каб «прыдаць ім стары від» (22). Але сам-жа ён падае прыклады, якія выразна пярэчачь гэтому цьверджанью. Ды як магчыма ўстанавіць старую форму напрыклад Сафійскага сабору ӯ Полацку з XI ст., які перарабляўся дзясяткі ра-

20. П. М. Красавіцкій. Назв. твор. стар. 47.

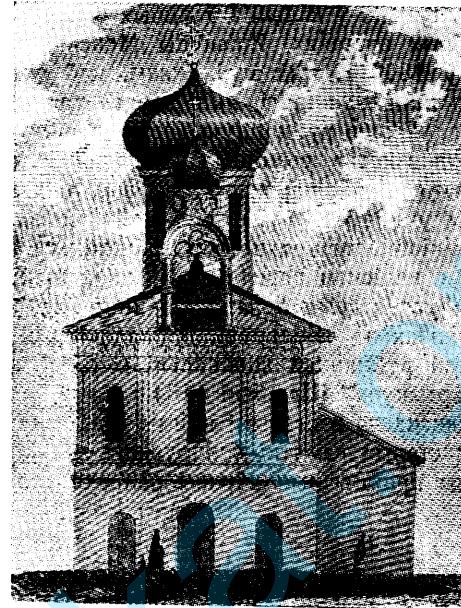
21. Хроника моей жизни. Автобіографіческія запіски Высокопреосвященнага Саввы, Архіепископа Тверскага. Москва 1876 і дал. 6 томаў.

22. А. Сапуноў. Памятники временъ древних и новейшихъ въ Вітебской губернії. Вітебскъ 1903. стар. 16.

Дабровешчанская царква ў Віцебску.

Від у 1833 г.

Від перад 1914 г.

зой? (23). Вельмі харктэрна, што да «старых відаў» зацічана рэчы, якія перш на Беларусі амаль ня сустракаліся, напрыклад цыбулястыя купалы і крыжы з касавінгом на купалах замест старабеларускіх крыжоў з зяньнем. Неабходна зацеміць, што расейскія формы стараліся прыдаць асабліва старэйшым беларускім съвятыням, як гэта відаецца з залучаных тут ілюстрацыяў.

Яшчэ адным важным дзеянікам русыфікацыі на Беларусі былі **школы**. Расейскі ўрад агулам не дазваляў адкрывання беларускіх школаў, а калі дзе якая адчынялася прыватна, як гэта зрабіў у Крошыне, кс. Магнушэўскі, дык расейскія ўлады, як толькі нешта падобнае выяўлялі разразжа закрываюць. Да таго агулам на Беларусі школьніцтва развівалася вельмі паволі. Аднак Праваслаўная Царква мела паважны ўплыў на пашырэнне школьніцтва ад 1884 г. На агульны лік 4000 пачатковых школаў, якія былі на Беларусі ў 1914 г. амаль палавіна была царкоўна-прыхадзкімі, але ўсе яны былі выключна расейскімі, а падуху моцна русыфікатарскімі. Гэтакімі-ж былі і Духоўныя Сэмінары (у: Менску, Віцебску і Вільні).

Беларускае праваслаўнае прэзы да 1905 г. агулам не магло быць дзеля агульнае забароны беларускага друку, але і паслы скасавання гэтае забароны яна не зьяўлялася аж да 1925 г. дзеля моцнае русыфікатарскае плыні ў радох духавенства і асабліва ў епархаў.

Агулам прыходзіцца съцвердзіць, што ўва

23. А. Сапуновъ, Полоцкій Софійскій Соборъ. Вітебскъ 1888.

ўсіх русыфікатарскіх мерапрыемствах расейскага ўраду расейская Праваслаўная Царква ня толькі што нічога не рабіла ў абароне беларусаў і іншых сваіх адзінаверных нерасейскіх вернікаў, але наадварот праводзіла ўсе русыфікатарскія мерапрыемствы, як сваю найгалаўнейшую місію.

Між лютаякою і каstryчніцкою рэвалюцыямі

Некаторае злагоджаньне ў расейскай рэлігійнай і нацыянальнай палітыцы было абвешчана ў 1905 г. праз т. зв. Талеранцыйны указ. Аднак у сапраўднасці гэтая талеранцыя была вельмі абмежаваная. Хоць быў скасаваны закон з 1830 г., што забараняў праваслаўным пераходзіць на каталіцызм, аднак каталіцызм усходняга абраду і далей быў строга забаронены. Дзеля гэтага частка праваслаўных быўшых вуніятаў, у ліку каля 230.000 чалавек на Віленшчыне, карыстаючыя з талеранцыйнага ўказу, але ня маючы іншага выбару, перайшla ў каталіцызм лацінскага абраду. Можна шмат пісаць аб tym, як на практицы выглядала расейская талеранцыя, але думаю, што больш коратка і больш ясна можа сказаць аб гэтым карэспандэнцыя якогась Падарожнага з Зэльвы Горадзенскае губ., зъмешчаны ў «Нашай Ніве» ў 1907 г.: «З дагурных пор тут яшчэ стаіць недакончаны касьцёл, каторы не дазволілі збудаваць. Апошнія гады, як пашла свабода, тут багатае уніятаў прыняло католіцтво веру. Падавалі просьбу, каб касьцёл скончыць, але гэтага права ім не далі. Тымчасам праваслаўны съвяшчэннік па стараўся аб разрашэнне той касьцёл перарабіць на царкву». Далей апавяддаецца, як каталікі пратэставалі

супраць перарабленыя касыцёла, тады прыехаў прыстаў з стражнікамі і разагнالі пратэстуючых, страсляючы ў натаўп. 6 чалавек было застрэлена на мейсцы, іншых пакаралі рознымі карамі (24).

У весь час русыфікацыйныя мерапрыемствы расейскага ўраду плянаваліся толькі так далёка, як далёкі засяг мела іхня Праваслаўная Царква. Каталіцкая Царква на Беларусі, пасля некаторых спробаў увядзеньня расейскае мовы ў 1869-70 гадох, была і далей астаўлена ў руках палякаў для палянізацыі беларусаў. Рэлігія ў вачох расейскіх удараўцаў была адзіна азнакаю нацыянальнае прыналежнасці. Пры выбарах у «Государственную Думу» ў 1909 г. і пры апрацаванын закону аб земствах у заходніх губэрнях, расейскі ўрал усіх беларусаў-каталікоў запісаў палякамі, прылучыўшы іх да польскаске куры, а такія-ж беларусы праваслаўнае веры былі аб'яўлены расейцамі (25).

Аж да самага каstryчніцкае рэвалюцыі 1917 г. расейская Прав. Царква ў адносінах да нерасейскіх народаў ні ў чым не зъмянілася і нават ня думала зъмяніць свае русыфікаторскае дзеянісці. Пасля рэвалюцыі 1905 г. можна было пачуць больш або менш съмелыя галасы епархаў аб розных неабходных рэформах у Царкве, але абы зъмене адносінаў у Царквы да нерасейскіх народаў ня было і гутаркі.

Магчыма ў тым і ёсьць найглыбейшая прычына бальшавіцкае рэвалюцыі, што расейская Царква, займаючыся палітыканствам на працягу вякоў, да тae ступені занялбала сваю ўласцівую рэлігійную працу, што духовае жыцьцё ў народзе замерла і пачаўся расклад. Не дарма адзін з расейскіх епархаў пісаў яшчэ ў 1899 г. аб расейскім народзе: «Гэта ўжо не народ, а гніочы труп, які сваё гніцьцё ўважае за жыцьцё, а на ім і ў ім жывуць толькі краты, рабакі і агідная жамяра» (26). Страшныя вынікі таго гніення сёньня баюча адчуваць і самыя расейцы і іх суседзі, а ў тым ліку і беларусы.

Не зважаючи на выразныя азнакі раскладу ў кіруючых расейскіх кругах нічога ня было зроблена для аздараўлення рэлігійнага жыцьця; яны не зважаючи на ўнутраны расклад здавальняліся бязглаздым самахвальствам, называючы сябе горда «Святою Русью». І вось ад 1917 г. тая «Святая Русь» сталася бяжбожным пеклам.

Ад каstryчніцкае рэвалюцыі да наших дзён

Пасля каstryчніцкае рэвалюцыі 1917 г. пачуліся шматлікія галасы, якія асуджалі расей-

24. «Наша Ніва» №р. 2, 13(26) стычня 1907 г. «З Беларусі і Літвы».

25. А. Навіна. На дарозе да новага жыцьця. «Маладая Беларусь» Сшытак 1. Пецярбург 1912, стар. 31.

26. Н. Д. Тальбергъ, Святая Русь. Парыжъ 1922 стар. 127.

скую Царкву за яе лішне моцнае злучэныне з расейскаю імперыялістычна палітыкаю і некаторыя ў гэтым бачылі яе галоўную прычыну аслаблення. Мілюков напрыклад кажа: «Слабасць унутранага духовага жыцьця вернікаў і душпастираў у значнай ступені аб'ясьняеца палітычнаю ролю расейскае пануючай Царквы» (27). Больш вострыя галасы асуджэння пачуліся з асяродзьдзя жывапаркоўнікаў (28), прауда яны шмат патуралі бальшавіцкай пропагандзе, аднак так-жа шмат казалі горкае прауды. Толькі ўсе тыя галасы ні ў чым не зъмянілі на лепшае ролі расейскае Царквы. Яна і далей, церпячы сама страшэнны прасьлед ад бальшавікоў, гнобіла і гнобіць рэлігійныя пачуцьці і аспірацыі нерасейскіх народаў.

Стараныні украінцаў аб аўтакефаліі ў 1919 г. стрэнуліся з адмоваю ў Маскоўскага Патрыярха. На стараныні старшыні Рады БНР адносна беларусізацыі Праваслаўнае Царквы на Беларусі ў 1922 г. патрыярх Ціхан акказаў, што дазваляе ўжываць беларускую мову ў казаньнях і катэхізацыі, калі дзе будзе магчыма, дык не пярэчыць выданню рэлігійнае літаратуры на беларускай мове, але абсадзіць япіскапскія пасады беларусамі адмовіўся (29). Калі-ж потым у Менску 1927 г. узмоўнілася стараныні аб утварэнні Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы, дык мітр. Сяргей, тагачасны галава расейскае Царквы на толькі варома паставіўся да праекту аўтакефаліі, што з помоччю ГПУ заклікаў у Маскву Менскага мітр. Мэльхісэдэка і там яго стэрарызыаваўшы, змусіў зрачыся нават тытулу мітрапаліта і паслаў у Краснадар, але туды ён не даехаў з прычыны неспалзване съмерці. Відавочна, што становішча мітр. Сяргея падабалася расейкаму духавенству; абы гэтым з злосным задаволеннем пісаў адзін з вельмі актыўных расейскіх съвтароў: «Беларуская аўтакефалія, абвешчаная ў самай Расеі і падтрыманая ГПУ, так і не знайшла прызнаныя патрыярха і яе «мітрапаліт» быў змушаны ў імя царкоўнае дысцыпліны зъняць з сябе незаконныя досьпехі» (30).

У сучасны мамант на Беларусі адзінаю легальную «Царкву» ёсьць савецкая «Царква», якая афіцыяльна ўсюды называецца «Расейскаю Праваслаўнае Царкву» і якая на стары лад уважае адным з сваіх галоўных заданняў поруч са

27. П. Мілюковъ. Очерки по истории русской культуры. Парыжъ 1931. Том. 2. Часть 1. стар. 174.

28. Глядзі напр.: Б. В. Титлінов, Православие на службе самодержавия в русском государстве. Ленинград 1924.; Прот. А. Введенский, Церковь и государство. Москва 1923.

29. Пісмо Патрыярха Тіхона Старшыні Рады Міністэрства Беларускай Народнай Рэспублікі. «Беларускі Сыця». Коўня 1922. №р. 1. стар. 27-28.

30. Михаіль Свяценнікъ. Положеніе Царкви въ Совѣтской Россіи. Іерусалимъ 1931. стар. 61.

вешкае пропаганды шырынъ русыфікацыю на Беларусі. Урадавая мова, казаныні, навука ў Жыровіцкай сэмінары — вядуцца выключна парасейску. На беларускай мове не выдаецца абсалютна ніякае рэлігійна літаратуры.

Тыя, што глыбей задумоўваючы над мінультым і сучасным станам расейскага праваславія, прыходзяць да пераканання, што яно мае ў сабе штысьці хвараблівае. Вось што кажа аб гэтым адзін з выкладчыкаў гісторыі Царквы: «У тэорыі цяпер часта чуваць галасы расейскіх дзеячоў, якія ганяць зъмешваныне расейскасці з праваслаўем, аднак мусяць прызнаць, што: «Расейскае Праваслаўе вельмі часта супранастаўлялі якімусыці «другому», грэцкаму, ці ўсходняму праваслаўю. Расейскі «мэсіянізм» часам проста зроўніваў Праваслаўе з Расеяй, забываючыся аб яго бізантыйскім паходжанні і аб «сыпячым Усходзе» (гэту нацыянальную залюбленасць у сябе яшчэ зусім ніядаўна пакойны С. Франк назваў хранічна хваробаю расейскае съведамасці» (31). Як глыбока праудзівия вышэйсказанныя слова а. Шмемана могуць съведчыць зусім съвежыя падзеі. Калі ў 1942 г. бальшавікі крыху зъмянілі сваё адносіны да праваслаўя, дык расейскія епархі, забываючыся аб усім іншым, у першую чаргу затаварылі аб правадырстве над іншымі. У першай кнізе датычна рэлігіі, якая тады з'явілася ў Маскве, пісалася, што расейскую Царкву сымбалізуе сабор Васілія Блажэннага ў Маскве, што яго 30 рознастылёвых купалаў — гэта сымбалі розных народаў, а пасярэдзіне найбольшы купал — расейскі. І да гэтага датае: «Ясная задума гэтае геніяльнае пабудовы. Русь павінна аб'яднаць рознапляменныя народы і быць іх праварыдом да неба» (32).

Ня лішне будзе ўспомніць, што і на эміграцыі ня спыняеца імпэрыялістичнае палітыканства расейскага духавенства адносна іншых народаў, каб верхавідзіць імі. Гэтае жаданыне верхаводства і ў лоне самых расейскіх епархіяў вытварыла на эміграцыі аж 5 юрыдыкцыяў, ў тым ліку і адну «патрыярхію» Іосіфа Клімовіча. Характэрна, што кожная з гэтых юрыдыкцыяў мае прэтэнзіі адносна «душпастырства» над беларусамі: Зарубежны Сынод прыняў да сябе калішніх япіскапаў з Беларусі і цяпер прызначуць аднаго япіскапа займашца беларускім рэлігійнымі справамі; Экзархат Бізантыйскага Патрыярха мае нават 2 беларускія парахві; Савецкі Экзархат заклікае беларусаў проста ўлівацица ў савецкія парахві; Амерыканская мітраполія ўласціва найбольш утрымоўваеца з нясьведамых беларусаў, што выэмігравалі перад 1914 г.

31. Прот. А. Шмеман, Исторический путь Православия. Нью Йорк 1954. ст. 340.

32. Правда о религии в России. Москва 1942. стар. 59.

Праваслаўная Царква ў Польшчы

На абшарах, якія былі прызнаны Польшчы Рыскім дагаворам у 1921 г., знайшлася вялікая часць Беларусі і Украіны з паважным процэнтам праваслаўнага несельніцтва. У 1931 г. польская статыстыка афіцыяльна падавала лік праваслаўных 3.862.484 чалавекі, з іх 1.599.954 (43,5%) беларусаў (але афіцыяльна дзялілі іх на беларусаў і тутэйшых-паліашукоў), 1.540.062 (41,5%) украінцаў, 498.290 (11%) палякаў, 99.636 (3%) расейцаў і 21.672 (1%) чэхаў (33). Як бачым, процэнт расейцаў у Польшчы быў вельмі малы, але ўсё кірауніца Праваслаўнае Царквы было выключна ў расейскіх руках (34) і старалася працујаць старую русыфікацыйную палітыку. Польскі ўрад не пагаджаўся з такім станам рэчаў, але толькі з тых меркаванняў, што плянаваў перавесьці палітыку вынарадаўлення ў свае каляіны і дзеля гэтага ўзяўся энэргічна за ўтварэнне аўтакефаліі.

На пратанову польскага ўраду згадзіўся ў 1921 г. ачоліць Праваслаўную Царкву ў Польшчы калішні Менскі архіяпіскап Юры Ярашэйўскі з паходжаннем украінец (ён ад 1919 г. быў на эміграцыі ў Італіі). Калі арх. Юры парабіў першыя крокі ў кірунку аўтакефаліі, а перадусім калі выявіў схільнасць прызнаць некаторыя права ў рэлігійным жыцці украінцам і беларусам, дык расейскае і гасабліва зрасейшчанае праваслаўнае духавенства запалала да яго лютаю нянявісцю. Пры гэтай нагодзе выявілася да якое ступені закаранілася ў радох праваслаўнага духавенства варсожаць да тых, што плянуюць пазбавіць Праваслаўную Царкву яе русыфікатарскую ролі; у прыступе лютасці архімандрит Смарагд Латышэнко дня 8 лютага 1923 г. застрэліў з рэволвэра арх. Юрага у мітрапалічым палацы у Варшаве. Гэты нячуваны ў гісторыі Царквы злочын з рукі манаха выявіў сапраўданае ablіčча расейскага «праваслаўнага» духу.

На месца арх. Юрага польскі ўрад даручыў кірауніцтва міт. Дзянісу Валедынскаму, які беззасыярожна пайшоў па лініі польскага ўраду.

Украінскія парахві, зарганізаваныя міцнай, лабілісі хоць частковае прызнаныне украінізацыі ў рэлігійным жыцці, а беларускія, ня выявіўшы дастатковое настайлівасці, не атрымалі нічога.

Дзякуючы старанням польскага ўраду Бізантыйскі патрыярх 13. XI. 1924 г. признаў аўтакефалію Праваслаўнай Царкве ў Польшчы. Пасля ўрачыстага аўтакефаліі польскі ўрад павёў актыўную працу ў кірунку ператварэння новага аўтакефальнае царквы ў Поль-

33. The Eastern Church in Poland. London 1942. star. 38.

34. Дмитро Дорошэнко, Православна Церква. Берлін 1940. стар. 58.

скую Аўтакефальную Царкву. Расейская прэса залімэнтавала на ўсе лады. Зъявіліся нязылічаныя артыкулы і нават кніжкі проста хвараблів-нэрвс-вага зьместу. І характэрна, што ў гэтай пісаніне, якая крычала немым толасам аб прасльедваныні праваслаўя ў Польшчы, аўтары з нячуванаю грубасцю запярэчвалі агулем існаваньня беларусаў і Украінцаў. Адзін з такіх пісакаў цвердзіць: «Штучна створана як (нацыянальную) меншасць «украінскую», а так-жа афіцыяльна адэздзяляюцца і «беларусы»... «Ім адведзены мейсы ў сёме, каторымі карыстаюцца пераважна рэнегаты-інтэлігэнты; беларусы ў вёсках называюць сябе проста «рускімі», сувятыкуюць Дзень Рускае Культуры» (35). Паводле таго-ж аўтара найгоршае прасльедваныне праваслаўя ў Польшчы палягае на тым, што: «пераіменавашы рускіх праваслаўных (мы не гаворым вялікарасейцаў, але рускіх) у «украінскі народ», «беларускі народ», «эмігранцкую інтэлігэнцыю» і «расіян» (праз адно С), польская дзяржава ня прызнае і праваслаўнае Царквы расейското Царквою» (36).

Лішне было-б разбіраць усю гэтую бязглудную пісаніну, але як дакумент часу яна мае сваю вымову. У Польшчы сапраўды палажэнне Праваслаўнае Царквы было ненормальным і ў апошніх гадох перад вайною было німала выпадкаў сапраўднага прасльедваныня, але ў грунце рэчы, гэта было толькі прадаўжэнне калішняе царскае нацыянальнае палітыкі праз Царкву толькі на польскі лад. І той, хто ўважаў за нормальнае зьяўшча «рускае праваславіе», як-жа мог абурацца супраць «польскага праваславія»? І сапраўды, хутка з радоў праваслаўнага духавенства знайшліся ахвотнікі стацца вернымі служкамі палянізацыйнае палітыкі праз Праваслаўную Царкву. Тыя, што баяліся як агню беларусізацыі і украінізацыі рэлігійнага жыцця чамусьці лёгка паддзеліся з палянізацыяю. Стаўся сапраўды дзіўны факт: з багаславенства міт. Дзяніса палянізацыйны рух так званых «праваслаўных палякаў» ачоліваў калішні афіцэр царскае армii, а ад 1933 г. Гродзенскі яп. Савва Советов.

«Польскае праваславіе» ня было толькі якім-сьці хімэрным творам, бо і сёньня ў Польшчы ёсьць штосьці падобнае, хоць з расейскім «мітрапалітам» (энкаведыстам) Макарым Оксіюком на чале, а на эміграцыі і па сёньняшні дзень ёсьць у Лёндане Польская Праваслаўная Царква на чале з яп. Матэушам Семашко і выдаеща польскі праваслаўны часапіс (37). Праўда калісь выдавалася гэткіх часапісаў больш і выдаваліся яны выключна для беларусіў і Украінцаў.

35. Александр Попов, Гонение на православие и русских в Польше в XX-м вѣкѣ. Бѣлград 1937. стар. 28.

36. Там-жа, стар. 35.

37. «Głos Prawosławny», Londyn.

Адносіны да беларускага аўтакефаліі

Ужо перш успаміналася, як адносіліся ў Маскве да спробаў тварэнья беларускага Аўтакефальнае Царквы ў БССР. Бязумоуна гэта вельмі прыкры для беларусаў факт, што ў Маскве настроены вельмі варожа да беларусаў, але яшчэ больш прыкра, калі прыходзіцца съцвердзіць, што нават беларускія праваслаўныя епархі, якія акунуліся ў расейскім праваслаўным духу, пайшли так-жа па лініі «рускае веры». Ведама, што ў часе німецкага акупацыі пад націскам агульнае грамадзкае апініі на саборы ў Менску ў 1942 г. была абвешчана беларуская аўтакефалія, аднак самыя праваслаўныя епархі практична нічога не зрабілі для яе ажыццяўлення. Праўда ў часе ваенных дзеянняў было шмат прычынаў, які ўнемагчылівалі канчатковое афармленыне аўтакефаліі, але вось пасля сканчэння вайны ўся праваслаўная епархія з Беларусі, што ў большасці складалася з беларусаў 26. IV. 1946 г. далучылася да Расейскае Зарубежнае Прав. Царквы і апраўдowała гэты крок тым, што ён адзіна правільны (38).

Хутка яшчэ больш выразна выявілася сапраўднага аблічча былых епархаў з Беларусі. Пад апекаю мітр. Панцялеймана Ражноўскага і дапамогаю арх. Бэнэдыкта Бабкоўскага пачаў выходіць часапіс «Праваслаўны Беларус», які ад 7-га нумару перайшоў на расейскую мову і пачаў агіджваць ўсё, што роднае і блізкае для кожнага беларуса (39).

Калі 5. VI. 1948 г. было адноўлена ў Констанцы кірауніцтва Беларускаю Аўтакефальнаю Праваслаўную Царквою, дык атакі супраць беларусаў зъявіліся амаль усёй расейскай эміграцыінай прэсе. Нават тыя расейскія праваслаўныя часапісы, якія з правіла ўнікале нават успаміну аб Беларусі, раптам былі загаварылі на беларускую тэму і, зразумала, у варожым тоне. Напрыклад «Праваславная Русь» у некаторых супрацьбеларускіх зацемках зынізлася да ўзору бруковых публікацыяў (40).

Не мяшаючыся ў нутраныя справы Праваслаўнае Царквы, нельга не заўважыць, што варожыя адносіны Рас. Заруб. Прав. Царквы да БАПЦ сапраўды дзіўныя. Самая-ж Зарубежная Царква зусім ня мае ніякага кананічнага абসнавання, хоць гэтую кананічнасць стараецца ёй

38. Архіеп. Бэнэдыкт, Палажэнне Беларускай Праваслаўнай Царквы на эміграцыі. «Беларускі Царкоўны Голос» №р. 1. Тыргайм 1946. стар. 2-5.

39. Напр. у №р. 10 ёсьць артыкул: «Далой ненависное знамя «Погоня», да здравствует наше славное белое со св. Георгіем Победоносцем, белорусское знамя!» стар. 19.

40. Як прыклад можа служыць зацемка: «Кривицкая Автокефальная Праваславная Церков», «Православная Русь» №р. 1. 1950 г. стар. 11.

знайсьці а. М. Польскі насупраць усякае лёгікі (41). Больш таго, яна асуджана і выклыта сваёю-ж мацернаю Маскоўскую Царквою і то не адзін раз, бо акт асуджаныя, выданы 22. VI. 1934 г. мітр. Сяргеям пазнейшым патрыярхам, пад-цвярдзіў сучасны Маскоўскі патрыярх, прызнаны ўсімі ўсходнімі патрыярхамі. Апошнім часам Еру-залимскі патрыярх загадаў свайму духавенству ня мець ніякіх малітаўных зносаў з расейскім за-рубежным духавенствам. Кожнаму ясна, што ў гэтай кананічнай гульні з «асуджанынямі» найваж-нейшае значэнне маюць палітычныя матывы, ад-над фармальна яны ўсёроўна важныя для тых, хто прызнае між сабою нейкую супольнасць. І вось гэтыя епархі асуджаныя сваю найвышэй-шаю духоўнаю ўладаю скроўваюць сваю «кананічную атаку» супраць БАПЦ, якая з кананічната гледзішча стаіць бязумоўна шмат мачней за іх, не зважаючи на сваю колькасную меншасць.

Празмерны нацыяналізм, ня кажучы ўжо аб шавінізме, ёсьць бязумоўна шкодным зъявішчам, дзеля гэтага ўжо ад даўна ў шматлікіх Цэрквах назіраеца стараныне схрысціянізаваць нацыяна-лізм, толькі расейская Царква, так Маскоўскі Патрыярхат як і Зарубежны Сынод пращаюць у ін-шым кірунку: каб прыдаць свайму хрысціянству шавіністичны расейскі дух. Найбольш заўзята пращаюць у гэтым кірунку тыя епархі, якія пера-апрануліся ў духоўнаю вонратку з афіцэрскіх мундзіраў. Для прыкладу можна ўспомніць факт, які стаўся летас. Расейскі Флёрыдзкі яп. Нікан (Ркліцкі) апублікаваў у газэце «Нью Ерк Таймс» заяву, каб амэрыканцы не падтрымоўвалі «нацыянальных сэпаратыстых». І чыталі амэры-канцы заяву «еарха», але ня ведалі, што пісаў ту ю заяву схаваны пад архірэйскаю вонраткою афіцэр артылеры царскае арміі, які перад вайною скончыў ваенна-юрыдычную акаадэмію. Святаром ён стаўся толькі ў 1944 г. ў веку 52 гады, а хіра-тонію атрымаў ў 1948 г. З духоўнае асьветы ён мае толькі кароткія місянэрскія курсы, (42), якія відавочна ні ў чым не зъянілі ягона чорнасоцен-скага съветагляду.

Падобна і пакойны міт. Панцялейман Раж-ноўскі, што так заўзята змагаўся супраць БАПЦ быў ваенным інжынерам і афацерам царскае ар-мії. А ёткіх еархаў і асабліва святароў ў расей-ской Царкве шмат; дык няма дзіву што гэта не астаецаца бяз уплыву на царкоўныя справы.

Праніканье рускага духу

Для больш поўнага ўсъведамленія, як глыбо-ка пранікае празмерны нацыяналізм ў праваслаў-

41. Прот. М. Польскій. Каноническое положение высшей церковной власти въ СССР и заграницей. Троиц-кій монастырь 1948.

42. «Православная Русь» №р. 11.(415) 1. VI. 1948. стар. 12.

нае расейскае рэлігійнае жыцьцё, варта прыгля-нуцца да каталіцкага руху між расейцамі, якое яго съведчаныне ў гэтай справе? Амаль кожная новая іціныятыва каталіцкага руху паміж расейцамі мусіла ў першую чаргу выказаць свою паставу адносна нацыяналізму. І гэта самазразумела, бо-ж становячыся ў ablічы «рускія веры» мусіла з ёю зачынаць гутарку, выказаць нацыя-нальнае credo.

Ня маючы магчымасці пераглянуць самыя старыя расейскія каталіцкія выданыні, амняжуем-ся да больш ведамых у Зах. Эўропе. Каі ў 1924 г. пачаў выходзіць у Ліёне часапіс «Вѣра и родина» дык у першых двух нумарах з'явіўся арты-кул а. С. Тышкевіча аб хрысціянскай любові да бацькаўшчыны (43). У 1930 г. пачаў выходзіць у Парыжу часапіс «Благаветъ» — і тут уступны артыкул першага нумару прысьвячае шмат мейсца даоказванню агульнаведамае і яснае як дзень праўды, але супярэчнае з расейскім эксклюзывіз-мам, што «принадлежнасць да Каталіцкае Царквы можа быць зусім згодная з любоўю да свае баць-каўшчыны».

Слэпцыяльнае мейсца ў каталіцкай прэсе, пры-значанай для расейцаў, займае кнішка князя а. Волконскага, бо яна мae на мэце выясняніцы сут-насць расейскага каталіцкага руху, як аб гэтым кажа ў прадмове яп. Пятро Бучыс. І вось у гэ-тай кнізе цэлы другі разьдзел прысвечаны выяс-ненню судносін веры і нацыянальнасці (44). Характэрна, што аўтар пачынае той разьдзел да-казваннем, што расеец стаўшыся католікам «ня зрадзіў расейскіх прынцыпаў», бо гэты закід быў усюды на вуснах расейскіх эмігрантаў, якія нават і ў думцы не дапушчалі магчымасці разрознення двох розных паняццяў: нацыянальнасці і рэлі-гіі. Варта зазначыць, што ў радох католікаў адзы-валіся галасы ня менш патрыятычныя, як і ў ра-дох праваслаўных. Напрыклад якісь святар пад псеўдонімам Віленскі пісаў: «Расейскі каталіцкі рух, ёсьць рухам перадусім расейскім і прытым высока патрыятычным» (45). У радох расейскіх каталіцкіх святароў знайшлося нямала калішніх царскіх афіцераў і высокіх дыпломатаў, якія каб паказаць сваім праваслаўным братам, што яны ня горшыя нацыяналісты за іх, дзейнічаюць у іхным духу нацыяналізму, але міма гэтага маюць ад іх шмат дакораў і лаянкі. Дык ня дзіва, што шмат больш сыплеца лаянкі пад адресам беларусаў так католікоў, як і праваслаўных, якія ня хочуць мець нічога супольнага з «рускай вераю».

43. Свящ. С. Тышкевічъ, Христіанская любовъ къ отечеству. «Вѣра и Родина». Лион 1924.

44. Свящ. кн. А. Волконскій, Католічество и свя-щенное преданіе Востока. Парыжъ 1933. стар. 14-19.

45. Валерій Віленскій, Черты идеологіі русско-ка-толіческага движенія. Ужгород 1928, стар. 24.

Наш адказ

У сваёй сутнасці хрысціянства павінна ўносіць дух узаемнага зразуменя і злагоджанья суседзкіх непараўменьняў, а ў расейцаў яно сталася прыладаю паняволеня і вынарадаўльныя. Расейскія імпэрыялісты ў расах з сваёю прапагандою «рускае веры» пярэчаць самым асновам хрысціянства, прызначанага Богам для ўсіх народаў. У грунце рэчы найбольшымі прапагандыстамі «рускае веры» былі і ёсьць безрэлігійныя шавіністычна настроеныя людзі, у якіх мейсца рэлігіі заняў крайны нацыяналізм, дзеля тэтага супраць усіх іхных пасяганьняў прыкрытых віпраткаю «рускае веры» павінны выступаць супольным фронтам беларусы і каталікі і праваслаўныя, бо гэта ёсьць выступленыне супраць сутисльнага ворага і то тым боршага, што замаскаванага. І на ўсе пасяганыні гэтага супольнага ворага, прыкрытага вэлюмам праваслаўя, мы павінны сказаць з ўсею рашучасцю: даволі надужываньня рэлігіі для дралежных імпэрыялістычных мэтаў.

«ПОЛЬСКАЯ ВЕРА»

Каталіцызм на Беларусі ў XIV-XVIII ст.

Каталіцызм лацінскага абраду пачаў пашырацца на Беларусі ў канцы XIV ст. Першымі лацінскімі сьвятарі ў нас былі палякі, але даволі хутка беларускіх сьвятароў ужо было больш чым палякаў і Каталіцкая Царква пачала прымасць беларускіх характар. Літургічна моваю была лаціна, як і ўсёды ў Каталіцкай Царкве, але па-за тым на Беларусі і нават у Летуве духавенства карысталася тагачаснаю урадаваю беларускую мову, як абы гэтым съведчыць справаздача сакратара вял. кн. Аляксандра і адначасна віленскага пралата Эразма Вітэлі ў Рыме дня 31. III. 1501 г., дзе гаворыцца, што летувісы: «Захоўваюць уласную мову. Аднак таму, што беларусы засяляюць сярэдзіну княства і іхняя гаворка ёсьць прыгажэйшаю і лягчэйшаю, дык усе яе ўжываюць агульна» (46).

Сённяня чамусьці мала хто ўспамінае, што ў XV ст. на Беларусі было нямала рэлігійнае католіцкае літаратуры для вернікаў лацінскага абраду, у тагачаснай беларускай мове, да таго некаторыя творы былі напісаны царкоўна-славянскімі літарамі. Колькі такіх твораў ўспамінае В. Ластоўскі (47).

Першае біскупства лацінскага абраду для Беларусі было створана ў Вільні ў 1388 г. і першым біскупам быў паляк, але ўжо яго наступнікам быў беларус Якуў Пліхта. У далейшым на Віленскім

46. Theiner August. Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum. Romaæ 1861. Tomus sec. star. 278.

47. Ластоўскі Вацлаў. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Коўня 1926. стар. 182; «Какъ ся мша четь римскімъ обычаемъ Ма(т)це Божіей»; «О оустани Кристусовѣ изъ мертвыхъ» і інш.

пасадзе чаргаваліся палякі, беларусы і летувісы, але ад палавіны XV ст. выключна грамадзяне Вялікага Княства. Калі ў 1591 г. кароль Жыгімонт Ваза назначыў Віленскім біскупам паляка Бэрнарда Мацеёўскага, дык канцлер Леў Сапега катэгарычна адмовіўся паставіць пячатку Вялікім Княству. Хоць Мацеёўскі быў адным з лепшых біскупаў і потым стаўся нават кардыналам, аднак мусіў ўпакарыцца перад канцлерам і пасля сямігадове валаціты ў 1598 кароль мусіў адклікаць яго назначэнне ў Вільню (48). Зрэштаю самыя палякі вуснамі Яна Шчэнскага-Губарта сцвярджалі, што ў XVI ст. «Русь веры рымскай была на горшаю за Русь веры грэцкае».

Фатальную ролю ў палажэнні беларуское Каталіцкае Царквы адыграў пратэстантызм з сваімі шматлікімі сектамі. Ён прыйшоў на Беларусь праз Польшчу і ў польскай форме. Гэта была другая палавіна XVI ст. — час упадку і Праваслаўянае і Каталіцкае Цэркву. Пратэстанты галоўным чынам кальвіністы хутка ахапілі большую частку беларускіх шляхты і магнатаў (49), прышчэпляючы ім адначасна з новаю вераю сувязь з польскасцю. Найбольшы ведамы на Беларусі пропагадар кальвінізму, Сымон Бодны, быў палякам з Мазоўшы. Ён выдаў толькі пару твораў пабеларуску і потым перайшоў ў сваёй пропагандзе на польскую мову (50). Пратэстанцкая школьніцтва на Беларусі было выключна польскіе. Агулам паліянізацыйную рэйню пратэстантызму гісторыкі ведалі, але рэзглядалі пабежна, толькі нядайна на аснове дакументальнага матэрыялу шырэй асьветліў гэту дзеянасць праф. С. Кот, даказваючы, што пратэстантызм на нашых землях быў магутным дзеянікам паліянізацыі (51).

На змаганыне з пратэстантызмам ў 1569 г. Віленскі біскуп паклікаў з Польшчы езуітаў. Яны спачатку вучыліся беларускую мову, але карысталіся ёю мала калі, а звычайна, ідуучы сълемам за пратэстантамі, ужывалі толькі польскую мову.

48. Przyałgowski W. Żywoty biskupów Wileńskich. St. Petersburg 1860.

49. Brückner, A. Dzieje kultury polskiej. Warszawa 1939. Tom II. star. 357. Кажа, што ў адной толькі Наваградчыне арыяне забралі каля 650 праваслаўных цэркви. Іншы польскі гісторык Красінскі ў працы прысьвечанай Вільні кажа, што на 600 шляхецкіх родаў у Наваградчыне толькі 12 асталося праваслаўнымі, іншыя перайшлі ў пратэстанцкія секты.

50. Kot Stanisław. Budny Szymon. «Polski Słownik biograficzny». Kraków 1837. Том III. star. 96-99. Там-же падана бібліографія твораў С. Буднага.

51. Kot, St. La réformation dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. («Annuaire de l'Institut de Philologie et d'histoire orientales et slaves»). Tome XII. «Pankoplia». Bruxelles 1953. star. 201-261.

Горш таго, нават Праваслаўная Царква ўканцы XVII ст. паčала выдаваць частку свае палемічнае літаратуры папольску.

Пратэстантызм за пару дзесяткаў гадоў быў зынішчаны, а ягоныя прыхільнікі знайшлі пераважна ў лоне Каталіцкай Царквы лацінскага абраду, ўносячы туды моцную палянізацыйную плынь.

Вернікамі Каталіцкая Царквы лацінскага абраду былі пераважна шляхта, магнаты і толькі часткава мяшчане; ў Праваслаўнай Царкве аставаліся сяляне і мяшчане — гэткім чынам рэлігійная розыніца спалучылася з нацыяльнаю рэзыніцаю, моцна разъмяжоўваючы іх і стаўляючы ка-

таліцызм ва ўпрывіліяванае становішча ў якім знайходзілася шляхта, якая з гордасцю заяўляла: Bóg stworzył chłopa dla popa, a plebana dla rana.

Рэлігійная Вунія хось і выклікала шмат палемікі, але нацыянальнага разьмежавання ў рэлігійных адносінах не зъяніла, бо і далей шляхта аставалася ў лацінскім абрадзе і ганырылася тым, што мае «плебана», а сялянства аставалася ў славянскім абрадзе каля сваіх «попаў», як з пагардаю палякі называлі каталіцкое духавенства славянскага абраду падобна як і праваслаўных духоўных.

(Працяг будзе).

Наперад па абранным шляху

(Працяг 3-і да апавядання «Наведамыя шляхі»)

Аб адважным кроку ўдавы Зосі і аб будучыні Андрэйкі доўга не пераставалі гаварыць у Старабордах, але няма патрэбы пераказваць усяго таго, што малолі людзкія языкі, бо нават і сам Андрэйка ня ведаў усяго таго, што аб ім іншыя гаварылі. Вучыўся ён добра, а ў вольным часе памагаў маци ў гаспадарцы і так не агледзеўся, як мінула трох гадоў і кончыў сяміклясовую школу ў Замчышчах.

— Што рабіць далей?

Вось новае пытаныне, якое стала перад ягонаю маткаю, дзядзькам і самым Андрэйкам. Дагэтуль кошты навукі былі невялікія; усяго каштавалі кніжкі і крыху лепшшае віртуалка ды ўзімку пару месяцаў кватэру наймалі. Вучыцца-ж далей — трэба было мець гроши, каб аплаціць за навуку і аплаціць утрыманыне ў горадзе, а тэта ня жарты.

На шчасце Сыцяпан быў з такіх людзей, што не пакідаюць справы на паўднёвога і да таго моцна любіў Андрэйку, як свайго роднага сына, бо сваіх дзяцей ня меў. Сыцяпанава заўзятасць і цікавасць даводзіла яго да перамогі там, дзе іншыя нават не адважваліся б брацца за дзела.

Аднойчы гутарачы з замкавіцкім мяшчанамі Сыцяпан даведаўся, што яшчэ ў Вільні, Наваградку і ў Клецку ёсьць беларускія гімназіі і пры іх ёсьць інтэрнаты. Вярнуўшыся дамоў, ён доўгі час хадзіў моцна задуманы, а ў суботу адстаяўшы ў царкве ўсю вячэрню, яшчэ доўга маліўся на адзіноце. У нядзелю рана Сыцяпан паволі йшоў да зосінае хаты. Зосі ўвіхалася каля печы, а каля самых дзвіярэй на лаве Аленка шчыняла рыбу і каля яе круціўся Андрэйка, каб скапіць рыбі пухір і выстраліць, стукнуўшы спрытна ў яго абначенам. Калі ў сенях пачаўся тупат нечых цяжкіх крокau, у хаце адразу стала ціха і ўсе ўтаропіліся ў дзвіверы, у якіх паказалася лысая галава Сыцяпана. Ён прывітаўшыся глядзеў на рыбу і зьдзіўлена пытаўся:

— Хто-ж гэта ў вас рыбалоўствам займаўся?

— Дай рады, якое там рыбалоўства — адказала Зося — гэта-ж вунь учора Андрэйка напісаў ліст Палагеі да яе Толіка, што служыць у войску, дык яна сёньня прынесла гасцінца. Казала, што ў затоне, каля Плянтаўання так шмат увагнالі рыбы ў trygubіцу, што чуць яе не парвалі.

— А добрых язюкоў прынесла — мачаючы найбольшую рыбіну, гаварыў Сыцяпан.

— Дык, каб ты бачыў, які ён ёй ліст напісаў, мусіць лепшага і пісар не патрапіў-бы.

— Дык значыць гэта Андрэй рыбу пяром налавіў, гэта добрая штука. Але вось я маю яму большую задачу, як лісты пісаць.

— А што? — спыталі ў адзін голас маци і сын.

— У Замкавічах на кірмашы я стрэну ў чалавека з Карэліч у аднага мешчаніна і ён мне казаў, што ў Вільні, Наваградку і ў Клецку ёсьць беларускія гімназіі, там вучанца дзеци нават і такіх бедных, як мы. Казаў, што ягоны сусед паслаў туды летась свайго сына. Дык вось варта пайці да яго і распытацца лепш, як там і што з тымі гімназіямі і колькі там трэба плаціць.

Ужо Андрэйка пачаў рыхтавацца ў дарогу шукаць таго найбліжэйшага гімназіста, як Зося, бяручы воду, даведалася ад суседкаў каля калодзея, што заўтра Хімка Ступайка едзе ў акружны суд у Наваградак. Рада-у-раду і падарожжа Андрэйкі было адложана. Назаўтра досьвіта ён ужо ехаў разам з Хімкаю ў далёкую дарсту.

Хоць і невялікі горад Наваградак, где на жыхара ціхае і глухое вёскі, якою была Старабордзьдзя, ён дзейнічае анесцімляюча сваім стукатам і гоманам. Але па хвіліне раздумы Андрэйка прамовіў у паўголоса: «Што-ж узяўся за гуж, не кажы, што ня дуж» і пайшоў шукаць гімназіі. Шукаў яе нядзю́га, бо ўслужлівы жыць, у заездзе якога затрымалася Хімка, накіраваў яго так, што той за пару хвілін стаяў на рагу рынку каля до-

му, на якім быў бачны напіс «Беларуская Гімна-
зія...»

Пастаяўшы круху на ходніку, Андрэйка не-
рашуча адчыніў дзъверы і пачаў ўздымацца па
сходах на першы паверх у канцылярию гімназіі.
У канцылярыі яго сустрэў якісьці старэйшы ча-
лавек, як потым даведаўся, гэта быў настаўнік
геаграфіі. Ён ветліва прыняў Андрэйку, паглядзеў
школьнае пасьведчаньне, распытаў крыху аб tym,
што вучылі ў замкавіцкай школе і сказаў, што
яго могуць прыняць у Гімназію ў пятую клясу
бяз экзаміну, а калі хоча ўступішь у шостую кля-
су дык мусіш уканцы жніўня здаваць уступны
экзамін, а напасылак дадаў, што за навуку трэба
будзе плаціць штомесячна і за інтэрнат таксама.
Вышыня аплаты, хоць у сабе мягчыма невялікая,
але для маці і дзядзькі Андрэйкі яна была не пад
сілу. I лагодныя слова настаўніка балюча ўрэза-
ліся ў сэрца Андрэйкі. Ён нічога ня кажучы забраў
свое паперы, развітаўся з настаўнікам і паволі
вышаў на карыдор.

— Не для цябе гэтая школа — чуць ня ў го-
лас прашантатаў Андрэйка і прытым нешта мошна
сыскнела яго за горла, а сылёзы градам пака-
ліся з вачэй. Ён прытуліўся ў куток і стараўся
ўсімі сіламі апанаваць сябе, але дарма.

— Божа мілы, няўжо мне загароджана далей-
шая дарога? — паўтараў ён у думцы, перамагаю-
чи няпрошаны плач.

Тымчасам на сходах пачуліся чыесыці крокі
і жаночыя галасы. Аб чым яны гаварылі, Андрэй-
ка ня чуў; ён толькі стараўся знайсьці найболыш
цёмны куток на карыдоры, каб яго ніхто не заў-
важыў. Але жанчыны на мамэнт спынілі гутарку
і, пачуўшы ўсхліпы, даглянлі яго ў кутку і за-
раз-жа накіраваліся туды. Якайсь старэйшая ка-
бета пыталася папольску, што яму сталася.

— Нічога ня сталася — адказаў мімаволі
Андрэйка так-жа папольску — толькі вось я ха-
цеў вучыцца ў гімназіі, але тут аплата такая, што
мая маці нават і за адзін месяц ня здолее яе за-
плаціць.

— Чаму ты кажаш маці ня зможа заплаціць,
а дзе-ж твой бацька?

— Бацька даўно памёр.

Старэйшая жанчына, гэта была жонка адна-
го з большых наваградзкіх урадаўцаў, якая вель-
мі старалася мець свой уплыў на Беларускую Гім-
назію, пачуўшы такі просты адказ новага канды-
дата ў Гімназію, вельмі эжывілася і почала супа-
койваць Андрэйку і штосьці гаварыць да свае
сяброўкі. Каля іх хутка зявіўся дыжурны настаў-
нік з канцыляриі. Дакуманты Андрэйкі апнуліся
у руках няведамае таваркое жанчыны. Яна іх пе-
рэбегла толькі вачыма і заявіла самаўпэўненым
тонам.

— О, калі будзеш такім выдатнікам тут, як
быў у Замчышчах, дык за навуку нічога плаціць ня
будзеш, гэта я ўжо табе магу гарантаваць вось
пры съведках — казала яна і нават патрапала па
млячи Андрэйку.

Усе ўвайшлі ў канцылярию і настаўнік даў
Андрэйку аркуш паперы, каб неадкладна напісаў
заяву. Фармальнасці былі як бачыш палагоджа-
ны. Падзякаваўшы ўсім, Андрэйка выйшаў на
рынак. У заезд ісці было яшчэ рана ды не ханеў,
каб там бачылі яго заплаканыя вочы, дык накіра-
ваўся ў першую бочную вуліцу. Там хутка ўбачыў
аграмадную старую царкву і з радасцю паспя-
шыў да яе дзьвярэй, аднак яны былі зачыненія. З
дакорам паглядзеў на яе магутныя дзъверы,
абыйшоў навокал пагост і пайшоў далей.

Пахадзіўшы яшчэ крыху па вуліцах, Андрэй-
ка вяртаўся ў свой заезд, ён цяпер сіпяшаўся, каб
падзяліцца сваімі навінамі хоць з Хімкаю, ды каб
хутчэй ехаць дамоў.

Удома маці і дзядзькі чакалі Андрэйку з не-
ніярпеньнем і яшчэ не паспявеў ён адчынішь вус-
наў, як абое яго спыталі:

— Ну і што даведаўся?

— Даведаўся шмат чаго добрата і нават за-
пісаўся ўжо ў пятую клясу.

Пры гэтым Андрэйка расказаў аб сваіх рас-
чараўаннях і неспадзеванай сутречы з нейкаю вя-
лікаю паняю, толькі аб сылёзах прамаўчаў.

— Вось і дзякаваць Богу! — закончыў Сця-
пан апавяданье Андрэйкі — а цяпер пакуль
ехаць туды, дык старайся сабе яшчэ летам хлеба
крыху падрабіць; заўтра пойдзем касіць у Пад-
лесьсе, я для цябе знайшоў маленъкую коску.

Падлесьсе Андрэйка вельмі любіў, бо там
алінмі канцом сенакос ўпіраўся ў стary лес у якім
расло шмат розных ягадаў. Але гэтым разам яму
было не да ягадаў, бо мусіў пракос у пракос ісці
за дзядзькам і чакаў палудня, як збаўленыя, каб
легчы адпачынць. Толькі маці і Аленка, якія пры-
несылі абед і паразыбівалі пракосы, паслья абеду
пайші ў лес і там знайшлі толькі суніцаў, што
Аленка прыбегла забрала з парожненія ў часе абе-
ду збанкі і пакуль касары адпачывалі дык збанкі
былі напоўнены, алнак маці не дала сыну паласа-
віца суніцамі з збанкоў.

— Пайдзі сам сабе назьбірай, а гэта заўтра
Аленка занясе ў Замчышча, можа якіх пару зала-
товак вытаргуе.

Гарачая летная праца, у якую з галавою мусі-
ці кінуцца Андрэйка, нароўні з усімі сваімі ся-
брямі, не дала нагоды шмат гаварыць аб новым
ягоным кроку ўпярод, а крок быў зроблены вель-
мі паважны.

НА РЭЛІГІЙНАЙ НІВЕ

КАНАНІЗАЦЫЯ ПАПЫ ПІЯ Х

Кофічная кананізацыя ў Рыме азначаецца вёлічнымі ўрачыстасцямі, але кананізацыя Пія Х, якая адбылася сёлета 29 траўня вызначалася сваю вынятковую велічнасцю і съцягнула ў Рым нязылічныя натаўпы вернікаў. Да гэтага шмат прычынілася асоба папы Пія Х, бо за часоў ягоната поштыфікату 1903-1914 сталася шмат падзеяў, якія высока ўз্বялі павагу Каталіцкага Царквы ўсім сьвеце. Не дарма яго называлі «папаю хрысціянскай науки». Ён зрэарганізаваў науучаныне катэхізму, казаньня, духоўных сэмінарыяў, прычыніўся да раззвіцця вышэйших біблійных студыяў, даў новы штуршок для літургічнага руху, ясна выказаў науку аб прычасці дзяцей, увёў паважныя кананічныя рэформы і агарадзіў Каталіцкую Царкву ад разбуразльнага ўплыву мадэрнізму.

З нагоды абвешчанья святам папы Пія Х царкоўныя гісторыкі звязрнулі ўвагу, што на агульны лік 260 папаў кананізавана святамі толькі 77, а з іх толькі трох пасыля 1100 году.

Нармальная ў Каталіцкай Царкве кананізацыя адбываецца на хутчэй як 50 гадоў пасыля съмерці дане асобы, але для сьв. Пія Х зроблена вынітак, падобна як калісь для сьв. Тэрэзы ад Дзініткі Ісуса і прысьпешана час кананізацыі дзеля агульнага прызнанья святасці. Варта зацеміць, што сьв. Пій Х паходзіць з сялянскай сям'і.

ЭНЦЫКЛІКА АБ СВЯТЫМ ДЗЯВОЦТВЕ

На свята Дабравешчання Свяцайшы Айцец Пій XII выдаў новую Энцыкліку «*Sacra Virginitas*» у якой падаецца каталіцкая наука адносна дзявоцтва і сужэнства і асуджаюцца некаторыя тэорыі, што падкопвалі вартасць дзявоцтва, а ўканы падаюцца сродкі да захаванья дасканалае чыстасці.

АСЦІЯРОГА ПЕРАД АДНАБОКІМ МАТЭРЫЯЛЬНЫМ ПРАГРЕСАМ

Ужо на раз Свяцайшы Айцец Пій XII звязртаў увагу вернікаў на неабходнасць усебаковага раззвіцця духовых, інтэлектуальных і матэрыяльных сілаў. Апошнім часам ён з асаблівую яснасцю звязрнуў увагу на небясьпеку аднабокага матэрыяльнага прагрэсу ў сваім звароце да швайцарскіх вернікаў. Свяцайшы Айцец сцівердзіў, што людзкі дабрабыт сёньня паважна загрожаны новаю руінай. Адзіная магчымасць, каб унікніць гэтае страшэннае руіны ёсьць зраўнаважаныне матэрыяльнага прагрэсу адпаведна высокім раззвіццем рэлігійных і маральных сілаў.

МАРАЛЬНАЯ АЦЭНКА ФІЛЬМАЎ

Сёлета 21 чэрвеня адбыўся ў Кельне Міжнародны Дзень Каталіцкага Кіно. Да ўдзельнікаў Дня папа Пій XII выслаў ліст, у якім звязрнуў асаблівую ўвагу на належную маральную ацэнку фільмаў і пры гэтай нагодзе адначасна звязрнуўся да вернікаў — гледзельнікаў фільмаў, каб ідуучы ў кіно, шукалі перадусім вышэйших вартасцяў і не даваліся зводзіць атрутаю нечысьці, якою стараюца прынадзіць гледзельнікаў неадказныя дзейнікі.

СУСЬВЕТНЫ ДЗЕНЬ МАЛІТВЫ ДЗЯЦЕЙ ЗА МІР

З пачыну міжнароднае арганізацыі «*Rex Christi*» сёлета дня 23 траўня адбываліся па ўсім свету малітвы каталіцкіх дзяцей за мір у сьвеце. Малітвы суправаджаліся адпаведнымі літургічнымі ўрачыстасцямі і зборкамі.

ПАЛОМНІЦВА СТУДЭНТАЎ У ШАРТР

Ужо ўвайшло ў моцную традыцыю, што студэнты вышэйших парыскіх наукоў установаў адбываюць на Сёмуху супольнае паломніцтва да святыні Маці Божая ў Шартр, каб вымаліць Божае благаславенства для завяршэння свае науочальнае працы — экзамінёў. Сёлета час паломніцтва крыху прысьпешана і яно адбылося 9-10 траўня. Затое лік студэнтаў паломнікаў узрос аж да 12.560. Сапраўды гэта пачываючы знак часу, бо ў 1935 г. іх было толькі 15.

ПРАБЛЕМА КІНО

Папская камісія ў справе кіно пераглядаючы ў мінулым месяцы кінопрадукцыю ў сьвеце за мінулы год, мусіла з жалем сцівердзіць, што ў многіх краінах дырэкторы кінопрадукцыі не звязртаюць увагі на маральны ўзровень фільмаў. Камісія выказала жаданье, каб супраць такога стану речы уздымала голас грамадзкая апінія, дамагаючыся культурных фільмаў, адказваючых хрысціянскому съветагляду.

Для ілюстрацыі маральнага стану кінофільмаў за мінулы год могуць сведчыць даныя францускае Цэнтралі Каталіцкага Кіно. У Францыі ў 1953 г. высыявалася агулам 387 фільмаў, з іх 114 францускае прадукцыі. З гэтага агульнага ліку толькі 12 былі добрыя для ўсіх (з іх 5 франц.); 102 — для ўсіх з засыярогаю для дзяцей (17 франц.); 132 — толькі для дарослых (25 франц.); 93 — для дарослых з засыярогаю (35 франц.); 32 — на раішна аглядаць (19 франц.); 13 — з хрысціянскай дысциплінай паўстрымацца ад аглядання (усе франц.).

СУПРАЦЬ КОНКУРСАЎ ПРЫГАЖОСЬЦІ

Ужо ня раз звярталася ўвагу ў каталіцкай прэсе на дэмаралізуючы ўплыў, пашыранага апошнімі гадамі, «конкурсу прыгажосьці». Дня 20-1 г. г. ватыканская газета «Осэрваторэ Романо» прысьвяціла гэтаму пытанню асобыны артыкул, разъбіраючы падрабязна, да чаго вядуць тыя конкурсы, на якіх звязаецца ўвагу толькі на цела, ня дбаючы зусім аб людзкой годнасці і аб душы. Да гэтага варта звязаць ўвагу на адзін факт, аб якім найчасцей у прэсе цяжка знайсьці весткі. Доля «каралевай красы» ў большасці выпадкаў вельмі непахвальнай і дзеля гэтага нават тыя, якія іх устаўлялі падчас выбараў, на наступны год шукаюць новых «каралев», сарамязыліва прамоўчаяючы аб долі раней выбраных. Прыйгажосьць ёсьць асаблівым дарам Божым для чалавека і грэх, калі яго паніжаеца.

ЯШЧЭ ІСНУЕ РАБСТВА

Нядайна ў Парыжу паўстала Супрацьрабскае Таварыства — падзея сама ў сабе вельмі вымоўная і набрала нямала разголосу, калі быў апублікаваны ліст некаторых каталіцкіх біскупau з Афрыкі, зафрасаваны да гэтага Таварыства, дзе звязалася ўвагу на неабходнасць мабілізавання грамадзкае апініі супраць ғаньбы двадцатага вёку, што яшчэ сёньня ў Афрыцы існуе рабства ў розных яўных і прыхаваных формах, ня гледзячы на афіцыяльную забарону рабства. Аб гэтым адказныя дзейнікі старающа нічога ня ведаіць. Зусім акрыта гандлююць рабамі ў дзяржаве Емен (Арабія), але і туды рабоў прывозяць найбольш з Афрыкі.

ТВОРЫ СВ. ТАМІША ПАЯПОНСКУ

Японскі прафэсар з гор. Осака, які нядайна стаўся католікам, распачаў перакладаць на японскую мову найбольшы твор св. Тамаша з Акініу, «Багаслоўская Сума».

ПЕРШАЯ ШКОЛА ДЛЯ ПІГМЭЯЎ

Афрыканскій пігмэі адносяцца да белых людзей з вялікім недаверам і старающа ня мець з імі ніякага контакту. Толькі каталіцкім місіянерам удалося перамагчы той недавер і нядайна заснаваць у Бельгійскім Конго першую каталіцкую школу для пігмэяў. Вядуць школу манашкі Малыя сёстры Ісуса. Наведвае яе тымчасам 50 вучняў.

МІЖНАРОДНЫ ЦЭНТР РАМАНСКИХ СТУДЫЯЎ

Дасылднікі раманскаага будаўнічага стылю нядайна заснавалі ў невялікім французскім горадзе Турніос (сярэдня Францыя) Міжнародны цэнтр студыяў. Важнасць новага Цэнтру палігае на tym, што раманскі стыль быў першым будаўнічым стылем ва ўсеэўрапейскім абсягу і спа-

лучаў у сабе будаўнічыя асаблівасці Усходу і Захаду. Сакратарыят гэтае новае міжнароднае арганізацыі месцыцца ў Парыжу.

РЭЛІГІЙНАЕ ПАЛАЖЭНЬНЕ У БРАЗІЛІІ.

Найбольшая дзяржава ў Паўд. Амэрыцы Бразілія заселена рэдка. Займаючы аштар малана меншы за Эўропу, яна мае ўсяго 49 мільёнаў жыхарства. У сярэднім выпадае ў Бразіліі толькі 6 чалавек на кв. кілямэтр. Большая частка насельніцтва належыць да Каталіцкага Царквы, але самая Царква мае паважныя цяжкасці ў рэзвіцці. Найбольш даймаюча адчуваецца нястача сьвятарства — там у сярэднім ёсьць толькі адзін сьвятар на 6.500 вернікаў. Нямала ёсьць такіх мястэчак, ужо ня кожучы аб вёсках, дзе няма ні сьвятыні ні сьвятара. Такое палажэнне ад некаторага часу выкрыстоўвае пратэстанцкая пропаганда, якая фінансуецца з-за граніцы. Каб хоць часткава перамагчы ўсе цяжкасці і запоўніць нястачы рэлігійнага жыцця апошнім часам распачата будову аўтакараў-капліцаў, якія аб'яджаюць найбольш загрожаныя мястэчкі. Звычайна такую капліцу суправаджае сьвятар, аграном, санітар і сацыяльны апякун. На месцах затрымкі кожны з іх у сваім фаху аблігуючае насельніцтва..

КАНГРЭС ФРАНЦУСКІХ МАНАШКАЎ

Манашкі ўсіх чынаў і згуртаванняў, якія ёсьць у Францыі мелі сёлета ў Парыжу між 5 і 7 чэрвеня свой першы агульны Кангрэс. Ён распачаўся ўрачыстасцю Службою Божаю, якую адправіў Я. Э. Дюбуа ў базыліцы Маші Божае Парыскага ў прысутніцтве карынналу: Яго Эм. Валерія Валері — прэфекта Манаше Кангрэгациі, Яго Эм. Саліжка і Яго Эм. Фэльтзна і ў прысутніцтве больш 3.000 дэлегатаў. Урачыстасць адкрыцця Кангрэсу адбылося папалудні 5.VI у цэркве Сан Сульпіс. Галоўная мэта гэтага нязвычайнага Кангрэсу пелягае на скардынаванні працы і заданняў паасобных кангрэгацияў, бо ізялцяя некаторых згуртаванняў і кангрэгацияў часам губіць іхнія вялікія апостальскія выслікі. Ужо ад цяпер устаноўлена: Аб'яднаныне шпітальных і дабрадзейных кангрэгацияў, якое разам налічвае 89.500 манашак, што працуяць у шпіталях, санаторыях, дамох для вар'ятаў, прытулках для старых, сірапінцах, дзіцячых ясълях і ў грамадзкай апені; Аб'яднаныне манашак настаўніц, якое налічвае 80.000 манашкаў, што працуяць у 7,300 школах з 835.000 вучнямі; Аб'яднаныне манашак узгадавальніц, якія аблігуюцца больш 6.000 практывістам і займаюцца навучаннем кетэхізму, рэлігійнымі арганізацыямі моладзі і летнімі калёніямі.

Няма сумніву, што наладзіўшы больш супадна ахвярную працу, можна будзе ад яе спадзявацца больш плодных вынікаў.

ПРАСЛЯДАВАНЬНЕ РЭЛІГІ Ў СССР

Нядаўна 8. VI камсамольская газета «Молады коммунист» апублікавала востры супрацьрэлігійны артыкул і адначасна «Крокодил» зъмясьціў напад на «веруючых комсомольцаў». З гэтага наўгароды заходняеўрапейская прэса быццам успомніла, што ў СССР няма свабоды рэлігіі. Але падаўшы кароценкую зацемку аб атаку камуністычнай газеты, уся рэакцыя на гэтым і скончылася. Сумна і прыкра, што вольны съвет прывыкае да факту праследаваньня рэлігіі, як да чагосьці зусім нармальнага. Гэта тымболыш сумна, што амаль адначасна стаўся факт, які выявіў, да якое ступені даведзена супрацьрэлігійны тэрор у СССР. 18 чэрвеня вярнуўся з СССР адзін французскі съяцтар а. Мікалай, які правёў 9 гадоў у савецкім палоне. І вось гэты съяцтар ні слова не сказаў для прэсы аб сваіх перажыўаньнях, каб сваім съведчаньнем не пашкодзіць іншым каталіцкім съяцтаром, якія яшчэ да гэтага часу мучача ў савецкіх турмах і канцэнтрацыйных лягерах. Ці ён памежа ім сваім маўчаньнем, аб гэтым можна паважна сумнівацца, але што пашкодзіць каталіцызму, пашыраючы дэфэтызм, дык аб гэтым няма сумніву. Вось жа бальшавікі знайходзяць спосаб ня толькі страшэнна мучыць вернікаў, але так-жа спосаб зацішыць полас прэсы і грамадзкае думкі вольнага съвету аб праследаваньнях.

Вёска Купа над Нараччу перад 1939 г.

НА МІЖНАРОДНАЙ АРЭНЕ

Другі Кангрэс ФІТКРЭ

Маладая сындыкатальная арганізацыя Міжнародная Фэдэрацыя Хрысціянскіх Сындыкатаў Работнікаў Уцекачоў і Эмігрантаў (паводле ініцыялаў французскага назоўніку: FITCRE), якая аўгустаў 26.000 работнікаў, мела сёлета ў Штрасбургу між 30. IV. і 2. V. свой другі Кангрэс. На

КАТАЛІКІ-КАМУНІСТЫ МУСЯЦЬ ВЫСТУПІЦЬ З ЦАРКВЫ

Ва Усx. Нямеччыне, каталікі, якія займаюць адказныя становішчы ў камуністычнай партыі атрымалі вусны загад ад сваіх верхаводаў з Ц.К. каб выступілі з Каталіцкай Царквы.

БЯЖБОЖНАЯ ПРАЛАГАНДА

Усесаюзнае таварыства па пашырэнню палітычных і навуковых ведаў у СССР адбыло 2-7 красавіка ў Маскве свой Другі Зыезд. На ім востра крытыковалася дзеяньніцы Таварыства. Між іншым у справаўдачы аб Зыездзе кажацца: «Зыезд азначыў, што ў лекцыях, а так-жа ў мэтадычных матэрыялах і брашурах, якія былі выданы Таварыствам, мелі мейсца паважная ідэалягіяная памылкі». А на іншым мейсце кажацца больш выразна аб характары тых памылак: «Мала прыдаеща ўвагі крытыцы аітыпаўлоўскага ідэалістычнага кірунку ў фізіялогіі. Зусім недапушчальна зьяўляеца недаацэнка і запушчаніць у цэлым радзе арганазацыяў Таварыства пралаганды навучна-атэістычных ведаў». Відаць, што гэтая пропаганда на толькі штучная, што яе трэба ўсыцяж бізуном падганяць.

БЕЛАРУСКАЯ ХРОНІКА

Кангрэсе ўдзельнічалі: баўгары, беларусы, латышы, летувісы, мадзяры, палякі, румыны, славакі, сэрбы, украінцы, чэхі і эстонцы, а так-жа шматлікія госьці французы, бэльгійцы, саарцы і інш. Самое мейсце Кангрэсу — Штрасбург — асадак некалькі паважных міжнародных арганізацый, у якіх да гэтага часу ігнаруюць Беларусь і Украіну, кажа сам за сябе аб яго далёкасіяжнасці. Малочы на ўвесь значэнне Штрасбургу, усе дэлегацыі выказалі ўсюму съвету, што яны дбаючы аб сваіх прафэсіянальных інтэрэсах, адначасна з найбольшым зацікаўленынем сочачы за плянамі ўплывовых дзеянікаў адносна будучае долі сваіх нароўдаў, панявленых сёняня камуністамі і не пашкадуюць ніякіх высілкаў для вызваленія сваіх бацькаўшчынаў.

Працы Кангрэсу прайходзілі ў дзейнай атмасфэры і мелі шырокое водгучыле на старонках прэсы нароўдаў удзельнікаў, а так-жа ў французскіх і бэльгійскіх газетах. Уканцы выбрана новае бюро ФІТКРЭ. Ад беларускага сындыкату увайшоў у склад новага бюра як сябра Управы В. Міцкевіч. З нагоды Кангрэсу кожная дэлегацыя пераўала праз радыё «Вольная Эўропа» трохмінутны зварот у роднай мове да сваіх народу. Ад імя беларусаў прамаўляў а. Л. Гарошка. На Кангрэсе

былі прынятая шматлікія пастановы датычна пажэньня работнікаў-эмігрантаў і выданы Маніфіст да работнікаў за зялезнаю заслонаю і да работнікаў вольнага съвету.

Бюлетэнь Каарданацыйнага Цэнтру

Ад 1948 г. у Лёндане існуе Цэнтральны Каарданацыйны Камітэт Арганізацыяў Самапомачы Уцекачоў у В. Брытаніі. Да яго належаць 12 розных нацыянальных арганізацыяў: баўгарская, беларуская, латыская, летувіская, мадзярская, польская, румынская, славацкая, украінская, ческая, югаслаўская і эстонская. Сёлета ад траўня месяца Камітэт пачаў выдаваць свой «Бюлетэнь» у ангельскай мове. У першым нумары «Бюлетэню» ёсьць артыкул а. Ч. Сіповіча аб Згуртаваныні Беларусаў у Вялікай Брытаніі.

Клуб цэнтральна-усходняэўрапейскіх студыяў

У адразунаеньне ад розных федэральных клюбоў, якія закладаліся адною групою суседняга нам наро́ду і якія заўсёды грашылі недаговорам у найвежнейшых пытаньнях, сёлета 23 траўня адбыўся ў Лёндане агульны сход прадстаўнікоў: беларусаў, летувісаў, мадзяраў, палякаў, славакаў, украінцаў, харватаў і чехаў з мэтаю залажэння Цэнтральна-Усходняэўрапейскага Клубу Студыяў. Клуб ня мае палітычнага характару, але імкненца праз супольныя студыі і дыскусіі падрыхтаваць салідны фундамант для супольнага міжнароднага пляну ў сувязі з супольным змаганнем за вызваленіе і нацыянальную незалежнасць паняволеных бальшавізмам народаў, а так-жэ падрыхтаваць будуче міжнароднае супрацоўніцтва, апіраючыся на справядлівасць і хрысціянскую этику. Пасыля жывое дыскусіі быў папраўлены праект статуту і прыняты ды выбрана галоўная управа клубу ў такім складзе: старшыня — др. К. Лёхэр (чэх), заст. старшыні — па аднаму з кожнае нацыі, сакратар — інж. Сыцібор-Рыльскі (паляк), скарбнік — др. В. Рамук (беларус).

З дзейнасці БАКА «Рунь»

У Лёндане за мінулае паўгодзідзе адбылося некалькі міжнародных зборкаў сяброў «Пакс Романа» з удзелам БАКА «Рунь». Дня 7. 12. 1953 г. адбылося спатканыне, у якім удзельнічалі ангельцы, беларусы і палякі. На гэтай зборцы пастаноўлена, каб акадэмічныя арганізацыі сябры «Пакс Романа» стараліся супрацоўнічаць між сабою. Канкрэтным вынікам гэтае пастановы была міжнародная канфэрэнцыя, наладжаная сёлета ангельскаю арганізацыяю ім. Ньюмана ў днях 6 і 7 сакавіка. На канфэрэнцыі а. Л. Орсі прачытаў даклад аб «Царкве ў маўчаныні», канонік С. Ф. Бальф — «Уцекачы ў Вялікай Брытаніі», а. Ч. Сіповіч — «Беларусы ў Вялікай Брытаніі», сп. М. А. Оглюк «Украінцы ў Вялікай Брытаніі». Акрамя таго былі

кароткія даклады аб медзярах, паляках, харватах і чехах. На заканчэнніе канфэрэнцыі адбыўся вечар песні і музыкі. Маленькая група руны ў асьпівала «Люблю наш край», песню на чужыне «Ой рэчанька», «Саўка і Грышка». Беларускія песні зрабілі добрае ўражэнне на ўсіх прысутных і Ньюманская Асоцыяцыя запрасіла да сябе беларусаў на 12 красавіка Тады група руны ў асьпівала некалькі літургічных песен і а. Ч. Сіповіч меў даклад аб музыцы і съпеве ва ўсходніславінскай Літургіі.

20 траўня адбылася супольная зборка ў аседку БАКА «Рунь» — у доме Айцоў Марыянаў. Рэніцаю а. Ч. Сіповіч адслужыў сьв. Літургію і сказаў казаныне аб хрысціянскім паняці ѿ супакою. Наступна, пасыля кароткага перапынку і перакускі др. В. Рамук прачытаў даклад аб «Паўстаныні і дзейнасці «Руні», а затым Язэп Пазняк прачытаў дакументальна апрацаваны даклад «Школьная сыштэма ў Савецкай Беларусі», выклікаючы вялікую і цікавую дыскусію.

З песніяю ў камбатантаў

Міжнароднае Задзіночаныне Камбатантаў з Цент. і Усх. Эўропы, якое існуе ў Парыжу ад 1952 г. і ўядноўвае: азэрбайджанцаў, баўгараў, беларусаў, грузінаў, казакаў, летувісаў, мадзяраў, палякаў, паўночных каўказцаў, румынаў, славакаў і украінцаў — ладзіла сёлета 11-га чэрвеня ў Парыжу артыстычны вечар сіламі ўдзельнікаў Задзіночаныя. Вялікая салія «Cercle Militaire» была перапоўнена. Програма выступаў была вялікая і даволі рознаякай ды сваім дэбрым выкананьнем выклікала ў прысутных зацікаўленыне ня толькі да выкананых нумароў, але і да самых наро́даў, якіх прадстаўнікі выступалі на сцэне. Ад беларусаў выступала група студэнтаў з Лювэну пад кіраўніцтвам К. Кілага, выклікаючы ў прысутных агульнае прызнаныне.

БССР у міжнародных арганізацыях

Агульна ведама, што Савецкі Саюз належыць толькі да тых міжнародных арганізацыяў, дзе можа весьці сваю прапаганду, або сваю дэструктывную работу. І ў адным і ў другім выпадку патрэбная адпаведная колькасць галасоў. З гэтаю мэтаю бальшавікі выкарыстоўваюць імя Беларусі і Украіны і іхныя агульна ведамыя вызвольныя змаганыні. Яны увялі дэлегацыі гэтих савецкіх рэспублік ў 1945 г. у Аб'яднаныя Нациі, а сёлета ў траўні Савецкі Саюз увайшоў у УНЭСКО і Міжнародную Арганізацыю працы, уводячы туды 12 траўня так-жэ прадстаўнікоў ад БССР і УССР. На добры лад беларусы мусілі-б цешыцца, што імя Беларусі чуваць штораз шырэй на міжнародных tryбунах, нажаль у даным выпадку дэлегацыя БССР ня прыносіць славы беларускаму наро́ду, бо і самая-ж дэлегацыя ня выслана наро-

дам, але маскоўскімі верхаводамі ад імя сваіх савецкіх марыянэтак, і толькі дзеля бальшавіцкіх інтарэсаў.

БАЦЬКАУШЧЫНА

Рэлігійнасць беларускае моладзі

Камсамольская газета БССР «Чырвоная зымена» з 16 траўня ў артыкуле «Павуцінне» накінулася на беларускую моладзь за яе рэлігійнасць. З лаянкаю, на якую здолны толькі камуністы, абураеща пісака з «Чырвонае зымены» на беларускіх камсамольцаў за тое, што яны «трапляюць у павуцінне царкоўнікаў і сектантаў». Камсамольцы Гомельскага шклозаводу пастаянна наведваюць малітоўныя дамы сектантаў і цэрквы, ды садзейнічаюць распаўсюджванню розных «святых пісьмаў». У некаторых вёсках Гомельшчыны ў часе храмавых святаў спыняюцца ў калгасах нават самыя неадкладныя работы.

Пералічышы цэлы съцяг такіх фактаў, «Чырвоная зымена» заклікае управы камсамолу да чытання антырэлігійных лекцыяў, каб «ачысьціць съядомасць людзей ад перажыткаў капіталізму, ад рэлігійных забабонаў». Дзівосныя гэтыя заклікі, бо ж сучасныя камсамольцы прыйшлі на съвет ў «сочыялістычным раю», дык дзе-ж яны набраліся тых «капіталістычных перажыткаў»?

Вылюдненіне Беларусі ня спынаецца

Камуністычная прэса БССР, хвалячыся рознымі «асягненнямі» ня хоучы падае штодзенні доказы жудаснага вынішчэння і вылюдненія беларускага народа. Найболыш яскрава аб гэтым съведчыць штогоднае зъменшаньне ліку вучняў у школах, на што ўжо ня раз звязрталася ўвагу ў нашым часапісе. Сёлета нідаўна апублікована ў «Советскай Белоруссии» лік вучняў у 1954 г. Варта супаставіць гэты лік з данымі папярэдніх гадоў, каб пабачыць, аб чым ён съведчыць:

1948 г.	— 1.500.000	вучняў
1949 г.	— 1.489.000	„
1951 г.	— 1.466.000	„
1952 г.	— 1.426.000	„
1953 г.	— 1.375.000	„
1954 г.	— 1.286.000	„

Як бачым, зъменшаньне вучняў ідзе ў жудасным тэмпе і чэта міма того, што на мейсца выселеных беларусаў прыслаюцца ў БССР расейцы і іншыя народы.

Статыстыка аб ліку школаў у агульным не паказвае вялікіх зъмененій, але ў сапраўднасці і яна съведчыць аб страшэнным вылюдненіі Беларусі, бо напрыклад ёсьць звыш 500 школаў у якіх лік вучняў не перавышае 10 чалавек.

Бязупынныя пераарганізацыі і зымены ў адміністрацыі

Паколькі савецкі адміністрацыйны аппарат не спраўляеца з сваім заданнем, могуць съведчыць бязупынныя зымены колькасці і якасці розных міністэрстваў. На пачатку мінулага году ў БССР было аж 26 міністэрстваў. За паўгоду іх было асталося толькі 18, а сёлета пачалі нанава тварыць і ператасоўваць розныя міністэрствы і ўжо 4-га чэрвеня Вярхоўны Савет БССР зацвердзіў 23 міністэрствы, дзелячы іх на дзіве катэгорыі: рэспубліканска-саюзная (17) і рэспубліканскія (6).

Чытаючы паведамленыне аб гэтых адміністрацыйных ператасоўках мімаволі прыгадваеца байка Крылова, як малпа, асёл, казёл і «кацаляпый мішка затеяли сыграть квартет» і пры кожнай сваёй наўдачы усыцяж пераменівалі мейсцы. У канцы Крылоўказу музыкантам: «как вы братцы не садитесь, в музыканты не годитесь». Тое-ж мусілі-б сказаць сабе і сучасныя камуністычныя верхаводы — яны здолныя трymаць у сваіх руках толькі рэволвэр і бізун.

I беларусы «святыя»

300-годзідзе прыеднаныне Украіны да Расеі сёлета ўва ўсім Савецкім Саюзе азначаеца з вялічэзным розгаласам. З гэтае нагоды ладзяцца нязылічаныя ўрачыстасці. У рамах такіх ўрачыстасцяў 17. V. адбылася спэцыяльная сесія Акадэміі Навук БССР у Менску з удзелам делегатаў ад расейскае, украінскае і летувіскага Акадэміяў. У праграме розных дакладаў звязртае на сябе ўвагу даклад Л. С. Абэцэдарскага: «Барацьба беларускага народа за ўзьеўданыне з Расеяй». Гэта праграмны даклад, які «даказвае», што ў Маскве ніколі ніякіх гвалтаў ня роблена адносна Беларусі, а гэта беларусы самі напрошваліся ў няволю, ну і добрыя маскоўскія цары зрабілі ласку, прынялі ў «свае бацькаўскія абымы бедных беларусаў» і так моцна сціснулі ў абымах, што ня толькі сълёзы, але і кроў пашакла. Дык цяпер самазразумела беларусы разам з украінцамі мусіць бескансца дзякаваць сваім «дабрадзеям». І ў гэтым духу чытаюцца даклады ўва ўсіх большых цэнтрах.

Узаконеніне русыфікацыі

Савет Міністраў БССР і Міністэрства асьвяты БССР выдалі сёлела ў красавіку загад «Аб скарочанні колькасці экзамінаў у школах Беларускай ССР» (Звязда 29 красавіка №р. 101). Новы закон між іншым адносна беларускае мовы кажа: «На атэстат сталасці вучні будуть здаваць замест адзіннашці восем экзамінаў: па беларускай літаратуре (весна), рускай мове і літаратуре (пісьмова), рускай літаратуре (весна), геаметрыі... і г. д.». Значыць зусім скасавана экзамін з

беларускае мовы, пакідаючы толькі вусны экзамін з літаратуры. А ў партыйнай школе пры ЦК Ком. Прат. БССР зусім ніяма нічага ані з беларускае мовы, ані з беларускае гісторы.

АНГЛІЯ

Агульны Зьезд ЗБВБ

Згуртаванье Беларусаў у В. Брытаніі сёлата 1 і 2 траўня мела свой восьмы Агульны Зьезд у Лёндане. Уступаючая ўправа выказалася паважнымі асягненнямі за мінулы год: зарганізавана Беларуска-Ангельскае Таварыства, прыеднана шмат новых сяброў, наладжана некалькі паважных імпрэзаў. Пасъля дыскусіяў над справаздачамі і абсолюторыяй для ўступаючae ўправы выбрана новую ўправу ў такім складзе: старшыня — П. Навара, заст. старшыні — др. В. Рамук, сакратар — Я. Пазняк, сябры ўправы — а. др. Ч. Сіпювіч і П. Дварэцкі.

У адъездзелях ЗБВБ

Пасъля Агульнага Зьезду ЗБВБ у Лёндане адбыліся гадавыя зборкі ўсіх пяці адъездзелях ЗБВБ са справаздачамі з дзейнасці і перавыбарамі ўправаў. У адъездзеле Кембрідж з нагоды гадавое зборкі др. В. Рамук прачытаў даклад на тэму: Беларуская эміграцыя ўчора і сёньня». Манчэстэрскі адъезд купіле Беларускі Дом — гэта ўжо будзе трэці Беларускі Дом у В. Брытаніі.

АРГЕНТЫНА

Агульны Сход ЗБА

Кожны год добра праўедзенае арганізацыйнае працы ёсьць новым крокам упярод у арганізацыйным жыцьці. Такім крокам быў мінулы год для Згуртаванья Беларусаў у Аргэнтыне, як гэта выявілася на агульным Зьездзе, што адбыўся 30 чэрвеня ў Буэнос Айрэс. Уступаючая ўправа ЗБА атрымала абсалюторыю з падзякаю за выкананую працу і ў склад новае ўправы на старшыню паўторна выбрана Ул. Другаўца, а сябрамі ўправы: А. Літвінскага, М. Ланкевіча, Л. Петраша і А. Карповіча.

АУСТРАЛІЯ

Гадавы Сход АБА

Аб'яднанье Беларусаў у Аўстраліі сёлета 25 красавіка мела свой гадавы сход у Сыднэі і адначасна гэтага-ж дня азначала 36-ы югодкі абвешчанье незалежнасці Беларусі. Сёлетні гадавы Сход выявіў, што арганізацыйнае беларускае жыцьцё ў Сыднэі значна аслабла. Усё съяткаванье Сакавіковага Акту аблежавалася рэфэратам А. Качана. Ані багаслужэнья, ані нават малітвы ня было. Справаздача ўступаючae ўправы АБА выказала, што яе дзейнасць была невялікая. Да гэтага прычынілася пасыўнасць усіх сяброў. Выбары ў новую ўправу мелі не абы якую цяж-

касьць, бо ўласцівыя выбары прышлося замяніць вышукваньнем людзей добрае волі. Старшынёю АБА згадзіўся быць К. Сіткоўскі.

ГІШПАНІЯ

Гішпанская прэса аб Беларусі

З нагоды сёлетняга Марыйскага Году ў гішпанскай прэсе часта з'яўляючы весткі аб кульце Найсвяцейшай Дзёвы Марыі ў розных народаў, а між імі так-жэ і беларусаў. Тыднёвік «Signo» № 722 з 3. IV. у артыкуле «Любоў да Марыі ў Царкве маўчаннія» падае зацемку аб Жыровіцкай Маці Божай з рэпрадукцыяю яе іконы. Тыднёвік «Ecclesia» № 688 з'яўляецца на франтовай воінскіх рэпрадукцыю Вастррабрамскай Маці Божае з кароткаю зацемкаю на адвароце. Месячнік «Bulletin de dirigeantes» № 27 з траўня г. г. апублікаваў вялікі артыкул: «Марыйскі культ на Беларусі» з рэпрадукцыяй Жыровіцкай Смаленскай і Вастррабрамскай іконаў Маці Божае. Месячнік «Volad» № 96 мае прыгожы артыкул сп-чні Блянка Альварэз «Марыя — жывы прыклад на Беларусі» з рэпрадукцыяй Жыровіцкай і Вастррабрамскай іконаў Маці Божае. Аўтары названых часопісаў чэрпалі свае інфармацыі ад беларускіх студэнтаў з Мадрыду, за што ім належыцца агульнае прызнаныне.

Гішпанскае радыё аб Марыйскім кульце на Беларусі

Гішпанскае радыё аддае сёлета належную даніну Найсвяцейшай Дзеве Марыі, уключаючы ў свою праграму шматлікія рэлігійныя перадачы і прысьвячаточыя німала ўвагі Марыйскому культу ў іншых народаў. Дня 24 красавіка яно перадавала даклад предстаўніка БАКА «Рунь» у Гішпаніі на тэму: «Марыйскі культ на Беларусі». Даклад трываў 20 мінут і суправаджаўся рэлігійнымі песьнямі «Дастойна есьць» і «Магутны Божа» з дыскі, насыпяваных Беларускім Студэнцкім Хорам у Лювэне. Коратка, але з'яўстоўна ў дакладзе выказаны істотныя рысы пашаны беларусаў да свае Нябеснае Валадаркі, гісторыю найбольш папулярных цудатворных іконаў і аб мейсцы Марыі ў народнай творчасці.

Лекцыя аб Беларусі

На філязафічным факультэце Мадрыдзкага ўніверсітэту прафэсар катэдры гісторыі Мануэль Фэррандіс у рамах сваіх выкладаў ладзіць гутаркі студэнтаў аб сваіх правінцыях — калі гэта студэнты гішпанцы, і аб сваіх краінах — калі гэта студэнты чужынцы.

Дня 11-га траўня ў праграме тых выкладаў прачытаў рэфэрэт аб Беларусі студэнт гісторыі В. Сенкевіч. Зрабіўшы агульны географічны, этнографічны і демографічны агляд, ён затрымаўся даўжэй на важнейшых пэрыядах гісторыі Беларусі

Ад няшчаснага выпадку дня 23-га чэрвяна гэтага году загінуў у Ligny-en-Barrois (Meuse)

ЯНКА ЛАЗУТА

у веку 38 гадоў. Паходаваныне адбыліся 26 чэрвяна на майсковым магільніку.

Беларуская калёнія ў Францыі страціла ў асобе пакойнага актыўнага сябру, які горача любіў сваю Бацькаўшчыну Беларусь і не шкадаваў для яе ніякіх ахвяраў.

Хай будзе яму лёгкай чужая зямелька!

і беларускага адраджэнскага руху. Уканды падаў асноўную харктырыстыку беларускага літаратуры, выяўленчага мастацтва, музыкі і архітэктуры. Рэфэрат суправаджаўся беларускімі песьнямі з дыскаў і выклікаў вялікае запікаўлен'не ў слухачоў, аб чым найлепши съведчыла поўная салія. Праф. Фэрранді залічыў рэфэрат аб Беларусі як найлепшых, якія да гэтага часу адбыліся.

З Эўхарыстычным Хрыстом у працэсіі

У нядзелью 27. VI. з параахві Буэн Сучэсо ў Мадрыдзе выйшла вечарам вялікая працэсія з Эўхарыстычным Хрыстом, у якой удзельнічалі сцягі ўсіх краінаў гішпанскага Амэрыкі, а гэтак сама і краіна Беларусь. Сцягі несла студэнцкая моладзь. З вышэйшых гішпанскіх асаўбістасцяў у працэсіі ўдзельнічалі: міністар авіяцыі ў асысьце трох генэралаў, цывільныя і ваенныя губернатары, генэральны дырэктар царкоўных справаў і інш. Грага аркестра авіяцыі. Да гэтага ўсяго шматтысцячна грамада вернікаў надавала працэсіі вельмі грандыёзныя харктытары і трывала 3 гадзіны.

З.Ш.А.

Новы часапіс

Старањнем Беларускага Інстытуту Навукі і Мастацтва ў Нью Ёрку пачаў выдаванца літаратурна-мастацкі часапіс «Конадні». Пэрыядычнасць часапісу не зазначана.

ІТАЛІЯ

Служба Божая за пресъледаваную Царкву на Беларусі

У праграме Марыйскага Году ў Рыме сдбывающа супольныя малітвы за «Царкву ў маўчаніі». У рамах гэтага праграмы 6-га траўня ў Боргэзіянскай капліцы Лібертынскага базыліка а. др. П. Татарыновіч адправіў сьв. Імшу за Беларусь. Багаслужэнне суправаджалася съпевам дзяцей.

Беларуская калёнія ў Рыме вельмі маленькая, але падчас багаслужэння Баргэзіянская капліца была поўная — гэта да малітваў беларусаў прышлі далучыць свае малітвы прадстаўнікі 18 народоў так суседніх, як і вельмі далёкіх. На багаслужэннях за іншыя паняволеныя народы ўдзельнічаюць і беларускія прадстаўнікі.

ФРАНЦЫЯ

Гадавая сходка філіі АБРФ ў Ля Крэзо

У надзелю 20. VI. адбылася гадавая Сходка Аб'яднання Беларускіх Рабочнікаў у Францыі ў філіі Ля Крэзо. Пасля спрасвядчыць уступаючэ управы і дыскусіі надзеянасцю выбрана новую управу ў такім складзе: старшыня — Ю. Гасцееў, сакратар — М. Булыга, скарбнік — Ф. Рашкевіч.

ТЫДЗЕНЬ СТУДЫЯУ Б.А.К.А. «РУНЬ»

Управа Беларускага Акадэмічнага Каталіцкага Аб'яднання «Рунь» падае да ведама ўсіх сваіх сяброво і прыхільнікаў што сёлетні чацвёрты з часу Тыдзеня Студыяу адбудзеца ў Рыме між 24-га верасня і 1-га кастрычніка і будзе прысьвечаны Марыйскай тэмэ. Усе, хто жадае ўдальнічаць на ім, хай загадзя пастаравеша палаходзіні фармальнасці з візаю, якія сёлета ня будуть менш ніякіх няжкасцяў у зыгтзку з Марыйскім Годам і частымі пронічамі ў Рым.

Па дэкладнайшыя інфармацыі звязртана на адрес: B.A.K.A. «Run» Marian House, Holden Avenue, LONDON, N. 12.

Управа Б.А.К.А. «Рунь»

З А К Л І К

Беларуская Каталіцкая Місія ў Англіі, якая ад 1947 г. вялізе душпаstryскую, харытатыўную і культурна-грамадскую працу сярод беларусаў у В. Брытаніі, дагэтуль ня мае собснага прыпінку. Таму з дазволу і багаславенства царкоўных уладаў прыступіла ў гэтым 1954 годзе — асаўліва пасьвячаным Найсьвяцейшай Дзеве Марыі, — да зборкі грошай на куплю дому, у якім яна сяньня знаходзіцца, а якія сваім імем мае славіць Марію: Marian House.

На закуп Марыйскага Дому патрэбна восем тысяч ангельскіх фунтаў. Гэтым звязртаемся з гарачаю просьбай дапамогі да суродзічаў беларусаў і да ўсіх тых, хто разумее патрэбу беларускага жыцця на чужыні.

Кожнага тоду ў дзень Унебаўзяцця Н. Дз. Марыі, 15 жніўня, у Марыйскім Доме будзе апраўляцца Служба Божая за ўсіх лабрадзеяў.

У Францыі грошы можна слаць на адрес рэдакцыі часапісу, у іншых краінах на адресы тых, што маюць падпісныя лісты для зборкі ахвяраў.

а. Ч. Сіповіч

Рэктар Місіі

Абразкі 3 жыцьця

НАВОШТА РАЗРЫЎКІ?

Стары пекараз кажа, што сьвяты апостол Іван, будучы на выгнанні ў Эфэз, меў асвоена-га грубана з якім часам забаўляўся для разгар-нення. Аднойчы прыйшоў здалёк да апостала якісьці чужынец, азброены лукам і якраз увай-шоў у хату апостола, калі ён цешыўся сваім гру-баном, муштрующы яго пераскаўваць з пляча на руку і з рукі на плячо. Чужынец быў моцна зьлзіўлены, што такі вялікі апостол ды займаецца такоту гульнёю і ня ўстрымаўся, каб ня выказаць свайго зьлзіўлення самому апосталу. На гэта апостол адказаў:

— Чаму ты ня трymаеш усьцяж напятым свой лук?

— Бо лук страціць сваю сілу, калі ўвесь час будзе напяты — акдазаў чужынец.

— Дык тое-ж дзеяцца і з людзьмі, калі яны маюць шмат працы і турботаў. Каб ня ўпасыці пад іх цяжарам, неабходна час-ад-часу мець якісьці разрыўкі.

«Я ТАМ ТАК-ЖА УДЗЕЛЬНІЧАЛА!»

Калі ў 1888 г. пад радасны настрой усіе Ня-меччыны была закончана будова славутае катэдры ў Кельне і ладзілася яе ўрачыстае пасъвячэнне, дык насупраць катэдры ў белым падстрэш-ным пакой ўмірала нікому няведамая дзяўчына. Яна ад даўжэйшага часу захварэла на нявыля-чальну хваробу і праз увесь доўгі час свайго павольнага ўмірання ўглядатася праз вакно свайго пакою на будовы катэдры. Пры гэтым у яе руках паволі перасоўваліся пацяркі чотак. Хво-рая малілася, каб падчас будовы катэдры ня зда-рыўся ніякі няшчасны выпадак. І сапраўды, праз увесь час будовы ня здарылася ніводнага цяжкага выпадку. Калі распачалася ўрачыстасць пасъвя-чання, дяўчына дажывала апошнія хвіліны свай-го жыцьця. З ложкі съмерці, яна глянула на кри-жакветку катэдральнае вежы, апошнімі сіламі ўзьняла мярцьвеча белаю рукою сваю чотку ў кі-рунку катэдры і прамовіла да свае маткі: «Мама, я там так-жа ўдзельнічала!» З гэтымі словамі, яна аддала душу Богу.

Паводле а. А. Кіха

ПА ВОЦРАТЦЫ СПАТЫКАЮЦЬ

Дачка аднаго высокага судовага ўрадоўца, дрыжучы ад абурэння, увайшла да сябе ў пакой, паўтараючы: «Што за ніясьць, што за бессаром-насьць!» На запытанье бацькі, у чым справа, яна расказала, што на вуліцы да яе прыступаў якісьці спадар у бессаромны способ і калі яна з абурэннем алганяла яго, дык ён сказаў: «Чаго вы абураецесь, калі вы не адна з вулічных дзевак, дык чаму-ж так апранаецесь як яны?» Бацька

глянуў на вонратку дачкі і, зморшчыўшы чало, сказаў: «Калі ты ў гэтай сукенцы паказалася на вуліцу, дык ня дзіва, што цябе нехта прыняў за вулічную дзеўку».

УБАЧЫЎ — ПАСТАНАВІЎ

Ведамы дзеяч руху абстынэнтаў (тых, што ня п'юць нічога ап'янняючага) у Англіі Фрыдрых Н. Чарынгтон быў сынам фабрыканта вялікае лён-данскае піваварні. Аднаго дня, ідучы праз усход-ніе прадмесце Лёндану, ён ўбачыў бедную жан-чыну, у якое за вонратку трымалася кволая дзяўчынка, а на руках было грудное дзіця, як яна, адчыніўшы дзіверы аднае піўнушкі, прасіла свайго мужыка, што там быў заўсёгдатаем, каб даў ёй грошай купіць хоць хлеба для галодных дзяцей. Замест адказу, п'яніца пачаў біць жан-чыну і, выкінуўшы яе на ходнік, сам вярнуўся назад у піўнушку, каб «запіць няпрыемны выпадак». Калі Чарынгтон прыглянуўся да дзэвярэй піўнушкі, убачыў на іх імя свайго бацькі, напіса-нае пазалочанымі літарамі. Піўнушка была адным з шматлікіх дамоў ягонага бацькі. Пабоі беднае жанчыны, пад уздзеяннем ахмаляючага напіт-ку, што фабрыкаваў ягоны бацька, закранулі моцна сумленыне Фрыдрыха Чарынгтона. Адказ-насьць за злочын гэтке фабрыкацыі ён прыняў на сваё сумленыне і вярнуўшыся дамоў, заяўіў свайму бацьку, што ня хоча мець ніякае лучнасьці з вытворам ап'янняючых напіткаў. Праз гэты крок, ён сябе пазбавіў спадку 1.250.000 фунт. штэр., але затое больш ніколі ня меў дакораў сумлен-ня.

ШЧЫРАСЬЦЬ — ШЧОДРАСЬЦЬ

Кардынал Аляксандар Форнэзэ быў агульна ведамы з свае шчодрасці і міласэрнасці. Аднойчы звярнулася да яго бедная жанчына, просіачы 5 скудаў (стараітальянская манета), для сваіх найбольш пільных выдаткаў. Кардынал казаў жан-чыне прыйсні на наступны дзень і атрымаць гроши ў скарбніка. Калі жанчына зъявілася ў скарбніка, дык ён перадаў ёй 50 скудаў.

— Гэта памылка — казала жанчына — я прасіла толькі пяць скудаў.

— Ніяма ніякае памылкі — апраўдваўся скарбнік — кардынал выразна напісаў на квітку 50 скудаў.

Жанчына ўзяла квіток і, прынёсшы яго, да кардынала, казала:

— Эмінэнцыя, вы аблымліліся на адзін нуль!

— Так, вы кажаце праўду — казаў съмлюючыся кардынал, тримаючы ў руках квіток — я памыліўся на адзін нуль.

Пры гэтых словах кардынал даставіў яшчэ адзін нуль і бедная, але праўдамоўная жанчына атрымала 500 скудаў.

З Ъ М Е С Т

а. Леў — Дух часу	1
а. Я. Тарасевіч — Хрыстос — крыніца ўсякага добра	2
а. Л. Гарошка — Цудатворныя іконы Божае Маці на Беларусі	4
а. Л. Гарошка — Прыродаведы аб Богу	7
а. Л. Гарошка — У справе назову Царквы	10
а. Л. Гарошка — Пад знакам «рускэ і польскае веры»	12
А. Жмепя — Наперад па абраным шляху	24
На рэлігійнай ніве	26
Беларуская хроніка	28
Тыдзень Студыяў Б. А. К. А. «Рунь»	32
Заклік	32
Абрэзкі з жыцця	**